

BÁSTYAI LORÁNT

VADMADÁRBÓL-VADÁSZMADÁR

OEE Könyvtár
AJLÉK 2018

BÁSTYAI LORÁNT

VADMADÁRBÓL — VADÁSZMADÁR

VADMADÁRBÓL — VADÁSZMADÁR

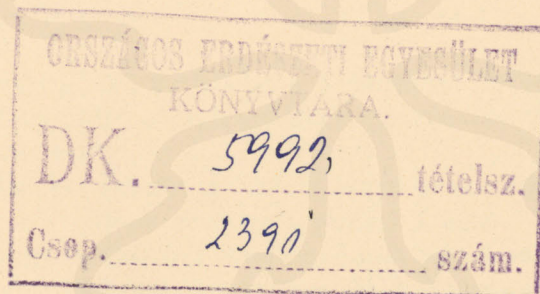
1851

/1866/

Bástyai Loránt

VADMADÁRBÓL – VADÁSZMADÁR

»MŰVELT NÉP«

TUDOMÁNYOS ÉS ISMERETTERJESZTŐ KIADÓ

BUDAPEST, 1955

*A könyvet
szakmailag ellenőrizte:*

Dr. PÁTKAI IMRE

A felvételeket készítette:

ifj. TILDY ZOLTÁN

Kiadásért felel a Művelt Nép Könyvkiadó igazgatója
Felelős szerkesztő: Neu Piroska Műszaki vezető: Löblin Imre
A címlapot készítette: Mohrlüder Vilmos
A belső illusztrációt készítette: ifj. Finta József
Kézirat beérkezett: 1955. VIII. 12. Imprimálva: 1955. XI. 1.
Terjedelem: 11,75 (A/5) ív + 24 tábla Példányszám: 3000
Ez a könyv a MNOSZ 5601–54 Á és 5602–50 Á szabványok szerint készült
Budapesti Szikra Nyomda, V., Honvéd-utca 10 — (8125)
Felelős vezető: Lengye Lajos igazgató

APÁM EMLÉKÉNEK

1851

/1866/

*A solymászat történetéből**

Az emberiség egyik legősibb foglalkozása a vadászat. Egykoron az éhség és hideg kényszere űzte a vadat, később a szükség szenvedéllyé, a kiváltságosok szórakozásává, testedző sportjává módosult.

A vadászat kezdetéről általában keveset tudunk. Hasonló módon nem mondhatunk biztosat a ragadozó madarakkal történő vadászat kezdetéről, eredetéről sem.

Kétségtelen azonban, hogy a vadfogás eme rendkívül vonzó módja évezredes eredetű. Ázsia dűsfüvű legelőin, vagy rengetegek övezte fennsíkjain élhetett hajdanában az a pásztor, vagy vadász, akinek idomított madara az ember szándéka szerint zsákmányolta először a vadat. Immár bizonyossá váló feltevések a solymászat eredetét Ázsiából származtatják.

Régmúlt idők írásos dokumentumait böngészve, fennmaradt emlékeit vizsgálva, számos solymászemlékre bukkanunk. Egyike a legrégebbieknek az az időszámításunk előtt 1200 körül készült dombormű, mely Korshabad nevű ősi város feltárásánál került elő. Vadász öklén ülő

* E rész megírásánál Vönöczky-Schenk Jakab tanulmányát használtam fel forrásmunkául. — Szerző.

idomított ragadozó madarat vésett kőbe az egykori művész. Hasonló emlékek maradtak fenn a kínai Han dinasztia korából is.

Időszámításunk előtt 400 évvel már feljegyezték, hogy Ázsia, India és Kína lakói betanított ragadozómadarakkal vadásztak.

Arisztotelész imígyen örököltette meg az egyik Boszporusz környéki solymászatot:

... A vizek partját nádasok övezik. Itt tanyáznak a vízi szárnyasok. A vadászok betanított ragadozómadaraikkal óvatosan közelítik meg a területet. Körbefogva a nádist botokkal zörögve rebbentik fel a lapuló madarakat. A megbolygatott vízimadarak menekülve szárnyalnak a magasba. A vadászok ekkor elbocsátják ragadozómadaraikat. A lakosság és a ragadozószárnyasok bőségesen osztozkodnak a zsákmányon...

Plinius írásai szerint Ázsiában nagyobb vadra sas- és sólyomfélét, kisebbekre pedig karvalyt idomítanak.

A cári Oroszországban kiterjedt solymáshozás dívott. Sorjában alakultak a solymásztelepek. Az 1318-ban alapított Moszkvai Állami Solymásztelep emlékét a „Szokolnyik” (solymász) elnevezésű városrész napjainkban is őrzi.

A moszkvai Szent Trifon templom alapításának története jellegzetes solymászhistória.

Történt egyszer, hogy minden oroszok cára gyönyörű hófehértollú sarki sólymot kapott ajándékba. Hívatta rögvést neves solymászt Trifon Patrikejevet és rábízta a madarat. Ahogy teltek a napok, úgy kedvelte meg mindjobban fehértollú madarát a cár. Borongós lelkét csak a solymászat gyönyöre tudta felderíteni. Vigyázott is Trifon a madárra, akár a szeme fényére.

Egyik vadászat alkalmával tornyosuló fellegek gomolyogtak az égen. Hiába figyelmeztette Trifon a cárt:

— Abba kéne hagyni a vadászatot, cár atyuska, vihar közeledik.

Nem hallgatott rá. Gyönyörködve szemlélte a komorló fellegáradatban prédájára zuhanó hófehér madarat.

Hirtelen viharló orkán támadt. Trifon sólymát hívó szavát elnyelte a szélről görnyedt fák jajongó zaja. Megeredt a zápor.

A cár gyorsan hazahajtatott, s palotájának ablakából kémlelte a hazatérő solymászokat. Amikor Trifont kedvenc sólyma nélkül látta hazatérni, rettentő haragra gerjedt. Maga elé parancsolta és meghagyta, hogy három nap alatt kerítse elő a madarat, különben máglyán égettetni el.

Vihar után kiderült az ég. Csak Trifon lelkében gomolyogtak tovább a gyászos vég sötétlő

ÁRPÁD-KORABELI
SOLYMÁSZJELENET

ux autē construxit moastēū

gondolatai. Járt az erdőt, mászta a bércet, nap égette, harmat hűsítette, de a madárnak nyomát sehol sem lelte. Három éjjel, három nap kereste mindhiába.

A harmadik nap ácsolni kezdték a máglyát. Hordták a rőzsét. Trifonnak meg kell hálnia.

Meggyújtották a máglyát. Ropogva terjedt a tűz, pattogva ropták gyorsuló táncukat a lángok.

Trifon még egyszer feltekintett az égre, hangos szóval hívta hűtlen madarát, majd lecsukta reménytelenségbe fáradt szemét és várta a halált.

Borzongó csend ülte meg a teret. Aztán suttogó neszt, zajongó suttogást, hangos felszabadult kiáltozást hallott. Hűvös szárnyak rebbenő röpte hűsítette tikkadt orcáját.

Csoda, csoda, álmélkodott ujjongva a nép.

Vállán a sólyommal, így menekült meg Trifon Patrikejev solymász a tűzhaláltól. Emlékét mindmáig hirdeti a moszkvai Szent Trifon templom, melynek freskója egyike a legszebb solymászemlékeknek.

Legrégibb magyar vonatkozású sólyomábrázolást a bécsi krónikában találjuk. Álmos herceg, Könyves Kálmán öccse, Csór vára alatt varjút vágat sólymával.

Kétségtelen tehát, hogy 1100 körül a solymászat már nem volt ismeretlen Magyarországon. Számos adat bizonyítja az Árpádházi uralkodók kiterjedt solymászatát. II. Endre 1231-ben a nemesség követelésére kénytelen volt megtiltani, hogy a királyi solymászok nemesi birtokokon vadásszanak, mert a lóhátról űzött solymászattal jelentős károkat okoztak. Ekkor vált szokássá, hogy a királyi solymászok az ország különböző részein külön községekbe települtek. Ezek a telepek kezdetben sólymosok földjének neveztettek, később tulajdonokká válva, mint Sólymos, Kerecsend, Kelecsény, Szokolya, Draucz, Dravec, Darócz, Madaras néven tartották fenn egykori lakosaik foglalkozásának emlékét.

A solymászat jelentős térhódítását bizonyítják az oklevelekben egyre gyarapodó, a ragadozó-madarak fészket felölelő birtokrészek mint pl. Sólymos, Sólyomkő, Sólyomszikla, amelyek nagyon becsült értékes területek voltak, ahonnan a később idomításra kerülő sólyomfiókákat szerezték be. Az örökösök gyakran pereskedtek egy-egy sólyomfészkelő hely birtokáért.

IV. Béla szenvedélyes solymász voltát bizonyítják a pénzérmein ábrázolt solymászjelenetek. Az egyik érmén a király sólymot tart öklén, a másikon lóháton vágatva viszi madarát. A harmadik érmén solymászmadár fogja a levágott nyulat.

A solymászatot nemcsak a királyi udvar, hanem a főurak is gyakorolták. Erre közvetett bizonyíték a sólyomfészkekért folyó vetélkedés. Egyházi férfiak is hódoltak a solymászatnak.

Budán 1279-ben tartott zsinat határozata szerint „Ha valamely szerzetes sólymokkal, vadászaton éretik, bárkinek megengedettik, hogy azokat tőle elvegye”.

Magyar László, Nagy Lajos fősolymásza, könyvet írt a solymászat tudományáról. Néhány fennmaradt szemelvény Hicfelt Eberhardus munkáiból ismeretes.

„Fészekből szedett sólymot, ha azt fiataalkorában kézen hordják, hogy megszeliidüljön, nem szabad lefogyni engedni. Ha mindjárt kezdetben jól bánsz vele, és jól tartod étellel, akkor jól is fejlődik és jó szokásokat vesz föl. Attól is őrizzkedj, hogy forró évszak idején is kézen bordozzad.

Ha gyors és ügyes sólymot akarsz, akkor — ha már megtanítottad arra, hogy béklyó nélkül is engedelmes, és rámegy a csalogatóra — gyalogos solymással hívasd a csalogatóhoz (amibe minden solymász jól ért). Ha ezek hívására nagy vággyal hamar és sebesen csap a csalogatóra, akkor kézen is engedelmes lesz. Utána lovas solymásznak add át a csalogatót, amelyet ez kezébe tartva mutogasson a sólyomnak. Ezt tegye 3 napon át. A csalogató jó nagy legyen. Az, aki a sólymot a csalogatóra dobja, tegye azt teljes sebességgel. Ez azért van, mert ha álltában dobja a sólymot a csalogatóra, akkor ez rossz szokásokat vesz fel. Ha már annyira van, hogy gyorsan és szívesen megy neki a csalogatónak, akkor az, aki a csalogatót fogja, többé ne hívogassa magához, hanem legyen csendben és álljon vagy az árnyékba, vagy valami rejtékhelyre, és onnan dobja a csalogatót a sólyom elé, de úgy hogy ezt meg ne sértse. A sólymot tartó lovas solymász futtasson teljes sebességgel. Ha nagy vehemenciával megy neki a csalogatónak, akkor jóféle hússal, vagy madárhússal kell etetni.*

Az így kitanított sólyommal aztán vadászhatsz, de ha már eddig is úgy neveltet tanítás közben, akkor a jövőben se etesd soha se élőmadárral, hanem mindig jóféle hússal.”

Hogy mi lett a sorsa Magyar László solymászati kéziratának, nem tudjuk. Valószínű, hogy Nagy Lajos korát követő zavaros idők folyamán megszűnt a solymászati iskola, s ezzel a kézirat jelentősége is. A solymászati tankönyv elkallódott. Szerencsére a szomszédos fejedelmi udvar fősolymásza tollforgató ember volt, s megőrizte nemcsak emlékét, hanem töredék szövegét is ennek az eddig egyetlen magyar solymászati munkának.

Zsigmond király korából remekművű miniatűr maradt ránk, az 1434. évi kalendáriumából, melyet a Nemzeti Múzeum őriz. Térdnadrágos, állán átkötött, hatalmas kalapot viselő solymász balöklén szárnyát verdeső solymásmadarat hoz, jobbával kutyát vezet. Zsigmond korában

* Csalogató: tollbábú.

a solymászatot nemcsak a királyi udvar gyakorolta, hanem egyebütt is elterjedt. Erre következtethetünk az alábbi adatokból: 1426—40-es években Bártfa városa megállapította az ölyvfiókák és anyányi ölyvek* árát. Legolcsóbb ölyvfióka 5 dénár, legdrágább 300 dénár. Anyányi ölyv ára 100 dénártól ötödfél forintig terjedt. A betanított madarak ára ellenben jóval drágább volt. Feljegyezték, hogy Rozgonyi György részére 1434-ben 9 forintért vásároltak betanított sólymot.

Mátyás király korából származó három solymászköltemény szerzője nem kisebb ember, mint Janus Pannonius. Költeményeiből megtudjuk, hogy milyenfajta állatokat solymásztak akkoriban. A nyulat mindhárom költemény említi, tehát egyik leggyakoribb solymászati zsákmány lehetett. A madarak közül vadgalambon és vadrécén kívül valószínűleg egyéb fajokra is vadásztak, de névszerint a költő nem említi azokat.

A királyi udvartartáson kívül az udvarházakban is kedvelt szórakozás volt a solymászat. Enélkül aligha gondolhattak volna arra az erdélyiek, hogy Beatrix esküvőjén solymászmadarakkal kedveskedjenek a királynénak.

Arról, hogy az uralkodó és kiváltságos osztályon kívül mily mértékben volt elterjedve Magyarországon a solymászat, alig tudunk valamit. Nem közömbös azonban az a tény, hogy az 1504. évi XVIII. tc. kimondja, parasztoknak vadászni és madarászni tilos.

A solymászat szó helyébe hova-tovább mindinkább a madarászat szó lép, ezért a történelmi adatok között a madarászat megjelölés majdnem kizárólag solymászatot jelent.

Hagyomány szerint II. Lajos az egri püspöki jövedelmek kezelőjének 40 000 arany adótartozását engedte el egyetlen betanított sólyoméért.

A mohácsi vész után megszűnt a magyar udvartartás és ezzel együtt az udvari solymászat is.

A Habsburg-házból való uralkodók közül számosan hódoltak a solymászatnak. Ezek solymásztanyája a Bécs melletti hírneves laxenburgi kastély volt. Az épületet 1390 körül építették, tehát Hicfelt Eberhardus, Magister Aucupatorium Herodiorum,** akiről fentebb megemlékeztünk, már itt működhetett.

Nyugat-Magyarország területéről számos magasrangú hivatalnok és előkelő főúr tartózkodott az udvarban, akik minél eredményesebben igyekeztek résztvenni a híres laxenburgi solymászünnepségeken. A Bécsben székelő magyar király alá tartozó területeken ennek következtében

* Abban az időben a héját nevezték ölyvnek.

** A gémpedzés nagymestere.

fellendült a solymászat. Takács, aki feldolgozta e kor családi levelezését, ezeket mondja a XVI. századbeli magyar solymászatról:

„A solymászat nálunk a XVI. században élte virágkorát. Urainknak és hölgyeinknek egyaránt kedves szórakozása volt ez. Nem is akadt valamirevaló udvarház, ahol jeles sólymot, ráró-madarat, vagy karvalyt ne tartanának.” Minden úri háznak megvolt a maga fizetett madarásza. A magyar vadászó madarak csakhamar európai hírré tettek szert. A XVI. században Belgiumtól Törökországig mindenhol ismerték a magyar rárókat, sólymokat és karvalyokat. Uralkodók, hercegek és basák keresve keresték az alkalmat, hogy magyar vadászó madarakat szerezzenek. A magyar főúri családok egymásközött is cseréltek idomított ragadozó madarakat. A felvidékiek szállították a rárókat, a dunántúliak a karvalyokat és ölyveket.

Balassi Bálint alábbi költeménye jellemző kortörténeti dokumentum.

*„Immár sólymocskádat
kedves madárkádat,
mit karodon hordoztál,
klárisokkal rakott,
skófiummal varrott,
lábzsinóron tartottál.”*

Az előkelő hölgyek gondoskodtak arról, hogy ne csak rangjuknak megfelelő díszruhákban vegyenek részt a solymászünnepeken, hanem sólymaik felszerelése is hasonlóan ékes legyen. Hogyan is lehetett volna elképzelni egy solymászünnepélyre kivonuló előkelő díszruhás hölgyet, aki közönséges bőrpórázon viszi sólymát! Bizony „klárisokkal rakott, skófiummal varrott láb-zsinóron” hordozta rendkívül díszesen varrott bőrkesztyűjén. Sajnálatos, hogy egykorú festmények ilyen solymász vadászatról alig maradtak fenn.

A török uralom alatt három részre tagolt országban Erdélynek egészen különleges szerep jutott a magyar solymászat történetében. Erdély különféle hízelkedésekkel kényszerült a török udvar kegyét biztosítani. Ilyen kedveskedés volt a betanított sólyom-ajándék, amelyből hovatovább rendszeres adó lett falcomagium néven. A sólymok beszerzésével és tanításával foglalkozó solymászokat kiváltságokban részesítették a fejedelmek. Így Báthory Zsigmond 1602-ben a gelencei solymászoknak teljes adómentességet biztosított.

Az erdélyi fejedelmek nemcsak ezt a kényszersolymászatot úzták. Maguk is kedvvel soly-

ZAROS
*Superioris Hungariae ciuitas,
& propugnaculum.*

SOLYMÁSZATRA KIVONULÓ VADÁSZTÁRSASÁG A XVII. SZÁZADBAN

másztak. Báthory Gáborról tudjuk, hogy gyönyörűségét lelte a solymászatban. 1610-ben címert adományozott Madarász Péternek, aki Görgényhez tartozó Felsőoroszában idomította madarait. Címeres levelén egyenruhájában, teljes alakban örökítette meg a solymászt. Jobb öklén vadászmadár ül, balkezeiben két levágott foglyot tart. 1612-ben Sziget Poncz Istvánnak ajándékoz címert. A címerszerzőt itt is magyar vitézruhában festették le, balkezeit csípőre támasztva, jobb-jában csalogatót tartva.

A Rákócziak is szívesen solymásztak. I. Rákóczi Györgynek jelentették 1639-ben, hogy a krakkói vajdának egy pár rárót küldtek. II. Rákóczi Ferenc ugyancsak örömet lelte a solymászatban. Bizonyosság erre az a XVII. század eleji kép, amely az Eperjes környéki Sárvár melletti solymászatról készült. Szathmáry Király Ádám, II. Rákóczi Ferenc íródeákjának 1711. évben kezdődő emlékirataiból tudjuk, hogy a fejedelem franciaországi tartózkodása idején Clunyban ebéd után XIV. Lajos kíséretében a mezőre ment „az holott is a felséges király rárókkal, sólymokkal, kerecsenekkel, ölyvökkel és agarakkal fogdosztatott nyulakat, fácánokat és egyéb madarakat”.

Nevezetes ez a feljegyzés azért is, mert ez az egyetlen forrás, mely a kerecsent mint solymászmadarat említi. Feltűnő, hogy az akkori idők egyik legjellegzetesebb solymászmadarának, a karvalynak neve hiányzik a felsorolásból.

Másfélévszázados szünetelés után indult meg ismét a solymászat Magyarországon. Odescalchi Zoárd 1901-ben Radclyffe hercegtől nyolc betanított vándorsólymot hozatott Tuzsérre, szabolics-megyei birtokára. Főleg foglyokra vadásztak, melyekből 1902-ben háromszáznál többet zsákmányoltak. A tuzséri solymásztelep az első világháború alatt megszűnt.

Lakatos Károly említi 1910-ben, hogy Szegeden solymásztelep működött. Legszívesebben rárót idomítottak.

Mindezeknél sokkal jelentősebb kezdeményezés történt a gödöllői vadász hivatalban. Mrs. A. MacLean 1930-ban tíz betanított vándorsólymot hozott a gödöllői vadász hivatalba. A madarakat indiai solymászok kísérték. Ez volt az alapja a gödöllői solymásztelepnek. Volt idő, amikor a telep 27 idomított solymászmadárral rendelkezett. Több ízben tartottak solymászbemutatókat is.

Gödöllő példájára nemsokára magánosok is kezdtek foglalkozni a solymászattal. E könyv írójának kezdeményezésére alakult meg a Magyar Solymászegyesület 1939-ben. Szeretne az országban mind többen hódolnak a solymászatnak. Közben azonban kitört a második világháború.

Hazánk felszabadulása után a solymászat jelentősége bővült, az Erdészeti Tudományos Intézet Gödöllőn ragadozómadár kísérleti telepet létesített. A ragadozómadarakkal foglalkozó ornitológusok így egyrészt közvetlenül tanulmányozhatták a madarak biológiai megnyilvánulásait, másrészt az idomított vadászmadarak gazdasági jelentősége sem lebecsülendő a halgazdaságok, rizstelepek, szőlészetek védelmében. Ezekre a szempontokra szeretném felhívni a könyv olvasóinak figyelmét akkor, amikor az első magyar nyelven megjelent összefoglaló solymászati munkát az érdeklődőknek ajánlom.

Szerző

I. Vadmadarak

VÁNDORSÓLYOM

(*Falco peregrinus peregrinus*)

Feketebarkós fejű vándorsólyom csillogó szemeiben a ragadozómadarakra jellemző vadság helyett, az állandó kíváncsiság érdeklődése villan. A szembogarakat árkoló csupasz bőrréteg sárgás színe még inkább kifejezővé teszi nézését. A szem előtti viaszhártya két oldalán levő gömbölyű orrnyílások közepén jól látható szemölcsök helyezkednek el. A viaszhártya színe egyezik a szem körülötti csupasz bőrréteg és a lábak árnyalatával.

A vándorsólyom csőre meglehetősen zömök és széles. Görbülete már a tövénél kezdődik és erőteljes kampóban végződik. A viaszhártyánál még kékesszürke színe, a csőr végéig fokozatosan sötétszürkébe mélyül. A felső káván levő fűrészszerű kimetszés, a jellegzetes sólyomfog, pontosan illeszkedik az alsókáva ugyanilyen nagyságú mélyedésébe.

A nyak meglehetősen rövid. Alatta domborodik az erőteljes szárnyütemet biztosító mellkas jólfejlett izomzata. A szárnyak a törzshöz viszonyítva keskenyek és hegyesek. Összecukva fecskefarokhoz hasonlóan villát alkotva, rendszerint keresztbe állanak. A vándorsólyom szárnyüteme utazórepülésben is gyors, mint a tőkésréccé. A lábak a törzs hátsó részén helyezkednek el.

Emiatt a madár tartása ülő helyzetben merőleges. A combok csak valamivel hosszabbak az aránylagosan is rövid csüdnél. Hosszú ujjával a levegőben is kitérően ragadja meg zsákmányát. A kormány-, illetve faroktollak rövidege különösen röptében tűnik föl. A repülő vándorsólymot a szinte nyaknélküli behúzott fej, zömök törzs, hegyes szárnyak és az aránytalanul rövid és tompa faroktollak jellemzik.

Egyes alfajoknál különböző szélességű sötét barkó a fiatal és öreg madaraknál egyaránt feltűnő. A fiatalok fejtetője, barkója s hátrésze, a szárnyak külső oldala és a kormánytollak alapszíne általában csokoládébarna, vagy sötétebb kávébarna. Az egyes típusoknál a szárny- és hát-fedőtollak szegélye árnyalattal világosabb. A kormánytollak vége piszkosfehérrel szegélyezett. A torokrész, begy, mell és hastájék alapszíne piszkosfehér, vagy barnássárgafehér. Fiataloknál a viaszhártya kékesszürke, a szemkörüli csupasz bőrreteg és a lábszín zöldessárga. A szárnyak belső oldala a mellrész színéhez hasonló.

Öreg, másfél évet betöltött madarak fejtetője, a hátrész és a szárnyak külső oldala mákkék vagy kékes-palaszürke. Faroktollak színe ugyanilyen, azonban sötétszürke harántcsíkozással díszített. A tollvégek világos-kékesfehérek. Elöl a torok, begy, mellrész, valamint a hasrész fehér alapszínű. A torok általában tiszta fehér. A begy egyes alfajoknál fehér; lehet szárfoltokkal, vagy függőleges, csepp alakú mintázattal díszített. A mell- és hasrészen rövidebb-vastagabb, vagy vékonyabb — elnyújtottabb sötétszürke harántsávozás található. A combokon vékony szürkés harántsávozás van.

A nemek színben nem, azonban nagyságban különböznek. A hím egyharmad résszel kisebb a tojónál. Innen ered a latin tertius (egyharmad) kifejezésből a francia, angol és német elnevezése a hím vándorsólyomnak: tiercel, tiercel és Terzel.

Átlagos típusok testmérete:

Hím: Testsúly: 700—850 g, hosszúság: 40—44 cm. Szárnyhossz: 30—32 cm. Farkhossz: 17 cm. Csőrhosszúság a viaszhártyától: 2,2 cm. Csüd hossza 4,5 cm.

Tojó: Testsúly: 950—1300 g. Testhossz: 50—65 cm. Szárnyhossz: 36 cm. Farkhossz: 21 cm. Csőr hosszúsága a viaszhártyától mérve 2,8 cm. Csüd hossza 5,4 cm.

A Föld különböző részein élő vándorsólymok rendszertani beosztása még nem végleges.

Földrajzi elterjedés szerint fészkelés-költésidejük, továbbá színük és nagyságuk is változik. Általános jellemzőképpen elmondhatjuk, hogy az északabbra fészkelők mindinkább világosabb színűek, nagyobbak és költési idejük későbbre tolódik, mint a délieké.

A vándorsólyom kárpátmedencei fészkelőhelyeit feltérképezve az irodalomban csaknem

kizárólag régi adatokra támaszkodhattunk. Ezek javarészt a Kárpátokban s a Tátrában fészkelő vándorsólymokról szóoltak.

II. Rákóczi Ferenc korából való az az érdekes adat, amely egy erdőbirtok adásvételi szerződésében szerepel. A földbirtok eladója kimondja, hogy az átadandó birtok épületestől, állattalományostól a vételárban benne foglaltatik. Kivételt képez azonban a birtok azon sziklavonulata, amelyen sólyompár fészkel. Ezekkel régi gazdája a továbbiak során is rendelkezhet.

Lovassy szerint Székelyföldön, a kirulyi fürdő épületei fölött húzódó sziklákon fészkelnek vándorsólymok. Bihar megyei Sólyomkövár szikláin fészkelő párról közöl adatokat Petényi Salamon 1852-ben. Ugyancsak ő említ fészkelést a Szokolszka és a Sólyomvár szikláiról. A szlovákiai adatokról tudósít Hrabár Sándor a Madártani Intézet Aquila című 1927—28-ban megjelent évkönyvében. Ezek a fészkelési adatok Ungvár környékéről származnak. A fészkelési helyek: Szkolka, Temnik, Szokolec, és Jezmeckalán.

1939-ben e sorok írója is felkutatott sólyomfészket, az Alsóvály község melletti úgynevezett lukaskői sziklafalon.

Az első hiteles magyarországi fészkekből származó vándorsólyomfiókat Vasvári Miklós 1928-ban írta le az Állatkert *Természet* c. folyóiratában, lelőhelye a Pilisi hegyekben, Pilismarót község határában volt. Ebben az évben említi a lillafüredi Nemzetközi Ornitológiai Kongresszuson Vásárhelyi István, a vándorsólyom bükkhegységi fészkelését.

A Vértesben 1951 májusának végén öregtollú vándorsólyomra lettem figyelmes. Ebben az időben a sólymoknak már fiataljaik vannak, tehát a fészke valahol a környéken lehetett.

Valószínűnek tartom, hogy a Dunántúlon, a fent említett pilisi fészkelésen kívül, a Vértesben és a Bakonyban is fészkel peregrinus.

A Ragadozómadár Kísérleti Telep létesülésével kezdődött a ragadozómadár-fészkek rendszeres országos kutatása.

Ősz elején fészkelő helyükre érkező sólyompárok októbertől márciusig csupán éjszakázni járnak a fészkekre. Márciusban már naphosszat vijjogva köröznek felette. A tojó többször is a fészkekre száll. Hosszabb-rövidebb ideig ül benne és közben a lehullott kötörmelékot csőrével kidobálja. Így készíti fészket a kotlásra. Ezalatt a hím egy közeli sziklán vagy száraz fán tollászkodik és kémlelő szemekkel figyel.

Fészkekanyagot nem hordanak. A sziklán levő homok vagy apró kötörmelék között addig fészkelődik a tojó, míg sekély mélyedés nem keletkezik. Ebbe rakja rendszerint három tojásból álló fészkealját. A tojások átlagos mérete 49—50 mm, súlya 49—50 g.

A költőpár fészekhelyül mindig olyan sziklapárkányt vagy sziklaodút választ, ahol az időjárás viszontagságaitól és a felülről esetleg lezuhanó kövektől az anyamadár és fiókái védve vannak. Kedvelik a déli fekvésű helyeket, néha azonban keleti fekvésű sziklákon is költenek. Az északi és nyugati fekvésű helyeket kerülik.

A fák száraz ágain „cikk-cikk, kácik-kocek” hangot hallatva többször párzanak március végén, illetve április elején. Nemsokára kezdődik az éjszaka történő tojásrakás. Az első tojás lerakása után már a fészken éjszakázik az anyamadár. Ez idő tájt a leghangosabbak a sólymok. Egész nap a fészek fölött keringve „gej-geej geeej” vagy „cikk-kacik-kacikk” hangot hallatnak. Ha ragadozó téved otthonuk közelébe, mindkettő nekitámad és fenyegető lármával üzi el a betolakodót. A fészek környékére valamelyik mindig vigyáz. Felváltva járnak zsákmányolni. A harmadik tojás lerakása után kezdődik a kotlás. A tojó fészket csak alkonyatkor hagyja el. Párja társaságában néhányat köröz; valamelyik kimagasló száraz fán megigazgatja tollait s néhány perc múlva ismét visszatér fészkére. Kotlás alatt a hím látja el élelemmel. Félig megkopasztott madarakkal a fészekre száll, a tojó a zsákmányhoz tipeg és gyors falás után ismét rátelepszik tojásaira. A hím kitartó buzgalommal hordja a zsákmányt, úgyhogy a tojó azt nem is képes hiánytalanul elfogyasztani. Rendszerint a reggeli s délutáni órákban hordott zsákmányból eszik. A táplálékmaradványokat, köpeteket a tojó dobálja ki a fészekből.

A kotló tojót a hím valósággal túltáplálja. Ezt bizonyítja a lillafüredi fészeknél 1932. május 6-án talált zsákmánytömeg is. Közte egy citromsármány, két szajkó, egy kékgalamb, egy kecskefejő, és két feketerigó volt. A tojó csupán a kékgalambot és egyik feketerigót fogyasztotta el. Az egyik szajkónak s a kecskefejőnek csupán a mellhúsából tépett, a többi érintetlenül hagyta.

Költéskor elcsendesül a fészek. A sólymok oly óvatosan repülnek a fészekre, hogy csak kitartó figyeléssel lehet jelenlétüket megállapítani. Ha a fészekhez közeledünk, a tojó csupán akkor hagyja el tojásait, ha már látja a veszedelmet. A veszélyről azonban már előbb tudomást szerez a hím izgatott viselkedéséből s mind magasabbra emelkedő körözéséből. Ilyenkor óvatosan megközelítve a fészket megpillanthatjuk az anyamadarat, amint szorosan a tojásaira lapul és fejét nyugtalanul forgatva igyekszik felfedezni párja izgalmanak okozóját. Mihelyt megpillantotta azt, tojásairól villámgyorsan levágódva csap fel a tűnő magasságban keringő hím után. Fészkére csak akkor ereszkedik villámgyors, de mindig fáktól fedezett suhanással, ha már semmi zavarót nem észlel.

Az irodalmi adatok a kotlásra vonatkozólag ellentmondók. Hol 21, hol pedig 30 napi kotlási időről tudósítanak. Vásárhelyi és a szerző megfigyelése szerint az egyhavi kotlási idő a helyes.

A kikelt fiókák testét fehér pehely borítja. Begyük, hasuk s a szárnyuk alja kopasz. Láruk fehéres-sárga. Csőrük a viaszhártyával s a szemgyűrűvel együtt halványzöldes-fehér. Közöttük rendszerint kettő tojó és egy hím. Ritkán azonban előfordul két hím, vagy három tojó is egy fészeken. A nemek már pelyhes korukban is megkülönböztethetők. A tojók mindig nagyobbak, erősebbek s lábaik is vastagabbak.

Életük első napján a fészek fenekére hajtott fejjel alszanak a fiókák. A tojó ekkor még a szokásos esti repülését sem végzi. Fiókáin ülve veszi magához táplálékát. Kicsinyeit csőrével többször igazgatja. A második napon a fiókák már éhesek. Fejüket feltartva tátognak. Csipogva koldulják az élelmet. A tojó a hozott zsákmányról lecsipegetett apró húsdarabokkal eteti őket. Jóllakva a fiatalok fázósan anyjuk alá bújnak és tovább pihennek. Etetésük egyhetes korukig naponta háromszor történik. Anyjuk minden alkalommal színültig tömi begyüket.

Etetés előtt vagy alatt ürítenek a kicsinyek. Ezt kotlás alatt a tojó is fészékében ülve végzi. Farkát kissé felemelve a szikla külső része felé fordul és fehér, mészszerű ürülékét messzire freccsenti. A kicsinyek is hasonló módon ürítenek. A fészek így mindig tiszta marad.

Napsütéses meleg időben a párnapos fiókákat a tojó már rövid időre magukra hagyja. Hűvös esős időben azonban naphosszat melengeti őket. Egyhetes koruk után a fiókák már élénkebbek. Felülni próbálnak, tollázkodni kezdenek. Ez azonban csak kéthetes korukban sikerül. Ettől kezdve, ha ébren vannak, a hátuljokon ülnek. Alvás közben ellenben fejüket még mindig a fészek fenekére hajtják vagy egymáson nyugtatják. Verőfényes napsütésben, szárnyaikat s lábaikat kinyújtva szenderegnek. A tojó is mind gyakrabban hagyja magukra őket. Éjszakánként már csak kiterjesztett szárnyaival óvja a fiatalokat. Naponta négyszer-ötször esznek. A táplálék zöme most már a tojó által fogott zsákmányból áll. A hím a fiókák etetésében soha nem vesz részt.

A szülők által közösen hozott egynapi zsákmány május 22-én két szajkóból, egy vízirigóból, két énekesrigóból, egy meggyvágóból és egy fakopáncsból állott.

A fiókák háromhetes korukban kezdenek az arcon, farkon, combokon és a szárnyakon tollasodni. Már kevesebbet alszanak, inkább ülnek, s magukat vagy egymást tollásszák. Napfényes időben kiterjesztett szárnyakkal sütkéreznek, hátukra vagy mellükre hajtott fejjel alszanak. A tojó csak rossz időben takarja őket. Naponta ötször-hatszor esznek. A tojó egész nap vadászik és etet. Éhesen rimázkodó fiókái szájába mind nagyobb és nagyobb húsdarabokat rak. Már tollat, szőrt és apróbb csontot is kapnak a fiatalok. Éjszaka az emésztetlen táplálékot hosszúkás gomolyag alakú köpetek alakjában öklendezik ki. Több-kevesebb eredménnyel próbálgatják

az etetéskor lehullott élelmet felszedegetni. Már a zsákmánymaradványokat is marcangolják. A hím keveset törődik a fészekkel. Alig hord zsákmányt, éjszakáit azonban még mindig a fészek melletti beszállófán tölti. A tojó a fiókák mellett éjszakázik.

Június 7-én egy napi zsákmány négy szajkó, egy kékgalamb, egy szürkeharkály, egy örvösgalamb és egy császármadár volt.

A negyedik hetet betöltött fiókák testén még mindig több a fehér pihe, mint a hamvas sötétbarna, rozsdás szegélyű toll. Arcukon a barkó már jól látszik. Helyüket tipegve változtatják és egyre kevesebbet alszanak. Szemerklő esőben elnyújtózva, kiterjesztett szárnyakkal áztatják magukat. Mindent, ami a fészek környékén történik, élénk figyelemmel kísérnek. Az élelmet hozó tojó elé tipegnek s az éhesebbek az anyjuk lábai közt levő zsákmányt tépve falatoznak. Mind gyakrabban fordul elő, hogy a fészekben levő zsákmánymaradványokból, anyjuk segítségével is fogyasztanak. A hím már nem hord élelmet. Nappal egyre kevesebbet látható a fészek környékén. Csupán éjszakázni jár oda.

Június 14-én csak a tojó által hozott egy napi zsákmány négy szajkó, négy énekesrigó, egy nagy fakopáncs, egy szürke harkály, két örvösgalamb és egy gerle volt.

Öthetes korban a fiókák már teljesen tollasak. Színük hamvas barnásszürke, rozsdás szegélyű. Csupán a mellen és háton látszik még néhány puhely. A homlok, fejtető s nyakszirt rozsdás foltokkal díszített. A barkó fekete és élesen határolt. A viaszhártya, szemgyűrű és a csőr halványzöld, hegye barna. Lábaik haloványsárgák. Naponta négy-öt alkalommal, az anya által vitt és már félig megkopasztott zsákmányból lakmároznak. Verőfényes időben a fészekben kiterjesztett szárnyakkal, hátranyújtott lábakkal s nyitott csőrrel sütkéreznek a fiatalok. Mindinkább kedvelik a melegítő napfényt és a nyári esők langyos záporát. Szárnyukat is egyre gyakrabban próbálgatják. A zsákmányt hozó tojóhoz egyre biztosabb repülő mozdulatokkal közelednek. A hím ilyenkor hagyja el a családot. Az anya a fészkes szikla szélén vagy egy közeli beszállófán éjszakázik.

Június 21-én egy napi zsákmány három szajkó, egy feketerigó, két kékgalamb, négy örvösgalamb, egy császármadár és egy gerle volt.

Hathetes korukban a fiatalok alig kisebbek az öregeknél. Pehelytollaik teljesen kihullottak. Mind távolabbi sziklákra szállnak már az élelmet hozó anyamadár elé. A tojó ekkor kezdi zsákmányolásra oktatni a fiatalokat. Nem száll a fészekbe, hanem felette repülve ejti zsákmányát a fészekbe. A fiókák még esés közben próbálják elkapni a táplálékot. Eleinte bizony nehezen sikerül. Később azonban mind gyakrabban ragadják meg már a levegőben az élelmet. A fiókák a teljes tollazatú zsákmányt lassanként önállóan kopasztják, dühös étvággyal tépik és jóízűen

falatozzák. A fészket is elhagyják és a nappali pihenőhelyül szolgáló sziklakiugrásokon töltik az éjszakát. Állva alszanak. Július 1-én egy napi zsákmány három szajkó, két feketeterítő, két énekesrigó, négy örvösgalamb, két házigalamb, három gerle, egy búbos banka és egy kakukk volt. A zsákmányból egy örvös, két házigalamb és egy kakukk érintetlenül hevert a fészkes szikla alatt. Valószínűleg fogási gyakorlat közben ejtette le valamelyik ügyetlen fióka.

Negyvenkilenc-ötven napos korukban a fiókák azután végleg kirepülnek a fészkekből.

A kirepült fiatalok anyjuk kíséretében egyre nagyobb területre kóborolnak. Pihenésül száraz kiálló fára vagy sziklára telepednek. Itt is éjszakáznak. Rövidesen az erdőntúli síkságra is el látogatnak. Ekkor jelenik meg először a köpetekben a fogoly, fácán, fűrj, búbos- és mezei pacsirta maradványa.

Július 10-én délelőtt módomban volt megfigyelni, hogy az anyamadar miképpen tanítja fiókáit zsákmányszerzésre. Száradt fa kérges ágán álltak várakozó figyelemmel a fiatalok. Egyszer csak látom ám, hogy izgatottan szárnyrakerekednek. Igyekezve repültek a zsákmánnyal közeledő tojó felé.

Vártam, hogy mi történik.

Az anya följük szállott és a zsákmányt elejtette. Egyik fióka elkapta a zuhanó madarat s a közeli sziklára repült vele. Ide szálltak az ügylenebb testvérei is. Közösén megkopasztották és bebegyelték a zsákmányt. Az anya közben egy közeli ágon pár percig pihent, tollázkodott és ismét elrepült. Ha a fiókák a leejtett zsákmányt nem kapták el, a tojó még a levegőben ismét elfogta azt. A szakadékba zuhantakat azonban ott hagyta. A lehullott zsákmány három nap alatt egyre kevesbedett. A fiókák tehát napról napra ügyesedtek. A lehullott zsákmány között nemcsak madár-, hanem két denevér hullát is találtam. A kopasztóhelyen lelt maradványok meghatározása könnyű, mivel az elfogyasztott madár fejét, nyakát és szárnyát otthagyják.

Beszállófa alatti szakadékban július 10-én egy szajkót, egy gerlét, egy erdei pintyet és egy citromsármányt találtam. A tépőhelyeken három szajkó, két énekesrigó, egy sárgarigó, négy citromsármány, egy barázdabillegető, három erdei pinty, egy császármadar, egy sarlósfecske, egy gerle és két korai denevér maradványa volt.

Július közepén, a fiókák önálló életet kezdenek. Testnagyságuk az öregekével egyenlő, színük a vándorsólyom megszokott fiatalkori tollruhája, palaszürke hamvassággal árnyalva. Ez a hamvasság általában december haváig tart. Ekkor színeződik a viaszhártya zöldes-sárgás helyett sárgává. Ezzel szemben lábuk zöldessárgás színe nem változik első vedlésük kezdetéig.

A fiatalok ivarérettségükig szerte kóborolnak az országban. Általában egyéves korukban válnak ivaréretté. Párszerzés a tél folyamán történik.

A fészkelőhely környékén más ragadozót nem tűrnek. Üldözésükben a hím fáradhatatlan. A nálánál nagyobb vöröskányát és békászósast kitartó támadásaival űzi el.

Költés alatt azonban egymás közelségét elviselik. A lillafüredi vándorsólyomtanya közelében héja fészkel. A kotlás kezdetéig napirenden voltak a zajos veszekedések. Akkor azonban elcsendesedett és csak a fiókanevelés alatt éledt fel újból a harc.

* *
*

Sólyomfészket rejtő sziklafal alatt járva, közeledtünkre rögvest felhangzik a tojó haragot és fiókaféltést kifejező harsány „quak-quak, quak” „quek-quek, quek” hangja. A fészke felé tartva már gyakrabban ismétlődik a kiáltás, melyet a tojó harcias szárnycsapkodása kísér. Közeledtünkre az utolsó pillanatban hirtelen összekapja szárnyait és úgy zúg el fejünk mellett, hogy szinte érződik szárnyainak villámgyors érintése. Ezt a bátor fészekvédelmet kerecsensólyomoknál és héjáknál nem igen tapasztaltam.

Magasabb hangnemben ugyancsak „quek-quek-quek” hangot hallatnak a pelyhes fiókák is a fészkekben, ha valami ismeretlen és számukra ijesztő dolgot látnak. Ilyenkor merőleges tartásban sarkaikra támaszkodva fenékre ülnek. Az ijedség tetőfokán macskaszerű fújást hallatnak és markaikkal kapkodnak az ellenség felé.

Elnyújtott „queeeek-queeeek-queeeek” hangon siránkoznak, ha éhesek. A fészekből szedett fiókák nevelésénél ügyeljünk arra, hogy védenecink soha ne éhezzenek, mert kiállhatatlan rimánkodásukat még felnőtt korukban is előszeretettel gyakorolják. Ismertem olyan madarat, amely sapka alatt is „végigdanolta” az utat a sólyomkamrától a gyakorlótérig. Csak röptében hagyta abba, hogy azután a tollbábura érve újult erővel folytassa. Hazafelé újból rákezdet. Erről a kellemetlen tulajdonságáról úgy szoktathatjuk le a madarat, hogy szabadon, tágas kamrába csukjuk és falra szerelt etetődeszkán annyi ennivalót adunk neki, amennyi csak belefér. Minél kevesebbet mutatkozzunk a madár előtt. Legjobb idegen személlyel bevitetni a húst.

Rendkívül kedves zöngésű az a hang, amellyel a vándorsólyom társát üdvözli, vagy párját hívja. Leginkább a fészkelés kezdetén hangos a környék a madarak „kacikk-kacikk-akcikk-

akcikk” „cikk-cikk” kedveskedésétől. Ilyenkor törzsét vízszintesen tartja, fejét lábujjhegyéig hajlítva bókol, kormánytollait felemelve legyezőalakra tárja. Az idomított madarak nemcsak egymásnak, hanem gazdájuknak is hasonló módon hízelegnek, ha az nemcsak akkor veszi öklére kedvencét, amikor pedzeni, vagy gyakorlatozni viszi, hanem lehetőleg napi pihenőjét is a madár társaságában tölti.

**TUNDRA-
VÁNDORSÓLYOM**
(*Falco peregrinus
leucogenys*)

Fehéarcú vándorsólyomról Brehm tesz először említést. Akkor még nem gondolt arra, hogy egy különleges északi alfajt tart a kezében. A sólymot világos színe miatt európai törzsfaj öreg példányának vélte. Ez a sólyom egy magángyűjtemény bőrbentömött példánya volt. Színét így írta le 1854-ben : „...a fej sötét hamuszürke, a tarkó és nyak fehérrel tarkítva, hát és szárnyak felsőrésze hamuszürke, ugyancsak a faroktollak is. A viaszhártya és a szem körüli bőrreteg, valamint a lábak élénk sárgászöldek. A barkók egészen vékonyak, kékesszürkék. A barkó mögötti arcrészek, a fültájékon túlig, majdnem a tarkóig húzódva, fehérek. A homlok szürkésfehér. Torok és begytája majdnem a mell közepéig fehér, legfeljebb hosszanti szárfoltokkal. A hasi rész fehér alapon világosszürke, gömbölyű vagy szögletes mintázattal, amely kékesszürke, meglehetősen ritkán húzódó harántsávokba megy át. Összecsucott szárnyak vége a faroktollak végével egyenlő.”

Pár évvel később, amikor egy frissen lőtt példányon pontos méréseket eszközölhetett, akkor állapítja meg, hogy egy külön alfajról volt szó.

1945-ig a tundrasólyomnak mindössze négy biztos magyarországi előfordulásáról számoltak be a kutatók. Ezek mind öregtollban levő példányok voltak.

1951 szeptemberében, Szeged melletti Fehértavon, különleges színű és alakú vándorsólyom esett fogságba. Öregtollú kerecsensólyomra emlékeztetett. Pontos leírása a következő: Hossza a csőrhegytől a farok-, illetve kormánytollakig 55 cm, szárnyainak fesztávolsága 117 cm, súlya 1390 g. Szárnyhossza az első csuklótól a szárnyvégekig 35 cm. Színe: a fejtető barnászörhenyes-cirmos. A szemöldökcsonton a toll barnásfehér, a tarkó fehéresbarna. A hátszín világosbarnászörhenyes, a fedőtollak világosdrapp szegéllyel díszítettek. Faroktollai kissé szürkébehajló barnák,

drapp pontozással, s 3—5 centiméterrel hosszabbak az összezsukott szárnyak végénél. Viaszhártyája és a szemkörüli csupasz bőrreteg színe fehéressárga. Ugyanilyen, talán kissé zöldes árnyalatú a lábak színe. Barkója egészen vékony. A barkó mögötti fehér rész olyan terjedelmes, hogy majdnem a tarkóig húzódik hátra. A torok, begy- és hasi rész alapszíne piszkosfehér, a begytájon kezdődő hosszanti, barna, vékony vonalakból álló mintázattal. Alul a combok táján a mintázat kissé szélesedik, olykor szív, vagy lándzsa alakú. A lábak, illetve ujjak bár nem oly rövidek, mint a kerecsensólyomé, az európai törzsfaj lábujjainál rövidebbek.

Dr. Pátkai Imrének a Madártani Intézetben levő gyűjteményében megvizsgáltam a madár Pusztaszeren lőtt példányát. Ugyancsak a gyűjteményben van az az öregtollú tundrasólyom is, amelyet 1938-ban ejtettek el Sarkadremetén.

Két fiatal tollban levő tundra vándorsólyombőrt találtam a Természettudományi Múzeum gyűjteményében is. Az egyiket 1884-ben lőtték Ercsiben, a másik lelőhelye ismeretlen.

A fiatalok adatai:

Hím lelőhelye: Fehértó, ideje: 1936. I. 3. Hossza: 45 cm. Az egyik tojó lelőhelye: Fehértó, ideje: 1938. III. 25. Hossza: 56 cm. A másik tojó lelőhelye: Fehértó, ideje: 1938. III. 15. Hossza: 52 cm.

1952. március 20-án Sándorfalvától délnyugatra eső fehértavi rezervátum felett vándorsólyom körözött.

Távolról másnap újból láttam a madár sziluettjét. Valamire vagdosott a nádkúp körül, majd a sikertelen támadás után otthagya a zsákmányát, felém tartott. Távcsővem segítségével vékony barkójáról és világos mellrészéről minden kétséget kizáróan felismertem.

Pár nappal később újból megfigyelhettem a madarat. Ebéd után a rezervátum déli részén apróréce csapat nyilamlott a kanális felé. Majd hirtelen, mint hulló kő záporoztak a védelmet nyújtó vízbe. Pár pillanat és máris feltűnt a riadalmat okozó vándorsólyom, amely zuhanva támadta a csapat elmaradt tagját. A réce azonban nagyügyesen előbb vágódott a kanális vizébe, még hozzá oly erővel, hogy a felfröccsenő víz a rácsapó sólymot érte. A hideg zuhannal végződött sikertelen támadás után a sólyom felfelé ívelt és alacsonyan néhányat körözött. Ekkor jól láthattam, hogy a sólyom alkata és mustrázata megegyezett az előző évben befogott példányával.

A következő napon Beretzk Péter dr. gyűjteményét néztem meg Szegeden.

A neves ornitológus gyűjteményében 3 fiatal tollú és 2 kiszínesült öreg példányt találtam. A fiatalok színben és küllemben úgyszólván másai voltak az 1952. év őszén befogottaknak, valamint a Fehértavon látott példánynak.

A két kiszínesült öreg tojó közül az egyik tipikus leucogenys. Elejtésének helye: Gyálai rét (Fehértó melletti rész). Ideje: 1935. I. 14. Hossza: 53 cm.

Fehértavon lőtték a másik öreg tojót is, amely színezetre és habitusra az európai törzsfajnak felel meg. Gyűjtésének ideje: 1935. I. 17. Hossza: 49 cm.

A Fehértavon figyelte meg 1952 szeptemberében Pátkai dr., hogy egy kiszínesült fehérmellű és egy fiatal tollruhájú sötétebb vándorsólyom leszállt a vadszikekre és ott „csirke módjára szaladgált”.

Tóth János természetvédelmi őr, ugyancsak arról tanúskodott, hogy a Fehértavon megjelenő sólymok általában szeretnek hosszabb-rövidebb ideig a földön tartózkodni.

Ugyanezt tapasztaltam én is 1952 októberében. Észrevettem, amint egy peregrinus karmában tartott aprórécével leszállt a szikre. Fehér melle szinte villogott a szürke környezetben. A begy és fültáj annyira összefolyt, hogy a vékony barkót alig lehetett észrevenni. Lakmározás után nem röppent fel a közelben levő magaslesre, mint általában a közép-európai törzsfaj egyedei teszik — hanem leugorva a kacsamaradványról, odább gyalogolt és miután a földbe törölgette csőrét, egy lábra állva emésztetni kezdett.

Azt a felkészültséget, ahogy a fehérarcú vándorsólyom a röpködő vagy úszkáló víziszárnyast megrohamozza, eddig egyetlen vadonélő vándorsólyomnál sem tapasztaltam. Igaz viszont, hogy áldozataik menekülési ösztöne is kiválóan fejlett. Ha vízen éri őket a támadás, akkor azok, ahova a sólyom levág, a víz alá buknak. A csapat távolabbi része nyomban szárnyrakel. A sólyom rögvest ezeket veszi űzőbe. Nyomukba érve azonban a kacsák a vízbe vetik magukat. Ugyanekkor szárnyrakap az előbb víz alá merült csapat. Most ezekre zúdul támadva a sólyom, de a kacsák megint a víz alá merülnek. A sólyom legtöbb esetben feladja a küzdelmet.

Hogy mennyire víziszárnyas specialisták a fehérhavi sólymok, azt az alábbi eset is bizonyítja:

Közel egyeztetendei fogság után elrepült az egyik sólymom. A madarat 1951-ben fogták a Fehértavon. Az állat nálam semmilyen vízi szárnyast nem kapott táplálékul. Bár a környéken sok volt a galamb, fácán és fogoly, a szökevényt mégis egy vadkacsán találták lakmározva, a telep helytől néhány kilométerre levő Malom-tavaknál.

Megfigyeléseim alkalmával különösnek találtam, hogy április hó közepén is észlelhetők vándorsólymok a Fehértavon, holott a közép-európai törzsfaj ekkor már költ. Beretzk Péter megfigyelései szerint a sólymok szeptember hó közepén vagy vége felé az északról délnek vonuló vízimadarakkal egyidőben jelennek meg.

G. P. Gyementyijev, a *Szovjetunió madarai* c. művének, a tundrasólyomra vonatkozó adatait

összehasonlítva megfigyeléseimmel, azt állapíthattam meg, hogy a fehértavi fiataltollú példányok a tundrasólyom fiataljaival azonosak.

Ősz táján, a délnek vonuló víziszárnyasokkal hagyják el fészkelési helyüket, ahova csak május közepén a fészekrakás idejére érkeznek vissza.

Délnyugati vonulásukat Thieneman professzor is leírja. Szerinte az északi alfajhoz tartozó sólymok a telelőjük felé húzó víziszárnyasokat követik a kelet-németországi szigetek fölött.

KERECSENSÓLYOM

(*Falco cherrug*
cherrug)

Tojója fácántyúk nagyságú, de annál sokkalta karcsúbb madár. A kerecsensólyom hímek egyharmadrésszel kisebbek. A tojó hossz a csőrétől a farka végéig 50—55 cm, a hímeké 42—48 cm. A tojó kiterjesztett szárnyai 120 cm-esek, súlya 1000—1300 gramm.

A hímeké 700—900 g. A fiatal kerecsensólymok hátszíne: kávébarna. A tollak rozsdás szegélyűek. Az öreg madarak hasonló barna hátszínét palaszürke hamvas árnyalat borítja. A mellrész fehér alapja a fiataloknál barna, egymásbafolyó hosszanti mintázattal díszített. Az öreg kiszínezett madarak mellszíne szintén fehér alapú, de a hosszanti mintázat nem egymásbafolyó, hanem határozott szélekkel határolt cseppforma. Vannak köztük egészen világos példányok is. Különösen a fej színe lehet fehéres. A világos egyedek farktollain, nagy tojásdad alakú sárgás-fehér foltok észlelhetők. A sötét példányok kormánytollai általában egyszínűek, jeltelenek. Végük fehérrel szegélyezett. Viaszhártyája, a szem körülötte csupasz bőrreteg, a lábak színe a fiataloknál kékes ólomszürke. Innen a középkori solymások „kéklábú kiköcsén madár” elnevezése. Az öreg kerecsensólymoké világos, illetve fakósárga. Barkója keskeny, olykor alig észlelhető. Szem színe mint a sólymoké, feketésbarna.

Tollazata sokkal puhább a vándorsólyoménál. Különösen a fiatal madarak röpte lágy. Az egyszer kivedlett kerecsensólymok tollai már keményebbek, de még ezek sem érik el a fiatal vándorsólyom tollainak szilárdságát. Fordulatos röptüket a hosszú kormánytollak teszik lehetővé.

A kerecsensólyom délkelet-európai és ázsiai madár. Magyarország a legészakibb vidék, ahol fészkel. Tőlünk nyugatra csak Ausztria délkeleti részéről, Bécs környékéről tudunk néhány fészkeről.

Fészkelőhelyeül dombos, mondhatnám hegyes vidéket kedveli. Fészket magas bükk- vagy tölgyfákra rakja. Legtöbbször egy-egy ölyv vagy kányafészket foglal el. Előszeretettel fészkel vándorsólyom módjára sziklafalakra is. Alföldünkön is költött valamikor a kerecsensólyom. Napjainkban a Szekszárdtól délre eső erdőségek gemenci védett területén is honos.

Fészkelésének és költésének ideje nagyjából egybeesik a vándorsólyom fészkelésével. A kotlások között azonban jelentős időbeni eltérések lehetnek. Így például 1948. június 20-a körül Balatongyörök határában levő, úgynevezett bisekői fészkekből a fiókák már kiröpültek. A bükki fészkekben még csak ekkor pattogott a tojás. A Sátorhegységben viszont már tollasodni kezdtek a pelyhes fiókák. Ilyen eltérő költségeket tapasztaltam 1949, 1951 és 1952-ben is.

A tojó két-négy tojást rak a fészekbe. Jórészt maga végzi a kotlást, azonban rövidebb időre olykor a hím is felváltja. Megható az a gyengédség, ahogyan a költési idő alatt egymással és pelyhes csemetéikkel bánnak. A fiókák világrajotte előtt a hímsólyom a tojót éppen úgy eteti a csőrébe rakott falatokkal, mintha kicsinyeit táplálná. A fiatalok hathetes korukban repülnek ki a fészkekből.

A kerecsensólyom táplálékának nyolcvan százaléka ürgéből és hörcsögből, húsz százaléka szárnyas jószágból áll. Tanulságos az egykori Ragadozómadár Kísérleti Telepen végzett kísérletem. Hat fiatal kerecsen- és hat vándorsólymot engedtem szabadon. A madarak a telep fáin éjjeltek, nappal a szántóföldeken és az erdő fái fölött hancúroztak. Amikor láttam, hogy a madarak röptükben már kijátszották magukat, akkor négy méteres zsinegekre nyolc ürgét és nyolc galambot tettem ki. A zsákmányállatokat egymástól 10—10 méter távolságban kis facövekkel a földhöz erősítettem.

A hat vándorsólyomfióka közül öt a kitett galambokat fogta meg és csak egy fogott ürgét. A hat kerecsen mind az ürgéket zsákmányolta először. Öt napon keresztül folytattam ezeket a megfigyeléseket. A kerecsenek csak akkor csaptak a galambokra, ha az ürgék már elfogytak.

Egyik alkalommal Szultánát, a jól fejlett kerecsent vittem pedzeni. Tőlem vagy hatvan méterre, lomha lendülettel gém szárnyalt a nádasból. A madarat utána engedtem. Szultána a levegőbe fúrva magát iramlott a zsákmány után. Még a fele úton sem volt, amikor legnagyobb csodálkozásomra összehúzott szárnyakkal hirtelen fordulatot vett és héja módjára a gaz közé csapott. Odarohanva láttam ám, hogy mezei pockot fog diadalmasan a karmai között. A veeszületett ősi ösztöne legyőzte az idomítás alatt belénevelt reflexet.

A kerecsenfészkekben talált zsákmánymaradványok mutatják legjobban, hogy a madár legszívesebben ürgével táplálkozik. Különösen a pilisi hegyekben, a Vadállókövek szikláin,

vizsgált kerecsenfészkekben volt olyan sok az ürgemaradvány, hogy maguk a fiókák is alig fértek a sziklaodúba. Általában 20—30 ürge maradványa között akadt 1—2 gerle- vagy fogoly-szárny.

A fiatal kerecsensólymok kérő hangja ugyanolyan, mint az idomított madarak éhséget jelző magas és nyújtott „...geeej-geeej-geeej...” kiáltása. Különösen akkor, ha a szülőmadár vagy a solymász közeledik zsákmánnyal a fiókákhoz, hallatják ezt a hangot és szárnyaikat lebegtetve „szitálni” kezdenek.

Felborzolt tollakkal, mély hangú, elnyújtott „...vak-vak-vak...” kiáltással ijedeznek az idegentől. Ezzel fejezik ki haragjukat és nemtetszésüket is.

Ha ölyv, vagy kánya tűnik fel a közelben gyors egymásutáni „...vak-vaak-vak-vaaak...”-olással fejezik ki mérgüket.

„Koty-koty-tyok-tyik-tyik” hangon „kotyog” a rárósólyom* a fiókái között, ha zsákmányát osztja. Vízszintesre hajlítva törzsét ugyanilyen hangon üdvözli gondozóját is.

Kleinschmidt Ottó, a híres kutató és rendszertanász a mi kerecsenünk rokonságához sorolja, illetve a mi kerecsenünket csatolja a magas észak nagy sólymainak családjához.

ÉSZAK LEGNAGYOBB SÓLYMA

Izland szigetén kívül csak Dél-Grönlandban fordul elő az *izlandi sólyom* (*Falco rusticolus islandus*). Mint fészkelő azonban csaknem kizárólag Izland szigetén költ. Jó félszer akkora, mint a mi legtermetesebb kerecsenünk. A tojó súlya 1350 grammon felüli, hossza 50—60 cm. Az öregek alapszíne fej- és hátrészen galambszürke, mellrészen fehér-barnás, összefolyó hosszanti mustrázattal. A fiatalok sötétebb színűek. Láb, viaszhártya és a szemkörülötti csupasz bőrréteg, mint a fiatal kerecseneké, kékes ólomszürke. Idővel sárga árnyalatot nyer.

Az északi madárhegyek lakóit tizedeli és követve a vonuló madarakat, azokat is alaposan megdézsmálja.

* A kerecsensólyom elnevezés mellett, Vönöczky-Schenk Jakab javaslatára, e madarakat rárósólyomnak is hívják. Kutatásai nyomán kiderült, hogy a híres „rárótoll” a honfoglaláskori és későbbi magyarok süvegén nem más, mint a kerecsen évezőtolla. Ezen kutatások előtt a halászsast (*pandion haliaëtus*) nevezték rárónak. Sőt ma is sok helyen így nevezik.

Az izlandi sólymokról az a téves hiedelem terjedt el, hogy öregedve a vedlések folyamán hófehérek lesznek. Ez azonban téves felfogás. Az izlandi sólyom soha nem fehéredik ki.

Fehér színű a sarki- vagy grönlandi sólyom (*Falco rusticolus candicans*.) Hazája Észak-Grönland és az Északi-sarkkör mentén van. A téli vonuláskor felkeresi Izland északi részét is. Innen a tévhit, hogy az izlandi sólyom hófehér.

A fiatalok alapszíne piszkosfehér, a háton feketének tűnő sötét mintázattal, a mellrészen vékony függőleges szárfoltokkal. A szemkörülötti bőrreteg, viaszhártya és a lábak kékes ólom-szürkék. Az öregek hófehér alapszínét a hátrészen sötét szürkés, fekete mustrázat cifrázza. A mellrész jeltelen fehér. Méretei megegyeznek az izlandi sólyoméval.

Az *altáji havasi sólyom* (*Falco rusticolus altaicus* Meuzb). Gyementyijev szovjet tudós és Vönöczky-Schenk kutatásai szerint ez a madár a híres thogru, vagy turul.

Az említetteknek egy kisebb, de sokkalta sötétebb színű rokona a lappföldi vagy norvég sólyom (*Falco rusticolus rusticolus*). Hazája Norvégia, Észak-Finnország.

Az altáji sólyomnál kisebb az urali sólyom (*Falco rusticolus uralensis*). Mint ahogy neve is mondja, az Ural hegységben él.

Kanadában és Labradorban szintén él egy válfaja a sötét északi nagy sólymoknak, a labrador-sólyom (*Falco rusticolus obsoletus*).

Nemzetközi solymász összejöveteleken alkalmam volt ezeket a remek madarakat tanulmányozni.

Repülésüket figyelve megállapíthattam, hogy az északi sólymok gyorsaságukkal messze felülmúlják a többi sólyomfajtákat. Ebben nemcsak a mi kerecsensólymunk marad el, hanem még a sebesröptű vándorsólyom is. Az északi sólyom szárnyüteme lassúbb. A lassúbb szárnyütem mögött azonban hatalmas lökő- és hajtóerő rejtőzik. Renz Waller, a neves német solymász, „Elbis” nevű izlandi sólyma pillanatok alatt érte el a tőle mintegy 80—100 méterre felröppenő foglyot. „A nagyobb vitorlás gyorsabb a kisebbnél, bármilyen karcsú is a kicsi és bármennyire lomhának is látszik a nagyobb.” Ez a tengerészmondás az északi sólymokra is tökéletesen ráillik.

A bevadászott északi, de különösen az izlandi sólyomnak fővadja a gémen és vadlibán kívűl a nyúl. Remek látvány, amint a hatalmas termetű sólyom fürge iramlással támadja a mezei nyulat, noha a természetben az nem zsákmányállata. Az izlandi sólyom rendszerint nem ragadja meg az állatot, hanem a zuhanás erejétől felfokozva olyat vág markaival a nyúl tarkójára vagy gerincére, hogy az méter magasra felgurul, mintha puskával lőtték volna meg. Csak miután halálos rúgás érte a nyulat, ragadja meg izmos markával a sólyom.

Az északi sólymok Közép-Európában és ettől délebbre vagy egyáltalában nem, vagy nagyon kis százalékban aklimatizálódnak. Az öregén fogott példányok csaknem kivétel nélkül pár hónap alatt sajátos asztmában pusztulnak el. Igen kényesek a fiatalon importált példányok is. Az első vedlésen túljutva azonban már bizakodhatunk megmaradásukban.

KABASÓLYOM
(*Falco subbuteo*
subbuteo)

Leggyorsabban röpködő Magyarországon fészkelő ragadozómadárunk. Hossza 33—36 cm. A hímek átlagsúlya 210 g, a nőstényé 260 g. Gerlenagyságú, de nem olyan zömök madár. Röptében szinte nagy fecskének nézné az ember. Szárnyait ekkor olyannyira megörbíti, hogy sarlóformájúvá válik. Összecukott szárnyai túlérnek a farkán. A fiatalok színe a hátrészen sötétbarna, a mellrészen piszkosfehér alapon ugyancsak sötétbarna hosszanti mintázatú. Az ivarérett példányok háta szürkés-palakék. A mellrészen fehér alapon hosszanti moirézet látható. Combok alatti rész vöröses rozsdabarna színű.

A kabasólyom a folyóparti füzesek magas jegenyéin, vagy nyárfáin fészkel. A Tisza, Körös, Berettyó, Maros, Duna árterein éppúgy megtaláljuk, mint a Balaton és egyéb tavak rétségein. Fenyvesekben is költ Európa nyugati és északi felén.

Szürkevarjú vagy egyéb hasonló nagyságú madár elhagyott fészket foglalja el, amit azután nagyjából kitataroz. Fiókái augusztusban kelnek szárnyra. Színük a fiatal vándorsólymokéval egyezik, barkójuk ellenben vékonyabb. Táplálékuk apró madarakból, pacsirtákból, pipiskékből, parti-fecskékből áll. Kedvelt zsákmánya a fiatal molnárfecske is. Ezeknél kedveltebb csemegéje azonban a rovar táplálék. Ha madárüldözés közben szitakötőt, röpködő bogarat vagy lepkét vesz észre, azonnal utánveti magát. Számos madárka menekedett meg emiatt a biztos haláltól. Rovarpusztító szenvedélye jelentős gazdasági hasznot eredményez.

Több ízben idomítottam, olykor párban is úgynevezett szabadkövető körözési stílusban kabasólymokat. Fűrj vadászatára tanítottam őket. Számtalan esetben előfordult, hogy a fűrjvel egyidőben szökkenő röptű szitakötőt vert fel a kutyám. Mind a két sólyom fűrjet és tanítást feledve, rontott a mit sem sejtő szitakötőre. Örömük akkor volt a legnagyobb, ha több szitakötőt sikerült felvernünk. Ilyenkor mindkét sólymocskáknak jutott egy-egy szitakötő-

csemege, amelyet még röptükben fogyasztottak el, vágy a fejemre szállva ropogtatták élvezettel.

A kabasólyom háromféle hanggal fejezi ki érzéseit.

Barátkozáskor „cikk-cikk-cikk” hangot hallat. Elnyújtott „peej-peej-peej” hanggal kér enni. Haragját, félelmét gyors egymásutánban „pij-pij-pij”-jel jelzi.

KISSÓLYOM

(*Falco columbarius
aesalon*)

A kissólymot télisólyomnak is nevezik. Hossza 28—35 cm.

A hím súlya 165 gramm, a tojóé 200 gramm. Röpte a kabasólyomé-
nél fürgébb, fordulékonyabb. Inkább hasonlít a karvalyéhoz, mint
a sólyoméhoz. Fiatal korukban vörhenyes barna színűek, mell-
részükön egymásbafolyó hosszanti foltokkal. Az öreg tojók hátrésze vörösesbarna, melltollaik
világos tejeskávés színűek. Az öreg hímek hátrésze világos mákkék, mellrészük piszkosfehér
színű. Evezőik, mint a vörösvércsének, barnás-feketés, kormánytollaik vége sötét, harántsávós.

Nálunk téli vendég. Fészkelésének helye Észak-Európa, Skócia, Norvégia, Svédország és
Finnország.

Táplálékul apró madarakat zsákmányol, de a foglyot is megtámadja.

Alkonyodó téli estéken a budapesti körutak és terek fáit zsi bongó verébsereg szállja meg.
Csivitelő csevegéssel helyezkednek éjszakai nyugalomra. Egyszerre, hirtelen elhallgat a lármázó
verébbad. Nem az álom némította el a verébsokadalmat, hanem a délutáni vadászatát végző
törpesólyom tűnt fel a láthatáron. Zsákmányszerző útján gyakran elkíséri a karvaly is.

A törpesólyom nem idomítható arra, hogy a solymász körül körözve hosszasan kövesse,
mint a többi sólyom, hanem csak vonalban röptül kesztyűs ökölről a zsákmányra.

Madarász ismerősöm, az öreg Rohony, mestere volt a törpesólymok idomításának. Fűrjezés
közben madarát a fejére állította, ő maga pedig leült a búzatábla szélébe. Csalsípjával csalogatta
a fűrjet és amint az közeledett, a törpesólyom leszállva gazdája fejéről, biztos mozdulattal kapta el
az előbukkant madarat. Hajnaltól délelőtt 10 óráig a kis vadász hat fűrjet fogott erről a „támasz-
pontról”.

Fűrj helyett több ízben verébvadászatot is tartott, különösen az érő borsóföldeken. Ilyenkor
gyakran karvaly módra vágott a kissólyom a borsószáraz között meglapuló verebekre.

HÉJA

(*Accipiter gentilis gentilis*)

Fáktól védett, bokrokkal borított területek lakói a *hėják* (accipitridae). Rövid, szinte lekerekített szárnyukkal hosszú kormány-, illetve faroktollaikkal kitűnően repülnek a lombos ágak sűrűjében. Fejük vasalóformájú, oldalt összenyomott, a csőr felé keskenyedő. Szemöldökcsontjuk erős. Sárga irisű szemük bátorságot sugároz. Kissé összenyomott lapos csőrük valamivel hosszabb, mint a sólymoké. Megnyúlt lábaikkal a sűrű rőzse közé zuhant zsákmányt is ki tudják emelni. Izmos, arányosan vastag ujjaik szorításával ölik meg áldozatukat. Idomítható héja-félék hazánkban: a héja és a karvaly.

Az ázsiai népek egyik legkedveltebb vadászmadara a héja. Helyesebb volna „erdei héja”-nak nevezni, mert ezzel rávilágítanánk fő tartózkodási helyére, amelyet nagy ritkán, csak zsákmányszerzés céljából hagy el.

Tojója tyúknagyságú, de hosszú kormánytollai miatt sokkal hosszabbnak és karcsúbbnak látszik. Hossza 60—65 cm, súlya 800—1300 g. A hím testre szürkevarjú nagyságú, de ugyancsak nagyobb, illetve karcsúbbnak tűnik. Hossza 50—55 cm, súlya 580—760 g. A fészekből kirepült, első életévüket még be nem töltött fiatalok hátszíne világosabb, illetve sötétebb rozsdabarna. A begy, mell- és hasrész világosabb-sötétebb tejeskávéhoz hasonló alapszínű, függőleges irányú csepp-, olykor szívalakú mintázattal. Kormánytollain négy-öt sötét harántsáv húzódik keresztbe; végén fehér szegély látható. Szeme kénsárga. Az öreg kiszínesült példányok palaszürke, vagy ennél valamivel sötétebb színűek, galambszürke hátrésszel. Ez a szín a kormánytollak felső részének színeivel egyezik. Viaszhártyája, lába citromsárga, szeme égő narancsvörös.

Vedlését mint a többi úgynevezett közép nagyságú ragadozómadár, az első életévnek betöltése előtti télen kezdi meg. A comb táján indul meg a tollhullás. Majd az egyik belső másodrendű evezőt, néhány nap múlva ugyanennek a paraleljét vedli le. Mihelyt félig kinőttek az újak, újból hullat a madár abból a szárnyából egy tollat, amelyből legelőször hullatott. Evezőinek vedlése bentről halad kifelé. Az elsőrendű evezők kicserélésével fejeződik be a vedlés. A kormánytollak cserélése április vége felé a középső tollakkal kezdődik, majd egyformán folytatódik a vedlés a farok két széle felé. A rozsdásbarna fiatalkori tollak átcserélését sűrűkére, illetve kendermagosra életének 13., 14. hónapjában kezdi a madár. A folyamat elől a mellrészen kezdődik, majd a váll-lapokon és a hátrészen folytatódik. Legkésőbb a combok, a külső és középső szárnyfelületek színeződnek át.

Előfordult, hogy elejtettek olyan héját, amely fiatalkori tollruhában volt. Alaposabban

szemügyre véve kiderült, hogy a combjain már öregkori tollak nőttek. Annak ellenére, hogy a hóját novemberben ejtették el, a vadász azt hitte, hogy a madár vedlik. Ez azonban tévedés. A combok kendermagossága, nem a vedlést, hanem a kényszerű tollváltozást jelenti. Valószínűleg erős vadat zsákmányolt és az rúgta ki a tollakat. Ha a fiatalkori tollakat erőszakkal távolítjuk el, akkor az utána növeők még akkor is, ha a madár három-négy hónapos, öregkori kendermagos tollak lesznek.

Költési helyül hatalmas, összefüggő erdőségeket kedvel. Fészkrét, amely az évről évre ráhordott ágaktól, olykor még a gólyafészek nagyságát is túlhaladja, nagyranőtt 20—30 méteres fákra rakja. Belsejét, még a költés és a fiókanevelés közben is, állandóan frissen szakított zöld gallyakkal tatarozza. A tojó március elején, de legkésőbb április végén három-öt tojást rak a fészekbe. Az első zöldes-kék-fehér, az utána következők világosabbak, fehérebb, fakóbb színűek. Tojásai a jércetojásnál valamivel kisebbek, a tyúkénál kerekesebbek. 34—36 napig kotlik. Az anyamadar a fiókák kikelése után még jó néhány napig nem száll le hosszabb időre a fészekről. Ilyenkor a hím hordja az élelmet. A fiókákat kéthetes korukig kizárólagosan a tojó eteti. A hím által már megkopasztott és a fészekhez szállított táplálékot apró darabokra szétszedve rakja a fiókák tátozó csőrébe.

Hogy a hím mennyire nem vesz részt ekkor a fiókák etetésében, azt az alábbi megfigyelés szemlélteti. Tíznaposak voltak a héjafiókák, amikor az anyamadarat lelőtték. Öt nap múlva a fészek zsúfolásig megtelt a hím által odahordott zsákmányállatokkal. A fiókák ennek ellenére éhenvesztek, mert a hím nem etette meg őket. Az apa csak akkor kezdi etetni a fiókákat, amikor azok tollasodni kezdenek. A pelyhes kicsinyek melengetésében azonban résztvesz.

A fiókák hathetes korukban válnak röpképesé. A szülők ekkor kezdik zsákmányszerzésre tanítani a fiatalokat, amelyek nagy igyekezettel repülnek a táplálékkal érkező szülő elé. Az azonban a még mozgó zsákmánnyal elrepül a fiókák előtt. Még nem adja az étket az éhes kicsinyeknek, hanem felhúz előttük a magasba. A fiókák követik. Amikor már-már megúnják az élelemért való repülést, akkor a madárszülő leejti magasból a zsákmányt. A fiatalok rögvést utánavetik magukat. Az ügyesebb hamarosan el is kapja és az erdő sűrűjébe repülve nekilát a lakmározásnak. Ha a héjaifjanc nem elég ügyes ahhoz, hogy a lefelé hulló zsákmányállatot elkapja, akkor az öreg madár merész zuhanással, összevont szárnyakkal alásuhan és a zsákmányt megfogva újból a magasba lendül. És kezdődik az oktatás előlről.

„A héja sokkalta jobb, mint a híre”, mondják a hozzáértő madarászok, amikor az állat kártevéseiről beszélnek. Nézzük meg, hogy mit mutat a tapasztalat: 1949-ben a valkói erdőben héja-

fészket leltem. A fészekben öt kb. háromhetes hím fióka volt. A mellettük levő zsákmány, egy hathetes rókakölyökből, három üreginyúlból, egy szarkából és egy vadgerlénék a maradványai-ból állott. Gazdasági szempontból a vadgerle kivételével a többi állat mind kártékony volt.

A héja mindent zsákmányul ejt, amivel csak meg tud birkózni. Egy ízben Kornél nevű tojó-héjám, amint a gödöllői tangazdaság földjéről a haraszi alsóerdőbe léptem, egy rőten mozgó árny után vetette magát. A „zsákmány” nyugodtan mozgott a sűrűben egészen addig, amíg a héja belé nem markolt. Ebben a pillanatban azonban megugrott és jól láthattam hogy a kiszemelt préda békésen legelésző őzike volt. Kornél nem törődve a zsákmány nagyságával, görcsösen ragaszkodott áldozatához. Talán még most is futna a Kornél-markolta őz, ha egy alacsony ág le nem sodorja hátáról a héját.

Többször előfordult, hogy kesztyűs öklömről leugorva, szélesebb lecsapással egeret markolt fel a földről és azon nyomban szőröstül-bőröstül elnyelte. A szabadon élő héja válogatás nélkül zsákmányol egeret, házipulykát, egyszerűen mindent, ami csak mozog és számára megfogható.

Ez a rámenősege tette már időszámításunk előtti évszázadokban is kedvelt vadászmadárrá.

Ezek után érthető, hogy gyakran látogatja a mesterséges fácánosokat és nem kerüli el a baromfiudvarokat sem.

A héja legközönségesebb hangja, amely után a nevét is kapta a „héjja-héjja-hiééé-hiiiaá-hiijáá- jááá...” kiáltás. Ezt a hangot akkor hallatja, amikor éhes. A fészek szélén álldogáló fiókák is ezzel hívják szüleiket. Az idomított madár — különösen az, amelyet korán szedtünk ki a fészkekből — ilyen hanggal szólongatja gazdáját, ha éhes.

A másik, kevésbé ismert hangot akkor hallatja, amikor valaki vagy valami a fészkéhez közelít és a madár veszélyt sejt. Ugyanezt a harsány szaggatott „ki-ki-ki-ki-ki” kiáltást hallatja akkor is, ha mérges, vagy ha rosszallását fejezi ki. Az első szótagok mélyebben hangzanak, később mind magasabb és magasabb hangnemben fejeződnek be. A tojóhéja párzási hajlandóságát „...ke-ke-ke-ke-ke-ki-ki-ki” hangon fejezi ki. Több ízben előfordult már, hogy tavaszontként az állványán álló tojóhéja fenti hangjára vadonélő hím héja röptől elő az erdőből. Sokáig az állványon levő tojó fölött kóválygott, sőt olykor a telep egyik-másik magas fájára is leszállt.

A héja bizalmatlanságát, félelmét, egy sajátságos „fittyegő” hanggal fejezi ki, amelyet szinte lehetetlen leírni. Valahogy így hangzik: „szfity-cvityic-city...” Ilyenkor sűrűn tekinget arrafelé, ahol a számára kellemetlen dolgot felfedezni véli. Ez lehet fűben kúszó sikló, ismeretlen kutya, vagy ló, de lehet sötétruhás férfi, vagy anyóka is. Általában a sötétkék, fekete, sötétvörös színektől a madarak valamennyien félnek.

A csókahangszerű „csau-kcsau-kau” szótagokkal bizalmát fejezi ki. Fejét ilyenkor kedveskedve forgatja, olykor oly annyira, hogy a fejteteje alulra kerül.

* * *

A kistermetű, sötétszínezetű dél-európai héja Szardínia és Korzika szigetén fészkel. Hasonló termetű, de vékony, finom mustrázatú a közép-ázsiai héja. Termetre nagyobb az Észak-Amerikában és Kanadában fészkelő. A legtestesebb héja Szibériában él. Ennek öregtollú hímjét, amelynek háta hamvas mákkék, szemei égő narancsvörösek, a torok-, mell- és hastájéki rész hófehér, vékony, világosszürke keresztsávozásokkal, Lelovich György fogta be 1948 januárjában, Fegyvernek község határában.

Külön alfajt alkot az Ausztráliában élő hófehér színű héja-féleség, az ún. *Accipiter gentilis novaehollandiae*.

KARVALY

(*Accipiter nisus nisus*)

A karvaly kicsinyített mása a héjának, de annál sokkal cingárabb. Különösen hosszú, vékony lábai feltűnőek. A tojó hossza a csőrhegytől a farok végéig 38—40 cm. A hímek teste rigónagyságú, 28—32 cm. Röptében, feltűnően hosszú faroktollai miatt, sokkal nagyobbak látszik. A fiatalok színe általában rozsdabarna. Szemük kénsárga, viaszhártyájuk és lábaik citromsárgák. Az orrnyílásnál sörteszörszerű tollak borítják a viaszhártyát. A piszkos szürkésfehér mell- és hasrészt rozsdabarna harántcsíkok díszítik. Az öregek szeme narancssárga. Háta sötét palaszürke, a tarkón fehéres folttal. Mellrészük fehér, illetve világosszürke alapon feketés, sötétszürke haránt mustrázattal. A hímek hátrésze világosabb, kékbe hajló palaszürke. A karvaly kendermagossága, illetve keresztcsikozása a szem alatt kezdődő élénk rozsdavörös színnel egyező. Általam eddig mért legerősebb hím súlya 150 gramm volt. A tojóké elérheti a 300 grammot.

Költési időszaka 3—4 héttel később kezdődik, mint a héjáé. Fészket fenyvesek sűrűjébe rejt. A fészekhely általában a 8 méter magasságot nem igen haladja meg. Nem mindig épít fészket. Legtöbbször az örvösgalambét alakítja át. Zöld gallyacskákkal és friss fenyő ágakkal bélelve

azt. Május végén, június elején találjuk először kerekded, zöldesfehér barnafoltos tojásait. Költési idejük 30—31 nap. A tojó ragaszkodása a fészekhez, különösen akkor, amikor a tojások már repedeznek, igazán megható. Fészekkutatásaim alkalmával több ízben tapasztaltam, hogy a kotló tojókarvaly csak akkor ugrott ki a fészekből, amikor már megsimogattam. De alig másztam le a fenyőfáról, máris megjelent és elfoglalta helyét a tojásain.

A karvalynak általában 3—5 fiókája van, amelyeket, mint általában a ragadozómadarak, igen nagy gyengédséggel nevel. Négyhetes korukban repülnek ki fészükéből a fiókák.

Zsákmánylistája főleg apró madarakból áll. Az énekesek — cinkék, tengelicek, pintyek — pusztításával kárt tesz ugyan, de tekintettel arra, hogy néhol a táplálékának 90 százalékát verebek teszik ki, ezért megjelenése rizs-, napraforgó- és gabonaéréskor kimondottan hasznos.

A karvaly összefüggő erdőségek, hegyes-dombos vidékek lakója. Nyár kivételével azonban gyakran ellátogat az Alföldre is. Számuk ekkor az északi vidékekről levonuló példányokéval is gyarapszik.

A karvaly hangja nagyjából egyezik a héjáéval, de magasabb annál. Érzéseit sem tudja annyi-féleképpen kifejezni. Eddig mindössze az éhségét jelző hívószavát, és a félelmet jelző cirregését észleltem. Az éhségét szinte sírva rikoltó „hijáák-hijáááák-jjáá-jjááá...” vijjogással jelzi. Félelmében a karvaly is, mint általában a vele egyrokonságba tartozó vadászmadarak „cirrr cirrirrrr” hangon cirregnek.

SASOK

(*Aquilidae*)

A sasok nagytermetű ragadozómadarak. Röptetés közben szárnyuk erőteljes evezésével lendítik magukat, vagy mozdulatlanul vitorlázva keringenek a levegőben. Szárnycsapásuk üteme gólyaszerű. Elsőrendű evezőtollaik ujjszerűen szétállnak. Nyújtott nyakkal röpködnek.

A rétisast kivéve lábuk egészen az ujjakig tollas, csüdjük gatyás. Jellemző ismertetőjelük még az ovális orrnyílás, valamint a tarkót s a nyakat fedő lándzsaalakú tollak.

Szírti- vagy kőszáli sas. (*Aquila chrysaetos chrysaetos*.) Magyarországon csak vendég.

Teste lúdnagyságú, de hatalmas szárnyai és kormánytollai miatt sokkal nagyobbak látszik. Testhossza csőrhegytől a farok végéig 80—90 cm. A széttárult szárnyak fesztávolsága hímeknél

170—180 cm-t, tojóknál két métert is eléri. A hímek súlya három kg körüli, a tojók általában öt-hat kilósak.

Vedlés előtt a fiatalok fejtető és tarkószíne világosbarna, a hát- és mellrész egyformán sötétbarna. A farok-, illetve kormánytollak fehérek, vastag sötét szegéllyel. A fiatalok combjai és a gatyás csüdjük sötét tejeskávés színű. Az öreg szirti sasok fejtetője és tarkója világosbarna, aranyba hajló lándzsatollakkal. (Innen az aranysas elnevezése.) Hát- és mellrész sötétebb barna. Evezői feketék, barnás-fekete kormánytollai márványozottak. Röptükben jól látható nagy fehér folt díszlik az evezők fölötti szárny belső részén.

A szirtisas, és általában a nagy sasok vedlése különbözik az úgynevezett közép nagyságú ragadozómadarakétól. A sólymok, héják, ölyvek az első életévükhöz közeledvén, március hónapban kezdik tollaikat hullatni és négy-hat hónap alatt fejlődik ki az ún. öregkori tollazat. A sasok is az első életévük betöltése előtti hónapokban kezdenek vedleni, de az öregkori tollruhát csak az ivarérettség teljes elnyerésekor, három-négy éves korukban érik el.

Első életévükben szárnytollaik két-három másodrendű evezőjét és egy-két faroktollát cserélik. A hát- és mellrésztollak vedlését az első évben nem is nagyon lehet észrevenni. A nagy sasok tollváltása a teljes kiszíneződésig, vagyis az öregkori tollruha elnyeréséig, részleges ütemben történik.

Fészket a szirti sas magas hegyek meredek sziklafalainak üregeibe, vagy peremén rakja, észak-európai államokban olykor fára is fészkel.

Március közepe táján már két tojást rejt a fészek. Az ivadékok 45 nap alatt fészítik szét a tojáshéjat.

Kikelésük után jónéhány napig a tojó eteti a fiókákat. Később, amikor már kissé megerősödtek, az anyamadar is résztvesz a zsákmányszerzésben, a hím viszont a kicsinyek etetésében. A fiókák meglehetősen lassan növekednek és csak július végére válnak röpkéessé. A szirtisas zsákmányában éppen úgy megtaláljuk az ürgét és hörcsögöt, mint a rókát, őzgidát, szarvasborjút vagy a zergegidát. Madarak közül a siketfajdot és vadludat zsákmányolja leginkább. Túlnyomórészt azonban emlősfogó.

A szirtisas Európában a Kárpátokban, az osztrák Alpokban, a svájci Alpokban, Skóciában, Írországon, Norvégiában, Spanyolországban és az olasz Alpokban költ. Észak-Afrikában egy kisebb, sötétebb változata él. Észak-Amerikában is honos a szirtisas egyik alfaja. Ázsia nagy hegyeiben élő válfaja nagyobb, és világosabb színű, mint az európai szirtisas.

A bevadászott szirtisas, ha éhes és zsákmányolna, idomítójának megpillantásakor „cirrhiiáá-cicirrhiiáá-szirrihiá!” cicergésből vijjgássá átmenő hangot hallat.

Ha kedveskedni akar ápolójának, gágogásszerűen, szinte sűgva leheli: — „hhhá hhhhá — ghhá-ghhhhá”. Ilyenkor ha mellé lép gazdája és feléje nyújtja kezét, a sas hozzá dörgölgeti csőrét és játszadozva bolházgatja a kabát ujját.

Különösen a tojó szirtisasnak egészen érdekes a hangja, ha együtt van a hímmel. Sikoltó, magas „jiiááá-ááá-jiiááááá” kiáltással üdvözlí a párját.

Kétségbeesetten cirreg, ha valami ismeretlent, számára ijesztőt lát. Gondozójának néha nem kis fáradságába kerül, hogy a félelem okozóját felfedezze. Olykor jelentéktelennek tűnő jelenségtől is megretten. Elmondok erre egy jellemző történetet. Madaram nyugodtan állt az állványán, majd látszólag minden ok nélkül hirtelen figyelő állásba helyezkedett és cirrrririri- cirrrririri- cirrrririri hangon ijedezett. Ugyanekkor menekülve ugrott le állványáról, és minden erejével szabadulni igyekezett pórázától. Követve a madár tekintetét, egyszer csak felfedeztem, hogy valaki a háztetőn felhúzott egy cserepet és onnan néz lefelé. Míhelyt visszakerült eredeti helyére a cserép, a madarak királya is megnyugodott. Hát bizony ilyesmitől is megijedhet a bátorságáról híres sasmadár.

Héjasas. (Hieraaëtus fasciatus.) Hazánkban ritkán fordul elő. Eddig mindössze négy példány került kézre. A Földközi tenger környékén honos madár, azonban Kis-Ázsiában is gyakori. Fészkel Szardínia és Szicília szigetén, valamint Spanyol- és Görögország déli részén is.

Kinézete olyan, mintha héja és kisebbfajta parlagi sas utódja volna. Hossza 67—72 cm.

A fiatalok hátrésze sötétbarna, az egyes tollak világosabb árnyalattal szegélyezettek. Mellrész mint a fiataltollú héjáé, piszkosfehér rozsdabarna csöpp, vagy formátlan hosszanti mustrázattal. Ivarérett korban a hátrész hamuszürke, a mellrész fehér, ugyancsak hosszanti sötét mintázattal.

A fiatalok szeme világos dióbarna, öreg kiszínesült példányoké: égő narancsvörös.

Kitűnő vadászmadár. Egyforma ügyességgel fogja héja módjára mind a röpülő szárnyast, mind a földön futó szörmés vadat. Mezei nyúl pedzésére a legalkalmasabb, mivel nem túl nehéz, mint a szirtisas.

Törpesas (Hieraaëtus pennatus pennatus). Régebbi leírások kis héjasasnak is nevezik. Külseje azonban nem a héjához, hanem a nagy sasok alakjához hasonlít. Olyan a formája, mintha a kőszáli sas kicsinyített mása volna.

Nagysága csőrhegytől a farok végéig 45—49 cm. Tollazata kétféle változatban ismeretes. A világosabb, illetve sötétebb barna árnyalat közül a sötét tejeskávészín az általános. A hímek túlnyomórészt világosabb, barnás-feketés fakőszínbén pompáznak. Tollazatuk a szárnyaknál

inkább feketébe hajló, fekete evezőkkel. A fejtető többszínűen cirmos. A begy- és mellrész a toroktól lefelé hófehér. A fiatalok színei ugyanilyenek, de sokkal fakóbbak. Mintha vékony por lepte volna be a madarat. Röptükben a világos példányok alulnézetben fehérnek látszanak, csak az evezőik feketék.

Szárnycsapásuk, illetve evezésük üteme sebes, de nem olyan csapongó, mint a héjáé.

Fészket későn, április végén, május elején foglalja el. Akkor röpti fiókáit, amikor a kabsólyom, kígyász- és darázsölyv fiataljai is szárnyra kelnek. A többi ragadozómadár-ivadékok akkor már önálló életet élnek. Fiókáinak száma, mint a többi igazi sasnak, kettő. Általában önálló fészket nem készít, hanem elhagyott ölyvfészkekbe rakja tojásait. Szentendre környékén egy törpesas-pár közvetlen közelében fészkel egy kerecsensólyom és egy egerészölyv pár 1951-ben.

Tápláléka főleg ürgék és egyéb rágcsálók. A szárnyast is ügyesen zsákmányolja.

Gyér volta miatt a solymászatban sok jelentősége nincsen annak ellenére, hogy kitűnően idomítható.

A mit a vadászmadárról tudnunk kell

EMÉSZTÉS

A lenyelt táplálék először a madár begyébe kerül. A begy munkája nagy általánosságban az emlős-száj feladatainak felel meg. A lenyelt zsákmány itt keveredik az első emésztőnedvvel, a nyállal. Ezután a begy adagolja a táplálékot a gyomornak, annak szükséglete szerint. A begytartalom továbbjuttatását a madár, a nyak nyomkodó, begyigazító mozgásaival végzi. A begynek önálló funkciója nincsen. Ha könnyen emészthető táplálékot, pl. fiatal galambot evett a madár, akkor bármennyire is bebegyelt, öt-hat óra múltán csupán diónagyságnyi dudor jelzi a begy táját. Ellenben ha kövér húst fogyasztott, akkor könnyen előfordulhat, hogy még este is ugyanolyan terjedelmes a begye, mint amikor reggel befejezte az étkezést.

A gyomorba jutott táplálékot a gyomornedv munkálja. A gyomorsav a hússal együtt teljesen megemésztí a fiatalabb madarak és apró emlősök csontjait is. A megemésztett táplálékot lágy massa alakjában a gyomor a belekhez továbbítja. Az emészthetetlen anyagokat, kemény csontot, tollat, szőrt stb. a gyomor visszaadja a begynek. Innen — körülbelül 16 órával az étkezés után — csőrön keresztül kisebb-nagyobb hosszúkás alakú köpetek formájában kiöklendezi a madár. Tollakon, szőrön, körmon kívül sokszor tartalmaz gabonaszemeket, fűmagot, sőt egyéb begy-

tartalmat is a köpet, amelyet elfogott zsákmányának begyével együtt evett meg a madár. Az egészséges köpet összeálló, vékony hártyszerű bevonattal borított. Ha ilyen egészséges köpetet kiöklendezés után négy-öt perc múlva ujjunk között összenyomunk, az mint a gitt lágyan nyomódik össze és a hártya finoman tapad ujjainkra. Ha túl lágy a köpet, vagy keménysége miatt nehezen és sok fejrázással jön ki a torkon, az már rendellenességet jelent. Ilyenkor három-négy napig csak fiatal galamb csont nélküli mellehúsával tápláljuk a madarat. Később apránként kevés köpetképző tollacskát is adhatunk a hússal. Ha a madárban elakad valahol a köpet és a már megszokott időben nem dobja ki azt, akkor ne etessünk rá, mert köpetdugulást, illetve begy-gyulladás kaphat, amittől el is pusztulhat. Köpetvisszatartás nemcsak zsíros hústól származhat, hanem kiválthatja a madár ideges hangulata is. Bár a köpet az emésztés szükségszerű egyttjárója, mégsem feltétlenül szükséges hogy nap, mint nap köpetképző anyagot is fogyasszon madarunk. Etethetjük néha nyugodtan színhússal is.

A madárállvány alatti talaj állandóan sima és tiszta legyen, hogy a köpetelést és ürítést ellenőrizni tudjuk. Közvetlenül köpetelés után ne vigyük ki madarunkat pedzésre, vagy gyakorlatozásra, hagyjuk legalább egy félóráig állványán álldogálni. Előfordulhat — ha az állvány alatti előző napi köpetet hittük mainak —, hogy felsapkázott madarunkat pedzésre visszük. Útközben vesszük észre, hogy a madár fejét rázva, csőrét nyitogatva köpetezni akar, ilyenkor azonnal vegyük le róla a sapkát és álljunk meg. Csak, ha kiöklendezte az emészthetetlen tápanyagmaradványokat, akkor tegyük vissza fejére ismét a sapkát. A köpetezés figyelmen kívül hagyása sok madár elvesztését vonta maga után.

Amint a táplálék a gyomrot péppé alakulva elhagyja, a belekbe kerül. Itt folytatódik az emésztés, majd a felszívódás, s mire a bélrendszer felét elhagyja, már fehéres folyadékká válik. A végbélen távozva fehér mészszerű, teljesen híg váladék lesz belőle. Az egészséges madár ürülékének közepén fekete folt van. Ha az ürülék vizenyős, és a folt inkább zöldes színű, akkor lehetséges, hogy előző nap koplalt a madár, de az is lehet, hogy a tápláléka nem volt megfelelő. Ha az ürülékben emésztetlen táplálékot találunk, akkor bizonyos, hogy a madár gyomra beteg. Ilyenkor két-három napig fiatal macska, vagy üregi nyúl húásával etessük a beteg madarat. Ezt a könnyen emészthető táplálékot etetés előtt nyers tojássárgájába forgassuk meg. Később fiatal galambhúst is adhatunk, ugyancsak tojássárgájába mártva. A tápanyagot igen apróra kell összevagdalni. Ez a diéta legtöbbször rendbehozza a beteg gyomrot.

VEDLÉS

Középnagyságú ragadozó madaraink, egyéves koruk végén vedlenek. A tollváltás általában április utolsó heteiben kezdődik és szeptember—október hónapban fejeződik be. Természetesen itt is vannak eltérések.

A tollváltás kezdődhet március közepén, de megindulhat június második felében is. Vannak egyedek, amelyeknél a vedlés befejezése csak a következő év kezdő hónapjaiban zajlik le. Ilyen rendellenességek a fogságban levő példányoknál gyakoribbak. Oka legtöbbször a hiányos, egyoldalú táplálkozás folytán fellépő hormonzavar, de kiválthatja a madarak természetellenes idegállapota is. Ez utóbbit különösen állatkerti példányoknál tapasztalhatjuk. Nem teljes az olyan egyedek vedlése, amelyek mindentől megijednek, kis röpde miatt mozgási lehetőségük korlátozott és táplálkozásuk rendszertelen, nyugtalan.

A természetes vedlés kivétel nélkül a madarak másodrendű evezőtollainak hullásával indul meg. Időpontja általában a párosodás, illetve költés kezdetével esik egybe.

A vedlés folyamata a következő:

Kihull valamelyik szárny egyik másodrendű evezője. Többször a legbelső. Pár nap múlva követi a másik szárny hasonló paralel tolla. Előfordulhat, hogy egymást követőleg sorozatosan ugyanannak a szárnynak két egymás mellett levő tolla válik ki. A következő napokban azonban már föltétlenül az ellenkező szárnyból hullat megfelelő testvértollakat a madár.

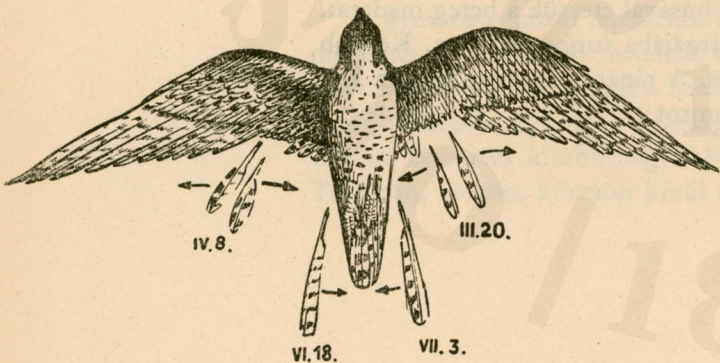
A főtollak váltása lassú ütemű. Ugyanabból a szárnyból csak akkor hull ki a következő, ha az újonnan nőtték már elérik a természetes tollnagyság egyharmadát. Ezért minden páros toll kihullása után 10—15 nap múlva folytatódik a vedlés. Ez idő alatt legfeljebb apróbb mell- vagy háttollait váltja a madár. Lehetséges az is, hogy lökésszerűen vedlik az állat. Egy-egy evező kihulltakor csomószám dobja le a fedőtollait.

A szárnytollak és evezők cserélése általában belülről, illetve a másodrendű evezőktől folytatódik kifelé, az elsőrendű evezők felé.

Mint kivétel előfordult olyan eset is, amikor a két középső másodrendű evezőjével kezdte vedlését a madár. A tollváltás kifelé folytatódott az elsőrendű evezők felé, úgyhogy a két legbelső másodrendű evező maradt utoljára.

A középsőktől jobb- és balfelé haladva kezdi váltani kormány-, illetve faroktollait a madár. A kormánytollak váltása szintén periodikusan felváltva, 5—15 napi időközökben történik. Kezdeté többszörre akkor van, amikor az evezők java-részt a madár már leváltotta.

Az evező-
és kormánytollak
váltása

A hátrész tollainak cserélése a két szárny hátközépre eső, nagy fedőtollaival kezdődik, majd oldalról a madár válla fölé haladva, V alakban folytatódik. Ha a két felső szár elérte a szárnyak felső hajlásának csúcsát, a vedlés a szárnyak széle felé terjed. Később a szárnyak külső oldalát koszorú alakban veszik körül az új tollacskák, mígnem teljesen betöltik a szárnyak külső oldalait. Ezzel leváltja a szürkés-kék öregkori tollruha a szárnyak ifjúkori barna tollait. A pihetollakat, a hát- és mellrész fedőtollait a madár meglehetősen gyorsan, szinte észrevétlenül cseréli. Vedlés alatt a fogságban levő madarak is szeretnek sokat fürdeni. Előszeretettel sütkéreznek a napon és órák hosszat tollázkodnak.

Öregkori tollak először a mellrészen, a begy táján tűnnek föl. Ugyanekkor jelentkeznek a fiatal vörösesbarna tollak között a combokon és farokalatti pehelytollak között is. Később fokozatosan a hastájék felé haladva, váltódik a tollruha. A hátközépről a szürke harántsávú öregkori toll, a mellközépen ér össze a begyen nőtt új tollakkal. A mell két oldala felé terjeszkedve fokozatosan beborítja az egész mellrészt.

Öregtollú vándorsólymok különösen röptükben zömökebbnek tűnnek, mint a fiatal tollúak. Ennek okát 1949—1952-ig tartó vedlési kísérletek derítették ki. A fiataltollú vándorsólymok vedlése után mind a szárny-, mind pedig a faroktollak másfél centiméterrel rövidebbre nőttek.

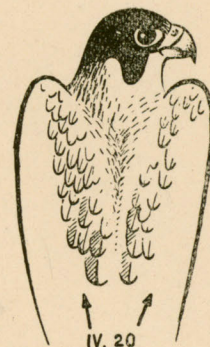
VADMADARAK BESZERZÉSE

Idomítandó madarainkat kétféle módon szerezhetjük be: vadonfogva, vagy fészekből szedve.

Vadonfogott madaraknak nevezzük azokat a madarakat, amelyeket felnőtt korukban, különféle befogó alkalmatossággal szerzünk meg.

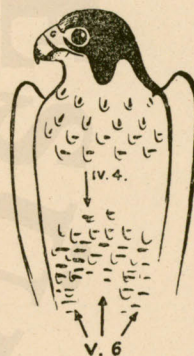
Különbséget kell tennünk a fiataltollú vadonfogott példányok, amelyek még az első vedlés előtt kerültek fogságba és az öregtollú vadonfogott, már kivedlett — azaz kiszínesült példányok — egy évesnél idősebb madarak között.

Idomításra megfelelőbbek a fiataltollban levők. Az öregtollúak jobban repülnek, zsákmányolási ügyességük kiválóbb, egyes egyedek kivételével azonban mégsem válnak belőlük minden szempontból megfelelő vadászmadarak, mert legtöbbjük fogsága végéig szomorú, kedvetlen

A vedlés
kezdete
a háton

Vedlés
megindulása
a mellrészen

marad. Idomítójának sohasem kedveskedik úgy, mint a fiatalon befogott madár. Bár feladatukat pontosan és kifogástalanul végzik, viselkedésükön mégis a kényszer látszata érzik. A fiatal példányok ellenben játszva és látható élvezettel sajátítják el gyakorlataikat.

A madarak befogása általában az őszi vagy tavaszi vonulás idején történik. Hajnali derengésben indul madárszerző útjára a vadász. Figyelgeti, tanulmányozza, hogy merre van a madár „járása”, merre repül reggeli zsákmánya után. Pár napi tapasztalat és már tudja is a pontos irányt. Másnap befogókészülékkel, megnyírbált szárnyú galambbal és az állat lábára hurkolt, mintegy 200 méter hosszú zsineggel felszerelve megy ki a terepre. Amint meglátja a zsákmány után kutató sólymot, a galambot nagy ívben elhajtja. A sólyom megpillantva a nehézkesen repülő galambot, abban könnyű prédát sejt. Ha még aznap nem evett, rögtön rácsap. A befogó rejtkehelyéről figyelő látcsővel az eseményeket. Mihelyt a sólyom a megölt galambból lakmározni kezd, a vadász odakúszik a csali madár lábához erősített zsineghez, amelynek végére a könnyebb rábukkanás céljából előzőleg kis fehér papírcsomót kötött. Azt megfogva közeledik a sólyom felé. A madár először el akarja ragadni a megfogott galambot, de a zsinór nem engedi. Erre kelletlenül, hangosan kiabálva engedi el a zsákmányt. A vadász most földbevert cövekhez erősíti a levágott galambot és a gazzal, levelekkel jól álcázott csapóhálót a zsákmány fölé állítva, amilyen gyorsan csak lehet, rejtkehelyére siet. Természetesen a csapda elhúzó szerkezetének zsinórját búvóhelyéig vezeti és várja, hogy a sólyom visszatérjen levágott zsákmányához.

Legtöbbször a sólyom földhantra vagy kútgemre szállva fürkésző szemekkel figyel a befogó minden mozdulatát. Amint semmi gyanúsat nem észlel, a zsákmány körül, vártájáról szárnyra kap és újból a galambra ereszkedik. A befogó megvárja, míg a sólyom feledve az óvatosságot, újból lakmározni kezd. Ekkor meghúzza a csapóháló elsütőszerkezetét kioldó zsinógot. A háló pillanatok alatt beborítja a lakmározó sólymot.

Csapóhálón kívül egyéb befogó készülékek is használatosak. Ilyen a négy nádra erősített, egészen vékony háló, amelynél a nádszálakat vasszög rögzíti a földbe. Amint a sólyom a zsákmányhoz vág, a gyengén földbeszúrt nádszálak eldülnek és a háló a sólymot maga alá temeti. Alkalmaznak még felfelé állított hurkokat is, amelyeket szintén vasszögekkel erősítenek a földbe. Ezekbe akad bele a sólyom fogásközben előrefeszített lába.

Lépvesszőkkel felcsalizott prédán, sőt közönséges patkányfogó tányérvassal is fogtak már vándorsólymot.

Befogás után a madarat azonnal szerszámozzuk és sapkázzuk fel és állítsuk kesztyűs öklünkre, csak ez esetben nevelhetünk belőle kiváló vadászmadarat.

Idomításra, kezdők részére, legalkalmasabbak a fészkekből szedett és otthon nevelt madarak. Begyűjtésük időpontja május 20-tól június 10-ig terjed. Ha korán tavaszodik, úgy már május közepén jó erőben levő fiókákat lelhetünk. Háromhetes korukban legjobb kiszedni őket. Ekkor tollasodnak a pelyhes fiókák. Ennél fejletlenebb fiatalokat ne szedjük ki a fészkekből.

A vándorsólymok, sőt a kerecsenek is néha meredek sziklafalak üregeiben költenek. Ilyenkor elővigyázatos körütekintéssel lehet csak a fiókákat onnan kiemelni. A fészket rejtő sziklahasadékok hátulról legcélszerűbb megközelíteni. A hegygerincen levő erős fához és a testünkhöz erősített kötél segítségével felülről közelítjük meg a fészket. Mihelyt elértük a fiókák tanyáját, a nálunk levő tartalék zsineget végére erősített kődarab segítségével a szikla alá eresztjük. Erre segítőársunk egy füles kosarat erősít odalenn. A tágas kosárba helyezük a sólyomfiókákat, majd óvatosan a földre eresztjük a rakományt. Ajánlatos a kosár tetejét kendővel lekötni, akkor, ha félő, hogy a nagyobb fiókák útközben kiugrálnak. A fiatalok közül odalenn kiválasztják az idomítandó példányokat, a többit pedig meggyűrűzve visszatesszük a fészekbe.

Vadon élő héját és karvalyt legeredményesebben az őszi és tavaszi madárvonulás alkalmával foghatunk.

Héják fogására 1 m magas és 1 m széles favázú, kerítésdrótfonatból készült kalit-befogókészüléket használunk. A befogónak kettős alzatát drótháló választja el. Alsó részébe eleven, fehér tollú galambot helyezünk. A lecsapó ajtók a kalit kétoldalán egymással szemben helyezkednek el s drót- vagy fasínen gördülnek. Az ajtók nagysága a befogó szerkezet oldalával egyenlő. A kalitkában levő vízszintes ülőke a kioldó szerkezet. Fapecek és zsinór segítségével kapcsolódik a két lefutó ajtóhoz. A vonuló héja már messziről észre veszi a kalitkában mozgolódó csali galambot és azonnal odaröppöl. Körülkémléli a készüléket, hogy hogyan férhetne legkönnyebben zsákmányához. Egyszer csak elszánja magát és bevág az egyik oldalon. Szárnya vagy markája elkerülhetetlenül hozzáér a keresztrúdhoz és ebben a pillanatban a kalitka kétoldalán levő „suberes” ajtó leszalad. A héja bentreked a kalitkában.

A héják befogására még olyan tányérvasat is alkalmazhatunk, amelynek rugóját kilágyítottuk. A vasakat gumival, vagy puha szövetanyaggal vonjuk be, hogy ütésük még gyengébb legyen. Használatosak olyan tányérvasak is, amelyeknek oly nagy a kerülete, hogy a héja fölött csapódik össze. A csapdát vékony zöld hálóval vonjuk be. Ez a befogókészülék a legmegfelelőbb és a legkönnyebben kezelhető. A tányérvasrendszerű csapdát egy háromméteres rúdra, illetve oszlopra helyezük, hogy jobban kilátszon a környezetből. A galambkalitka mindig akkora legyen, amekkora a befogó csapda aljának kerülete.

Éjszakára a csalgalambot kivesszük a csapdából, mert az éj folyamán valamely ragadozó könnyen kárt tehet benne. Eredményesebb a vadmadárfogás, ha a galambot kétnaponként cseréljük. Amelyik galamb ugyanis már megszokta a fogságot, egésznap egyhelyben gunnyaszt és vergődő röpködésével nem hívja fel magára a figyelmet.

A kitett csapdát naponta többször ellenőrizzük. A befogott hóját azonnal vegyük ki, mert könnyen összetöri magát. Kivételkor solymászesztyűnkkel a vadmadár combjait összefogjuk, majd szárnyait a törzséhez illesztjük és kendőbe csavarva hazavisszük.

A karvalyt kitett „pálcás” verébbel csalják és húzóhálóval fogják a madarászok. A fenti módon elkészített csapókalitkával is könnyen fogható, ha abba verebeket helyezünk.

A hójafiókák kisedése a fészekből, majdnem nehezebb, mint az öreg hóják befogása. Ugyanis a hóják többnyire hatalmas, simatörzsű bükkfára építik fészkeiket, melyeket igen nehéz megközelíteni. A fészekkutató derekára kötött zsineggel kúszik a fészekhez. Amikor felért, a zsineg lent maradt végére piaci kosarat kötünk. Megadjuk a jelt és a fán levő felhúzza a kosarat a fészekhez. Itt belérajka a fiókákat és lassan leengedi a földre. Célszerű a fiókákat külön-külön leereszteni, mert útközben összemaradhatnak.

A karvalyfiókák kisedése is hasonló módon történik.

A FIÓKANEVELÉS- RŐL Fiókaszerző útról hazatérve, az első gondunk a pelyhes fiatalok elhelyezése.

Erre legalkalmasabb egy 60—80 cm átmérőjű kerek vesszőkosár. A kosarat háromnegyedrésszig megtöltjük száraz erdei vagy réti szénával, melyet jól lenyomkodunk, hogy a fiókák bele ne süppedjenek. Szalmát ne használjunk. A kicsinyek áthelyezése óvatosan történjen.

Két kezünk négy-négy ujja a fióka hasa alá kerül. Hátát a hüvelykujjak fogják, leszorítva a csapkodó szárnyakat. Mielőtt kiemelnénk a fiókát, lábait kisujjunkkal gyöngéden a hasához szorítjuk. Ezzel megakadályozzuk, hogy felemelésnél a kosárba kapaszkodjon és esetleg eltörje vagy kifecamítsa lábát.

Tágas, szellős, világos, napjárta kamrába helyezzük az új fészket. A helyiség aljzatára legalább öt-tíz cm vastagságban tiszta homokot terítünk.

Amennyiben a lehetőségek engedik, készíttessünk állandó nevelőkamrát, mely a madarak felnövekedése után sólyomkamrának is használható. A helyiség fekvése délkelet-délnyugat irányú legyen. Három fala téglából, napsütötte oldala pedig, kukoricatároló góréhoz hasonlóan, lécből készüljön. Fedésére legalkalmasabb a nád. Előnyös, ha a sólyomkamra bejárata nem közvetlen a szabadból, hanem egy kisebb előszobából nyílik. Itt tarthatjuk solymászfelszereléseinket és a helyiségben felállított asztalkán a húsfeldolgozást is elvégezhetjük. Minden kíváncsúnak megfelel az előkészítő kamra akkor, ha ezenkívül a téli melegítéshez takaréktűzhelyet, valamint jégsekrényt is helyezünk el benne. Természetesen mindez nem feltétlen velejárója a madártartásnak.

A fiókák már az első etetésnél bizalommal nyúlnak az eléjük tartott húsfalat felé. Ha még nagyon kicsinyek, akkor csipesz segítségével tegyük csőrükbe az ételt. Ügyeljünk azonban arra, hogy a hús mindig friss legyen. Táplálékkul legalkalmasabb a fiatal, de már repülni tudó galamb, varjú, veréb és egyéb madár húsa, kivéve a pocsolyaízű szárcsa- és gémféléket. Ez utóbbi etetésénél, szerencsésebb esetben a fiókák kiöklendezik a kellemetlen ízű falatot, előfordulhat azonban, hogy olyan nagyfokú gyomorrontást kapnak, hogy leromlik testi kondíciójuk, ami a tollnövekedésre is hátrányos. Apró emlős, ürge, hörcsög, egér is megfelelő táplálék a fiataloknak.

A megkopasztott, illetve megnyúzott és kibelezett táplálék-állatot fejszével csontostul összeaprítjuk. Ezt megelőzően eltávolítjuk a madár éles mellcsontját, valamint a szárny kulcsontját. Ezek ugyanis aprítás közben éles szilánkokká törnek és felsérthetik a fiókák begyét.

Nem pótolja, de változatossá teszi a táplálékot a hentestől szerzett színhús, vagy szív. A felvagdalt húst etetés előtt nyers tojás sárgájába kell mártanunk.

Napi csontanyagszükségletet szárított és porrátrőrt tojáshéjjal pótoljuk. Nagyon fontos, hogy a fiókák elegendő mész- és foszforanyagot vegyenek magukhoz az élelemmel, mert enélkül angolkórt kapnak.

Magam is megjártam kezdő solymász koromban. Pesti lakos voltam akkoriban, így ritkán jutottam madár- vagy apró emlős húshoz. Héjafiókámat hentestől vásárolt húson neveltem. Növekedett, tollasodott is az én héjám, de csak nem akart lábraállni. Négyhetes korában, amikor már alig volt rajta pehelytoll, még mindig a „könyökén” totyogott. A vadon élő fiókák hasonló korban már a fészkek szélén levő faágakon próbálgatják szárnyaikat. Héja fiókám egyre szomorúbb lett, csüdjei megpuhultak és végül is kimúlt.

A táplálékba kevert feldarabolt cserebogár vagy szarvasbogár elősegíti a csontképződésen

kívül a tollképződést is. Kutatásaim alkalmával sokszor találtam szarvasbogár maradványokat a fészekben, különösen fiókanevelés idején.

Hüllőkkel ne etessük a fiatalokat.

Legmegfelelőbb reggel 5—7, délben 12—2 és délután 5—7 óra között táplálni a fiókákat. A madárkák rövidesen hozzászoknak az etetési időpontokhoz és mihelyt elérkezik az ideje, élénk tekintettel fogadják a nevelőkamrába lépő gazdájukat. Később a kosár szélén várakozva, növekvő tollú szárnyacskáikat lebegtetve, élénk fejmozgással türelmetlenkednek. Ilyenkor még mindig háromszor kapnak naponta annyi ennivalót, amennyi csak beléjük fér. Étvágjuk 4—5 hetes korukban alábbhagy. Ilyenkor már kesztyűről etetünk napjában kétszer, reggel 7 és este 5 órakor. Legkönnyebben ekkor szoktathatjuk madarunkat jövő vadásztársához, a vizslához is. Olyan vizslát vigyünk a nevelőkamrába, amelyik már ismeri a vadászmadarakat. Nyugodt kutyát a madarak hamarosan megszokják.

Ahogy nőnek, fejlődnek, úgy okosodnak is a fiókák. 4—5 hetes korukban már nem várják, hogy odamenjünk a kosárhoz, hanem leugorva élénk tipegnek. Pár nappal később felszállnak a magasállványra is, és beléptünkkor onnan repülnek élénk.

A kicsinyeket — nem győzzük eléggé hangsúlyozni — mindig teljesen jól kell lakatni, nehogy az éhenmaradástól rászokjanak a siránkozásra. Mert ha egyszer rákaptak, solymász legyen a talpán, aki le tudja szoktatni a madarakat erről a kellemetlen szokásról.

A növekvő tollak egyenletes erősségét is veszélyezteti egy-egy éhezési periódus. A tollon hajszálvékony porózus csík jelzi a koplalási időt. Ezek mentén a tollak könnyen törnek és gátolják a vadászmadarak repülését.

A felnőtt fiókák egyre kevesebbet tartózkodnak a kosárban. Naphosszat a homokos földön szaladgálnak, játszanak, csupán éjszakára kapaszkodnak vissza a „fészekbe”.

Kétszeri étkezés mellett, etetődeszkájukra egy-egy kibelezett verebet vagy ürgét rakjunk, hogy azt önállóan tépdessék, fogyasszák.

Etetéskor mindig azt a hívó hangot használjuk, amellyel később is vissza akarjuk csalni madarunkat. Ez lehet messzehangzó síp- vagy füttyszó. Magam, fejhangon kiáltott rövidebb vagy hosszabb „huuuu...” hangon hívom a sólymokat, harsány „halló” kiáltással a héjakat és sasokat.

A hívó hangot beszerzésüktől kezdve hallották tőlem etetésekkor a fiókák. Így a későbbiek során egyre jobban kiváltotta náluk a karra szállás feltételes reflexét. Ha következetesek vagyunk a nevelésben, akkor a hívóhangra már a sólyomkamrában kinyújtott hússal „spékelt” öklünkre

szállnak a fiatalok. A kifejlődött fióka, ha nevelés alatt hívóhanggal és kesztyűs ökölről kapott ennivalót, később is, amikor már szállni tud, kamrábalépésünkkor, a fészek szélén vagy a magas-állványon állva, szitáló szárnyakkal és előrenyújtott nyakkal jelzi közeledési hajlandóságát. Ha háttal feléje megállunk és balkezünkben tartott galambdarabot, hívóhangot hallatva néhányszor meglóbáljuk, biztosra vehetjük, hogy kedvencünk karunkra fog repülni. Ha több sólymot nevelünk egyszerre, akkor az első kezdeményező példáján a többi is felbátorodik és mind oda-röpül hozzánk. Egyik a karunkra, másik a vállunkra, sőt még a fejünkre is felszáll.

A tanulékony madarak némelyikét etetés közben fel is sapkázhatjuk. Fejére, amint az öklünkön táplálkozik, bő, kényelmes sapkát teszünk. Azonban néhány másodperc múlva, a madár ideges vakaródzását nem várva be, könnyedén megszabadítjuk sapkájától. Etetés alatt többször is megismételhetjük a felsapkázást. Étkezés befejezése után addig hagyjuk öklünkön a madarat ülni, amíg onnan magától el nem kívánczik. Így megszokja a közelségünket akkor is, amikor nem az éhség hozza hozzánk.

Kedvenceink egyre inkább fejlődnek és egyszer csak eljön az az idő, amikor a kétszeri etetést már sokallják, az ételt válogatva étvágytalanul fogyasztják. Ekkor a napi egyszeri etetésre kell áttérnünk. Ennek ideje a későbbiekben is állandó, a gyakorlatozással egybekötött etetési időnek rendszeres ismétlése legyen. Legmegfelelőbb a kora reggeli órák bármelyike.

A vadászmadár felszerszámozására legkedvezőbb alkalom akkor kínálkozik, amikor a madár öklünkön állva nagyobb húsdarabból falatozik. Ilyenkor egy ügyeskezü solymásztárs könnyen felbéklyózhatja madarunkat. Mire a madár elkészül az étkezéssel, már lábain is van a lábszíz és a csörgő. Érzékeny és türelmetlen madarat felbéklyózáshoz legtöbbször kénytelenek vagyunk hátulról lefogni. Könnyű kendővel borítjuk le a fejét, hogy ne lásson harapni. Felbéklyózás után levesszük fejéről a kendőt és letesszük a földre. A megrettent madár ilyenkor a solymászkamra legmagasabb pontjára száll. Másnap azonban újból szelíden és éhesen száll a kezünkre.

Felszerszámozás után addig tartasuk madarainkat a nevelőkamrában, amíg tollaik tökéletesen ki nem fejlődtek. Ekkor kezdődik a rendszeres tanítás.

I. P. Pavlov akadémikus (1849—1936), a nagy szovjet tudós ideg-élettani kutatása alapján adhatunk tudományos magyarázatot arra vonatkozólag, hogyan lesz a vadmadárból vadászmadár.

A környezet ingereire a szervezet az idegrendszer közvetítésével, a mozgás különböző formáival válaszol. A szervezet gépies visszahatását kívülről jövő hatásra reflexnek nevezzük. Ha pl. az éhes állatnak enni adunk, nyálmirigye minden esetben működni kezd. Megindul a nyáleválasztás feltétlen reflexe.

Ismerünk azonban olyan reflexeket, amelyek az egyedi élet során alakulnak ki. Ha egy bizonyos ingert, pl. az evés ingerét, összekapcsoljuk egy önmagában véve közömbös ingerrel, pl. fűttségével, bizonyos számú ismétlés után az állat e közömbös ingerre is ugyanúgy válaszol, mint az azelőtti feltétlen reflexeket kiváltó ingerre. Ezt az új, szerzett reflexet nevezzük feltételes reflexnek. A feltételes reflexek eltűnhetnek, ismét helyreállhatnak, és feltétlenné is válhatnak.

Az idomítónak a feltételes reflexek rendszeres kialakításakor figyelembe kell venni a madár alaptermészetét. Másképpen foglalkozunk egy vad, bizalmatlan állattal, mint egy szelíd, ragaszkodó madárral.

Némely esetben kénytelenek vagyunk erőszakos idomítást alkalmazni. Éheztetéssel, álmatlansággal megtört madár azonban sohasem fog úgy ragaszkodni gazdájához, mint az, amelynek idomítása az állat alapos ismeretén és a türelmes bánásmódon alapul.

Az idomított madár szófogadatlanságának több oka is lehet. Előfordul, hogy napokon keresztül tületettük. Ennek következtében a madár vesztett vadászszenvédeyéből. Melegebb időben történő röptetésnél így történhet meg, hogy a madár hosszabb vagy rövidebb légiút után a földre ereszkedik, vagy kútgémre, sűrűlombú fára száll fel hűsölni.

Kár ilyenkor a sok hívó szóért. Madarunk addig nem fog lejönni hozzánk, amíg teljesen le nem hűlt.

Vannak esetek, amikor a feltételes reflexek gyöngébbnek bizonyulnak, mint ahogy az idomítás következtében várnánk. Olykor a feltétlen reflexek jelentkeznek mindent elsöprő erővel. Pl. tavasszal a párzási ösztön arra kényszeríti madarunkat, hogy az idomítást, hívó jelet feledve, más tájakra vitorlázzon. Előzően már a messzeséget kémelve másfelé figyel, gyakorlatozás közben egy faágra ül, innen rövid nézelődés után tovaszáll...

Madarunk pedzés közben néha szemlátomást idegenkedik tőlünk. Ilyenkor alapos körültekintéssel kell ennek okát kifürkésznünk, mert csak annak felfedezése után tudjuk a madár

viszolygását leküzdeni. Az okok között szerepelhet például az, hogy a sapkáját erőszakkal nyomtuk a fejére, vagy durván emeltük le a zsákmányáról.

Vannak azonban olyan napok is, amikor madarunk látszólag minden ok nélkül idegenül tekint reánk. Nagyrámeszti szemeit, mintha most látná gazdáját először. Ilyenkor jobb nyugton hagyni. Ha az előző napi élelem emészthetetlen dolgait kiköpetezte, ököltre véve sapkazzuk fel és félórai hordozás után tegyük vissza a helyére. Estig a sapka rajta marad.

A legtöbb sólyom már egészen fiatal korától kezdve különbséget tud tenni ember és ember között.

Lilla és Kara nevű vándorsólymaim pl. haragos mordsággal viselkedtek, ha idegenek közeledtek feléjük. Ellenben ha én léptem hozzájuk, a kedveskedő fejforgatástól a halk gügyögő-pityegő hangokig a ragaszkodás minden jelével elhalmoztak. Zsákmányukon ülve vad, veszedő lármába törtek ki, ha idegen embert láttak közeledni. Nekem zokszó nélkül engedték át zsákmányaikat.

Gézengúzunk, a hím vándorsólyomnak egészen más természete volt. Bárki megetethette, mindenkivel egyformán barátkozott. Később az egyik madárápoló durvasága folytán ijedős és félénk lett. Ezt a félénkséget az illetővel szemben sohasem tudta levetkezni.

1952-ben Sequója nevű fészekből szedett tojó vándorsólyomnak kitollasodása után olyanira gazdája lettem, hogy ha bármilyen messziről meglátott, hangos nyújtott siránkozásba kezdett. Ezt a siránkozást hallatják a fészükben a sólymok, amikor a szüleiktől ételmet kérnek. Sequója azonban sírt akkor is, ha tele volt a begye, sírt ha éhes volt, sírt ha meglátott és sírt még akkor is, ha felsapkázva a karomon vittem. Mindjárt rákezdett a siránkozásra, mihelyt észrevett, ezért elhatároztam, hogy elidegenítem magamtól. Szerszámaim levéve bezártam egy röpdébe, ahol a madárápoló látta el élelemmel. Ő nem kézből etette, hanem az etetődeszkáról. Három hónapi „különélés” után le is szokott a sírásról. Most már csak akkor rí, ha éhes.

A vadászmadár gazdája iránti ragaszkodása, a nevelés, ápolás közben szerzett kellemes benyomások hosszú ideig rögzülnek az állat agytekervényeiben.

Huri nevű hároméves kerecsensólymomat egyik solymásztársam vette gondjaiba, míg én katonáskodtam. Két esztendő telt el, amikor ismét értemtem. Odaálltam a sólyomkamra elé, a madár nem láthatott. A régi megszokott hívóhang hallatára azonnal kedvesen pityegni kezdett, mint mikor naponta találkoztunk. Örömteli hízelkedése mégcsak fokozódott, amikor öklömre ültettem. Solymásztársam szavai szerint Huri a nála töltött két év alatt nem hallatott ilyen hangot

**HOGYAN ÉS MILYEN
VADAT FOGATHA-
TUNK VADÁSZMADA-
RAINKKAL**

A sólyommal történő vadászat lehet: köröző stílusú, azaz szabadonkövető pedzés és kézből való eresztés, amikor sapka alól dobjuk zsákmányára a madarat.

Olyan szárnyas vadnál, amelynek kezdő röppebessége nagyobb, mint a sólyomé, a köröző stílusú, szabadonkövető pedzési módot alkalmazzuk. Amikor a vadat felrebbentjük, a sólyomnak már a levegőben kell lennie azért, hogy a zsákmányállat nagyobb kezdeti sebességét legyűrje.

Olyan szárnyasvadnál alkalmazzuk a kézből, azaz sapka alól történő eresztési módot, amelynek kiinduló sebessége kisebb madarunk kezdősebességénél.

Sólymunkat természetesen mindkét vadászatra külön-külön meg kell tanítanunk. Ez azonban nem zárja ki, hogy egyes idősebb madárral ne tudnánk felváltva szabadonkövetésből vagy kézből való eresztésből különböző szárnyasvadat pedzteni.

A körözőstílusú- vagy szabadonkövető pedzés: Madarunkat kézrevéve leszerszámozzuk, lábszíjairól levesszük a pórázt és forgókarikát. Öklünkön a felsapkázott madárral, vizslánk társaságában kimegyünk a vadászterületre. Odakünn keresni küldjük a kutyát s mikor az megállja a lapuló szárnyasvadat, a sólyom sapkáját levéve, öklünkről kinyújtott karunk előrelelendítésével eleresztjük a madarat. Sólymunk egyenletesen körözve, mind magasabbra emelkedik. Ha úgy gondoljuk, hogy elérte a kellő magasságot, megindulunk a vizsla felé. Madarunk feletünk körözve, szabadon követ bennünket. Amikor már csak néhány méterre vagyunk a vadat jelző vizslától, megvárjuk, amíg a sólyom hátulról repül felénk. Ekkor ugyanazzal a hangos kiáltással, amelyet a madár hívásánál szoktunk használni, a lapuló vad felé rohanunk. Ijedten rebben fel a zsákmány, és megpillantva a sólymot, minden erejét összeszedve menekül. Sorsa azonban megpecsételődött. Néhány kétségbeesett szárnylendítés és a sólyom csapásától máris törött gerinccel hull alá. Ekkor a sólyom újabb kört írva le, ráereszkedik a lerúgott vadra és biztos harapással roppantja szét a zsákmány nyakcsigolyáját fűrészszerűen kimetszett csőrével. A jutalomfalat elfogyasztása után felsapkázzuk és öklünkön pihentetjük a sólymot. Félóra múlva újból repíthetjük.

A napi vadászzsákmány jórészt a sólyom rámenősségétől függ. A vadászmadár túlfárasztása a pedzés minőségének rovására megy. Kiválóan idomított rámenős madaraknál is csak kétféle háromszori felengedés alkalmazható.

Madarunkat az utolsó, röpítés után akár sikerült a vadászat, akár nem, jóllakatjuk. Sikertelenség esetén kesztyűs öklünkön, ellenkező esetben a zsákmányon.

Köröző stílusú, szabadonkövető pedzéssel az alábbi állatokat zsákmányolhatjuk:

Fácánt, mely vadászmadarainknak kedvelt és könnyen elejthető zsákmánya. Súlyommal főleg fa- és bozótmentes szántóföldeken fogathatjuk sikerrel.

Foglyot legalkalmasabb hím vándorsúlyommal pedzeni. A természetesebb tojósúlyom a foglyot könnyedén továbbviheti s rendszerint mire ráakadunk, már el is fogyasztotta. Bő fogolyállományú területen idomíthat párosan is a solymász hím peregrinusokat. Ajánlatos a pedzéshez segítő-társat is vinni. A felrebbenő csapatból a két hímecske rendszerint külön-külön foglyot választ ki prédául, és ha a solymász egyedül van, nem tudja figyelemmel kísérni a különböző helyeken dülő küzdelmet. A szem elől tévesztett súlyom így könnyen elveszhet.

Szarkára hím peregrinusokkal vadászunk. A párban idomított madarak itt is kiválóan megállják a helyüket. Felváltva vagdossák a sűrű felé igyekvő szarkát. A tojó súlyom is sikerrel zsákmányolhat szarkát, ha elég ügyes és fürgé.

Vadkacsára is vadászhatunk vándorsúlyommal. Különösen az Alföld sekély vízzel borított rizsföldjein vált be. Ide azonban jó kutyák is kellenek, mert a levegőben köröző madár miatt a rizs- és sáslevelek közül igen nehezen kelnek szárnyra a kacsák.

Sárszalonnát általában hím vándorsúlyommal zsákmányolhatunk. Nagy kiterjedésű síkságokon eredményt csakis rámenős, fürgé, jól kisportolt madárral érhetünk el.

*Bíbic*pedzéssel nagyon sokan kísérleteztek, mert könnyű zsákmányt gyanítottak a rejtekhely nélküli, síkságokon élő állatban. Eredményes vadászat mégis a legritkább esetben sikerül. A bíbic bámulatosan ügyes fordulékonyasággal tér ki a levágó súlyom elől.

Kézből való eresztés, más szavakkal a sapka alól való dobás alkalmával az öklünkön tartott madárról csak akkor vesszük le a bőrsüveget, amikor a pedzendő szárnyasvadat már megpillantottuk. A súlymot a menekülő vad után dobjuk. Vadászmadarunk a zsákmány fölé igyekszik szárnyalni, hogy azt rézsútos zuhanással megfoghassa. Érti ezt a zsákmányállat is és egyre kétségbeesettebben húz magasabbra. Már-már úgy látszik, hogy megmenekült és a súlyom is abbahagyta az üldözést. A kimerült állat lejjebb ereszkedik, hogy valamelyik fa védelmet nyújtó lombozatában pihenje ki magát. Azonban a súlyom most hirtelen irányt változtat, megfordul és újból támadja. Nincs már idő a leszállásra, mégkevésbé a magasba lendülésre. Megragadt zsákmányával a súlyom leereszkedik a földre és csillogó szemekkel várja, hogy gazdája karjára vegye és megkapja a jutalomfalatot.

A fenti pedzést az alábbi szárnyasvadaknál alkalmazhatjuk:

Legizgalmasabb vadászat a *gém*pedzés. Hosszan nyúló síkságok csillogó vizű, nádszegélyes

részein, rámenős vándor- és kerecsensólyomtojókkal űzhetjük. A vadászat kitartó ügyességet és erőt igényel a vadászmadártól. Európában már a középkorban dívott a gémpedzés. Vaskostestű krónikák finomművű képecskéi tanúskodnak a lóhátról történő gémpedzés közkedvelt voltáról.

Kemény ellenfele a sólyomnak a gém. Védekezésül használt hosszú hegyes csőrével fel is nyársalhatja támadóját. Eredményesen csak speciálisan idomított tojósólymokkal vadászhatunk. Szokása a gémeknek, hogy menekülés közben kiöklendezik a begyükben levő táplálékot. A sólyom sokszor a hulló halra veti magát, s mire észreveszi a szokatlan zsákmányt, a gém már messze száll. *Varjúpedzésre* is idomíthatjuk madarunkat.

Sírálypedzésre hazánkban a dankasírály jöhet számításba. A lány lengéssel repülő sírály oly ügyesen tér ki a sólyom kemény vágásai elől, hogy a vadászat nem ritkán eredménytelenül végződik.

Kányavágásra is taníthatjuk madarunkat akkor, ha környékünkön meglehetősen gyakori ez a ragadozó. Uhuval a kányákat lejjebb csalogathatjuk a magasból. Vadászmadarunk fejéről csak akkor vesszük le a sapkát, ha a kánya már támadja testes ellenségét, az uhut. A sólyom—kánya légi harc kilométereken keresztül húzódhat, de többnyire a sólyom győzelmével végződik.

VADÁSZAT HÉJÁVAL ÉS KARVALLYAL

Többen fordultak hozzám ezzel a kérdéssel: melyik a kezdő solymász számára a legalkalmasabb vadászmadár? Mindenkinnek a héját javallom. Tanácslom azért, mert könnyen idomítható, egyszerű vele banni és hamarabb lesz vele eredményes a vadászat, mint a sólyommal.

A pedzés előfeltétele, hogy hívó szóra kinyújtott öklünkre szálljon a héja.

Kézrehívási gyakorlatok mellett sokat hordozzuk öklünkön a madarat. Napi 3—4 órát sétáljunk vele változatos környezetben. Így rövid idő alatt megszokja a számára ismeretlen dolgokat, állatokat, embereket, gépeket egyaránt.

Közben folyik az idomítás. A bevadászás szürkésszínű házinyúllal, vagy fogolyszínű galambbal történik. Ha előbb madzagra kötött, később szabadon engedett tanállatot már napok óta tökéletesen vágja héjánk, s a zsákmányából mindig jóllakattuk, akkor egy nap étkezés után már kivihetjük a vadászterületre.

Héjával általában mindent fogathatunk, ami mozog és aminek legyűrése erejét nem haladja túl. Ha héjánk erős nyúllal bírkozik és még idejében sikerült a préda leszúrásával zsákmányhoz, illetőleg azt követő ízletes jutalomfalathoz segítenünk, legközelebb még nagyobb rámenősséggel veti magát ugyanarra a vadra. Jó kondícióban levő vadászhéjával egy délután hat-nyolc vadat is fogathatunk. Minden egyes pedzés után jutalomfalatot kap, és csak a vadászat befejeztével lakmározhat kedvére a madár.

Megtaníthatjuk madarunkat szabadonkövetésre is. Erdőbe érve fára lendítjük és továbbindulunk. Pár lépés után húsfalatot mutatva, öklünkre hívjuk. A csábító eledel láttán nem is késik soká. Ha lenyelte a húst, ismét a magasba lendítjük és továbbmegyünk. A madár várva a következő falatot, követ bennünket. Amint észreveszi, hogy távolodunk tőle, az ízletes falat reményében fáról fára szállva követni fog. Rövid idő múlva ismét kinyújtott öklünkre hívjuk és megetetjük. Napok múltával egyre növeljük a követési időt. Amikor madarunk már jelentős távolságokra is követ bennünket, akkor olyan helyre menjünk, ahol üreginyulak tanyáznak. Héjánk a fa tetejéről könnyedén vágja az elővigyázatlanul felugró nyulacskát.

Fácánt szabadonkövetésből, de ökölről dobva is fogathatunk héjával. A hímekkel fácánokat elevenen is zsákmányolhatunk. Ez a lehetőség bővíti az eleven vad befogását, amely a vadállomány vérfelfrissítésénél jelentős.

Karvalynál általában a tojót használjuk, mert nagyobb és nem olyan kényes, mint a kicsi hím. Betanítása egyezik a héjáéval. Verebet, fürjet és más hasonló nagyságú madarat pedzhetünk vele.

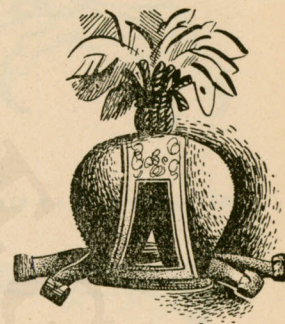
VADÁSZ- ÉS VADÁSZ- MADÁR-FELSZERELÉS

Solymászati felszerelések közé soroljuk a vadászmadár és a solymász felszerelését.

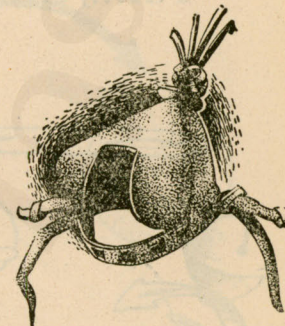
Az előbbieket közé tartozik a *sapka*.

Kétféle típusát különböztetjük meg: az európai vagy holland sapkát és az ázsiai vagy hindu sapkát.

Az európai sapka három részből áll: jobb-, bal- és közép-részből. A sapkára díszül kétoldalt színes posztót vagy bársonyt varrnak, néha a sólyom tulajdonosának névkezdőbetűivel. A színes pamutba ágyazott tollforgóba annak a madárnak dísz tollait tűzik, amire a sólyom vadászik.

Európai
sapkatípus

Ázsiai
sólyomsapka

A sapka elején levő kivágott rész a csőr nagyságához igazodik. Ha ez a nyílás szűk, akkor a madár viaszhárttyáját az állandó dörzsölés könnyen felsebezheti, ha viszont tág, akkor a sapka mozogni fog a madár fején és a szemét is megsértheti. Ezért a sapka megfelelő méretezettségére és gondos kidolgozására körültekintéssel ügyeljünk. A sapka alján, a nyakhoz símuló részen helyezkedik el a záró és nyitó szíjazat. Egymáson keresztülhaladó, végén csomóval ellátott szíjpárból áll.

Az ázsiai sapka egyetlen, egész darabból kivágott és összevarrt fejfedő. Formája jellegzetes, mert kizárólag a szemek borítását végzi. Nem olyan fedett, mint az európai. A csőr egészen a szájzugig szabad. Sapkájában a madár — amennyiben a zárószíjak kissé meg vannak engedve — enni és köpetezni is tud. A sapkaforgó is bőrből készül, alapján több ágból font bőrcsomóval. Záró és nyitó szerkezete egyszerű.

Sólymok általában könnyebben tűrik ez utóbbit. Amelyik madár az ázsiai sapkához alkalmazkodott, nehezen szokja meg az európai.

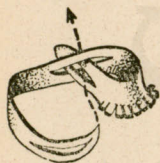
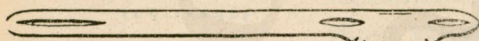
Mindkét típusú sapkának könnyűnek, kényelmesnek kell lennie. Ha csak egyszer is kényelmetlen, rossz sapkát erőszakoltunk a madár fejére, nehezen tudjuk még egyszer a sapka iránti iszonyából kigyógyítani.

Lábszíjnak vagy béklyónak legmegfelelőbb tojósólymoknál 20 cm, hímeknél 18 cm hosszú festetlen zsíros borjúbőr. A bőrszík szélessége tojónál 1,5 cm, hímeknél pedig 1 cm.

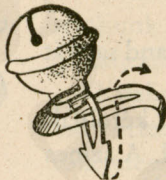
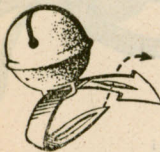
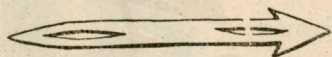
A mogyorónagyságú, sárgarézből vagy ezüsből készült csörgőket keskeny bőr erősíti a lábszík felett a lábhoz. Lehetnek kerek, hosszanti, makk vagy ovális alakúak. Segítségükkel a solymász könnyebben találhatja meg madarát, ha sűrűbe ejtette el zsákmányát. Miközben a vadászmadár prédájával birkózik, a csörgők állandóan szólnak. Előnyös, ha a csörgő magja kockaalakú, mert így a legkisebb mozdulatra is hangot ad.

A szíjak egyikén levő három cm hosszú, lábszík vastagságú rézlemezbe, az úgynevezett névtáblába vésik a madár tulajdonosának nevét és lacímét. A rézlemez bevágásaiba fűzzük a lábszíjakat.

A lábszíjakat forgókarika tartja össze. Anyaga réz vagy nikkel. A két karikát — nyolcast képezve — nittszeg illeszti egymáshoz. Ezzel elérjük, hogy a magasállványra vagy kerti ülőkére kötött madarunk lábszíjai nem csavarodnak össze. Egy-egy karika átmérője kb. két cm.

A lábszík megkötése

A csörgő és felerősítése

Forgókarikába fűzzük a *póráz*t. Ez mintegy 120—130 cm hosszú varrószíjszerű bőr, egyik végén szúcscsomóval, amely megakadályozza, hogy a póráz kibújjon a forgókarikából. Pórázzal kötjük magasállványra és kertiülökre szárnyas mestervadászainkat.

A *magasállvány* 1,5 m hosszú, 130 cm magas, porolóhoz hasonló korlát, amelynek keretei közé lenvászont vagy egyéb puha, de erős anyagot feszítünk. A leugrott madarat a kifeszített vászon arra kényszeríti, hogy az állvány ugyanazon oldalán kapaszkodjon vissza. Enélkül a madár béklyója a többszöri leugrás és felmászás után az ülőkére csavarodna. Könnyen lábát törheti a feltekeredett és megrövidült szíjak között.

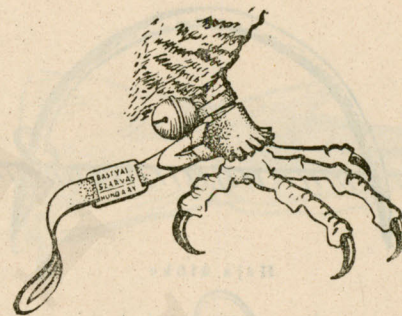
Sólyomtuskónak vagy kertiülökének nevezzük azt az alkalmatosságot, melyre a madarat hosszú pórásra pányvázzuk. Alakja csonkakúp. Keskenyedő végén levő vasrúd segítségével rögzítjük a földbe. A rudat annyira verjük a talajba, hogy a föld felett mintegy 25—30 cm-re álljon a tuskó. A rúdra húzott vaskarikához kötjük madarunk pórázat. Célszerű, ha a tuskó tetejére parafaréteget ragasztunk, mert a kemény fa koptatja madarunk karmait.

Héjaülökének alkalmas egy íjformára meghajlított két végével földbe szúrt fűz- vagy más hajlékony faág is. Az állványon vaskarika legyen, amelyre a héját pórázánál fogva kiköthetjük.

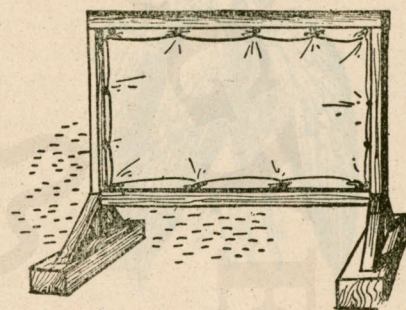
A *fürdőedény* átmérője 60 cm, mélysége 15 cm. A tálat pereméig beássuk a földbe, a tuskótól mintegy 50 cm-nyire.

*Tollbáb*at forgatva a levegőben, hívja vissza a solymász zsákmány után tovarepülő madarát. Tollbábu segítségével gyakorlatoztathatjuk madarunkat vadászat nélkül is. Röpgyakorlatok alkalmával fejlődnek a tollbábura vagdaló madarak repülőizmai, a rácsapások mélyítik az állatok vadászügyességét.

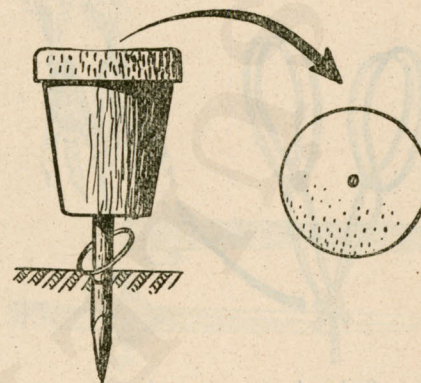
A tollbábu patkóformájú, széleinél körülvarrt és fagyapottal kitömött bőr- vagy erős zsákdarab. Benne kétágú drót helyezkedik el, amely felül vagyis a patkóforma elejét áttörve forgókarikában végződik. Ehhez kötjük a mintegy másfél méter hosszú, végén tízcentiméteres fogantyúban végződő zsineget. A kitömött bábura két-két madárszárnyat erősítünk. A tollbábu közepén és oldalán levő tízcentiméteres zsinegek a csalfalat rögzítésére szolgálnak.

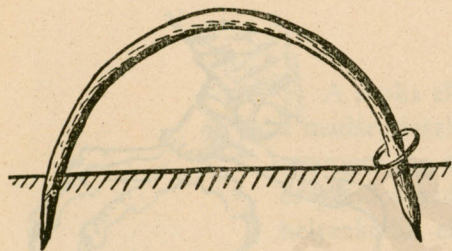
Felszerszámozott vadászmadárláb

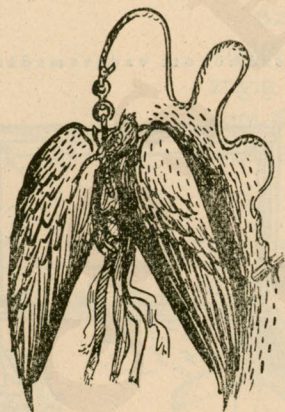
Magasállvány

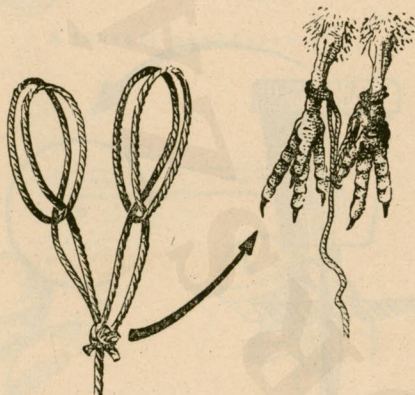
Sólyomülöke parafa tetővel

Héja ülőke

Tollbábú

Galambröpsineg hurka
és felerősítése

Csalgalamb-röpsinegre eleven galambot hurkolnak akkor, ha madarunk a légi harc hevében messze röptült és a tollbábura már nem reagál. A röpsineg kétméteres sodrott zsinór, amelynek egyik vége Y-szerűen kettéválik. Az ágak végén levő hurkokat erősítjük a galamb lábára.

A *solymász felszerelés* nélkülözhetetlen tartozéka a *kesztyű*. Bal- vagy jobbkezes attól függően, hogy európai vagy ázsiai módra hordjuk madarainkat. A félkönyökig érő ötujjas erős bőrkesztyű akkor a legmutatósabb, ha egy darab bőrből készül. A manzsetta alul, majdnem az ököl alsó részéig nyitott. Rajta levő karikába fűzött bőrszík díszes rojtban végződik. Ennek segítségével bővül vagy szűkül a solymászkesztyű aszerint, hogy vastagabb vagy vékonyabb kabát van rajtunk. Szépek és tartósak a szarvasbika nyakrészéből készült solymászkesztyűk. Ez esetben szükségtelen a középujtotól a hüvelykujjig a féltényér és félkézfelnél a kesztyűt alábéleltetni, ami a vékonyabb bőrből készüteknel ajánlatos, mivel a vékony bőrt a sólyom éles karma könnyen keresztülszúrja.

Solymásztarisznyának bármilyen oldalzsák megfelel. A solymásztarisznya háromzsebű. Az egyik, bedolgozott erős kerek dróttal a nyílásán, hely a tollbábunak. A másik, alul legombolható fedéllel, zseb a csalfalatnak. A tarisznya másik oldalán helyezkedik el a harmadik összehúzható, vagy becsatolható szájú zseb. Benne a zsákmányt vagy a csalgalambot tartjuk. Célszerű a tarisznya oldalára késtokot rádolgoztatni, amelyben a *solymásztört*, vagy a tarkózókést tartjuk.

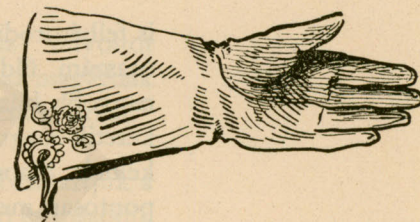
Több madár terepre szállítására legalkalmasabb alkotmány a *sólyomtargonca*.

Alakja 150—160 cm hosszú, 80—85 cm széles keret, melynek átmérője 6 cm. A keretet kétarasonként létrafokszerűen rudak tagolják. A rámpára átlósan megfelelő hosszúságú hevedereket szerelünk.

Gyalult könnyűfából készül az egyszerűbb sólyomtargonca. A díszesebb keretet zöld vagy barna olajfesték borítja. A madarak állóhelye bőrrel, posztóval, vagy bársonnyal kárpitozott.

Sólyomtargoncára éppen úgy kötjük a vadászmadarakat, mint ahogyan a magasállványra. A két lábszík végén levő forgókarikát rögzítjük az állványhoz a póráz segítségével. Csakis felsapkázott madarakat állíthatunk a targoncára.

A sólyomtargonca vállravételekor a solymász a keret közepébe áll. Leguggol és így veszi vállaira a két hevedert. Majd kezeivel megfogja a targonca két oldalát és lassan felemeli, vigyázva, nehogy a madarak egyensúlyukat veszítsék.

Solymászkesztyű

VADRÖPTETÉS

A kitollasodott sólyomfiókák egyre biztosabban röpködnek a nevelőkamrában. Elkövetkezett a vadröptetés ideje. Madarainkat szabadon engedjük, hogy kedvükre kimozoghassák magukat.

Vadröptetésre legalkalmasabb terep a nyílt síkság, vagy enyhén dombos mezőség néhány fából álló ligete. Ennek szélén építünk kunyhót magunknak és fészert madaraink számára.

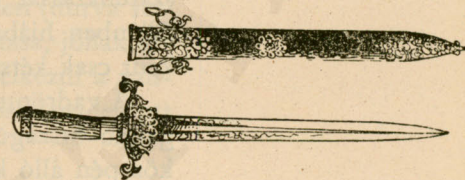
Megkülönböztetünk teljes- és félvadröptetést.

Teljes vadröptetés alkalmával madarainkat helyhez szoktatva kiengedjük és csak bizonyos idő leteltével (kb. két-három hét) fogjuk be ismét.

Szabadba bocsátás előtti napon madarainkat koplaltatjuk. Másnap a kamrától kb. tíz méternyire felállított etetődeszkára szembetűnő módon húsfalatokat kötünk és kinyitjuk a nevelőhelyiség ablakát. Madaraink fürkészően tekintve egymásután bújnak ki az ablakon és meglátva az élelmet, hosszabb rövidebb habozás után az etetődeszkára szállnak.

Egyelőre kíváncsiságukon győzött az éhség. Miután bekebelezték az ízes falatokat, ismerkedni kezdenek az ismeretlen környezettel. A suhanó fecske éppúgy leköti érdeklődésüket, mint a fűben mászó szarvasbogár. Minden nagyon érdekli őket. Mihelyt röpke szellő kezdi borzolni a fák lombjait, a szokatlan új élmények okozta izgalom még csak fokozódik.

A legbátrabb lebegtetni kezdi széttárt szárnyait, majd a levegőbe lebben. Ösztönös repülésén még látszik a bizonytalan gyakorlatlanság. Rövid körözés után pihelve telepszik le egy közeli fára vagy háztetőre. Erre már a többiek

Solymásztőr

is felbátorodnak. Szárnyra kelnek, erejüket próbálgatva repülnek egy keveset, aztán kifáradva óraszám üldögélnek. Az éjszakát is a fákon, vagy a háztetőn töltik. Másnap reggel már nagyobb húsadagot köthetünk az etetődeszkára. A megszokott hívóhang hallatára nem sokáig kéretik magukat. A terített asztalnál hiánytalanul megjelennek. Emésztés után ismét szárnyra kelnek. Napról napra ügyesebben repülnek, messzebbre kalandoznak. Etetési időben azonban pontosan megjelennek. Később már csak akkor, ha eltávolodtunk az etetődeszktól. Lassanként elvadulnak. Minél inkább elszoknak az ember közeléből, annál ügyesebbek, merészebbek lesznek. Napközben megfigyelhetjük, amint mérhetetlen magasságokban keringenek, majd merész zuhanással a földhöz közel röpködve kergetőznek. Olykor a földön szaladgálva órákig bohókásan játszadoznak.

Már a szabadröptetés alkalmával kitűnik, hogy melyik fiatalból válik rámenős, bátor és jó-röptű vadászmadár. Az, amelyik magasbaröppenve levág, majd ügyes fordulékonyssággal ismét felszárnyal, és rámenős igyekezettel veti magát a repülő galamb után, jó vadászmadár lesz. Az úgynevezett nehézsólymok már a vadróptetés alatt is szívesebben üldögélnek az ereszen vagy a lombok árnyékolta ágakon.

A harmadik hét végén azt tapasztaljuk, hogy madaraink kelletlenül szállnak az etetőasztalra. Már zsákmányolnak és a telt begyű madarat hiába szólongatjuk a hívójellel. Másnap vagy harmadnap azonban, ha nem járt sikerrel a napi vadászat, mégiscsak lerepülnek az etetőasztalra. Erre számítva felszereljük eléje a befogó csapóhálót és egymásután befogjuk kedvenceinket.

Félvadröptetés alkalmával nem készítünk etetőasztalt madaraink táplálására, hanem a nevelés közben már kezünkre szoktatott fiatalokat estefelé kinyújtott öklünkön tartott húsfalattal hívjuk le. Kezünkbe etetjük, majd egyenként a nevelőhelyiségbe visszük éjszakára. Rossz idő esetén a nappalokat is a kamrában töltik.

A szabadröptetés, amely kétségkívül előnyös a vadászmadár-tulajdonságok kifejlesztésére, mégsem nélkülözhetetlen. Ha naponta röptetjük madarunkat, majd később fokozott mértékű szatunázással fejlesszük röpzimait és vadászügyességét, fölöslegessé válhat a vadróptetés. Ellenben hiába hagyjuk künn madarunkat három-négy heti vadróptetésen, ha befogva hetenként csak kétszer dolgoztatjuk, a kidolgozott repülőizmok elsatnyulhatnak.

A vadróptetés helyét jól válasszuk meg, lehetőség szerint sem vasuti sínek, sem nagyforgalmú országút mentén ne legyen. Legalkalmasabb hely erre a célra nagykiterjedésű legelő közepén álló kisebb liget vagy facsoport.

A SAPKÁZÁS MŰVÉS ZETE

„Senki sem igényelheti magának a mestersolymász mivoltot addig, amíg nem mestere a sapkázás művészetének. Aki magáénak vallhatja ezt a tudományt, az érti solyma ellenőrzésének titkát.”
(Gilbert Blaine)

Felsapkázás előtt toll- vagy bőrdíszénél fogva hüvelyk- és mutatóujj közötti villában tartjuk a sapkát úgy, hogy eleje hüvelykujjunk belső feléhez nyomódjon. Hátsó részét az első és második ujjal támasztjuk és irányítjuk. Csuklónk körmozgásával majdnem függőlegesen tartva visszük a sólyom feje fölé. Amint a csőr áthalad a sapka nyílásán, öklünket, amelyen a sólyom ül, magunk elé emeljük. A sapka feltétele után megfogjuk a zárószíj fogantyúját és egyidejűleg az ellenkező oldalon fogainkkal is zárjuk a sapkát. A zárószíjakat nem szabad egy rántással összehúzni. Óvatosan, de nem túl lassan húzzuk össze a szíjakat.

Gyakorlott solymászok szívesebben használják a sapkázásnak azt a módját, amikor a toll- vagy bőrdísz alapjánál, mutató- és hüvelykujjunk segítségével fogjuk meg a sapkát. A továbbiak során úgy járunk el, mint a fenti sapkázásnál.

Lényeges, hogy könnyedén, gyorsan, erőszak nélkül kerüljön a sapka madarunk fejére. A jó solymász ugyanazzal a könnyed higgadtsággal sapkázza madarát, mint amilyen nyugodtan bánik vele egyébként is. Soha ne alkalmazzunk erőszakot; ne toljuk, ne csapjuk és ne gyűrjük fejét a sapkába. Ha sapkázástól a madár leugrik öklünkről, várjuk meg míg kiegyensúlyozva ismét elhelyezkedik rajta. Csak akkor közelítsük ismét fejéhez a sapkát.

Etetési időben könnyebb a sapkázás a kezdő solymász számára. Amikor a madár nagyobb falatot nyel le, feje felemelkedik, nyaka megnyúlik. Ilyenkor a sapka könnyen rácsúszthatató. A nyelés befejeztekor zárjuk össze a sapkát szorító szíjakat.

Madarat tartó kezünket lesapkázáskor megfelelő magasra állunk elé emeljük, majd szabad kezünk és fogaink segítségével a nyitó szíjakat széthúzzuk.

A vadmadárból csak akkor válik vadászmadár, ha az ember iránti félelmét a gazdája iránti bizalom érzete váltja föl. Ha a solymász megjelenése az állatnak nem kellemetlen (durva felsapkázás, táplálék elvétele stb.) érzetek, hanem kellemes tények (ízese falat nyújtása, jóllakottság érzete stb.) ötlenek fel. Erre kell törekednie a solymásznak akkor, amikor elkezd a vadmadár nevelését. A vadász számára célszerű cselekedetek és a madár tudatában beidegzett kellemes érzetek összekapcsolása biztosítja a sikeres idomítást.

**TOLLBÁBURA VALÓ
RÖPTETÉS
ÉS MAGASANKÖRÖZŐ
PEDZÉS BETANÍTÁSA**

Táplálékát marcangoló madár ösztönösen félti zsákmányát a közeledő élőlényektől. Első feladat tehát az idomító iránti bizalommal feloldani a táplálékféltés ösztönös érzetét. Ezt úgy érhetjük el, ha a nevelés időszakában, mikor közelükben járunk, mindig nyújtunk egy-egy falatka húst növendékmadarainknak. Arra kell törekednünk, hogy a táplálkozás lehetőségét a madár személyünkhöz kapcsolja.

Hogyan érhetjük ezt el a tollbábuval való röpgyakorlatok alkalmával, amely a madár ügyességét, ragadozó ösztönét hivatott kibontakoztatni?

Tollbábura hívással, továbbá a báburól a kesztyűre történő fölvevéssel le kell szoktatni a madarat a zsákmány elvételének „gondolatáról”.

Tollbábura röptetés alkalmával a solymász a bábu mindkét oldalára egy-egy húsdarabot köt és a földre helyezi. A sólyom lesapkázva ül segítőtársunk kezén. Szokásos hívójellel szólítgatjuk a madarat. A hívójel felhangzásakor segítőtársunk eltávolítja a madár fejéről a sapkát. Az rögtön szemreveszi a tollbábun levő húst és ráröppen.

Hagyjuk egy darabig lakmározni, majd becéző szavakkal és a hívójel ismételtetésével húst tartó kesztyűs öklünkre léptetjük.

Kezünket közvetlenül a sólyom elé tartjuk, úgy hogy a tollbábun levő húst az ököl egészen eltakarja.

Két hétig végezzük ezt a gyakorlatot, miközben a hívási távolságot egyre növeljük, kb. 100 méterig.

Ekkor már segédlet nélkül mehetünk a gyakorlótérre. Madarunk fejéről eltávolítjuk a sapkát, kivesszük tarisznyánkból a tollbábút, pillanatra a sólyom elé tartjuk, majd kinyújtott karral lendítjük levegőbe az állatot. A sólyom látva nálunk a táplálékokat jelentő tollbábút, felettünk fog körözni. Két kör után hajítsuk el a tollbábút. A sólyom azonnal ráereszkedik. Ha úgy látjuk, hogy el akar kóborolni, azonnal lóbáljuk meg a bábút a szokásos hívójelet hallatva. Az előző hetekben kialakított feltételes reflex visszahozza a madarat.

Másnap hosszabb ideig (kb. 4—5 kör) hagyjuk körözni a levegőben. Azonban mihelyt észrevesszük, hogy fáradt, vagy el akar kalandozni, újra felmutatjuk a tollbábút. De nem hajítjuk el, hanem elrejtve, további repülésre serkentjük a madarat. Ha netán a földre telepedne, ismét a levegőbe kényszerítjük. Csak mikor már újra repül, dobjuk ki a tollbábút.

Néhány nap múlva már ellendíthetjük a sólymot anélkül is a kézzől, hogy előzőleg a tollbábút megmutatnánk neki. A madár jutalomfalatot várva köröz fölöttünk.

Mindig szél ellenében repítsük és csak akkor forgassuk meg a tollbábút, ha messzebb kalandozott a madár. Nem tanácsos a sólyom elé dobni a levegőbe a tollbábút. Minden sólyomban erősen él az az ösztön, hogy a zsákmányt tovavigye. Így tesz a bábuval is és ha hozzászokik, majdan az elkapott repülővadat is magával viszi. Csak akkor hívjuk le a sólymot a tollbábu levegőbe dobásával, ha olyan bábút készítettünk, ami elég könnyű ahhoz, hogy a sólyom elkaphassa, de elég nehéz ahhoz, hogy tovább ne vigye. Vigyázzunk, hogy a bábuval meg ne üssük a madarat, mert bizony örökre elmegy a kedve a tollbábútól.

A gyakorlatozások előrehaladtával a solymász mindjobban megismeri madarának vadász-képességeit. Elérkezik az élő zsákmányszerzés ideje.

Röpszínórra hurkolt galambot dobunk a sólyomnak akkor, amikor az kellő magasságban körözve széllel szemben röpül.

Egyidejűleg hangos hívójellel szólítjuk a madarat. Legtöbb esetben a sólyom már az első alkalommal megfogja a galambot. Mihelyt levágta zsákmányát, a hívójelet hallatva lassan feléje közeledünk. Leguggolunk a madár előtt és ha még él a galamb, megöljük és belakatjuk vele a sólymot. Tunya sólyom számára először madzag nélküli galambot engedjünk. Ezzel fokozzuk éberségét.

SZATUNÁZÁS

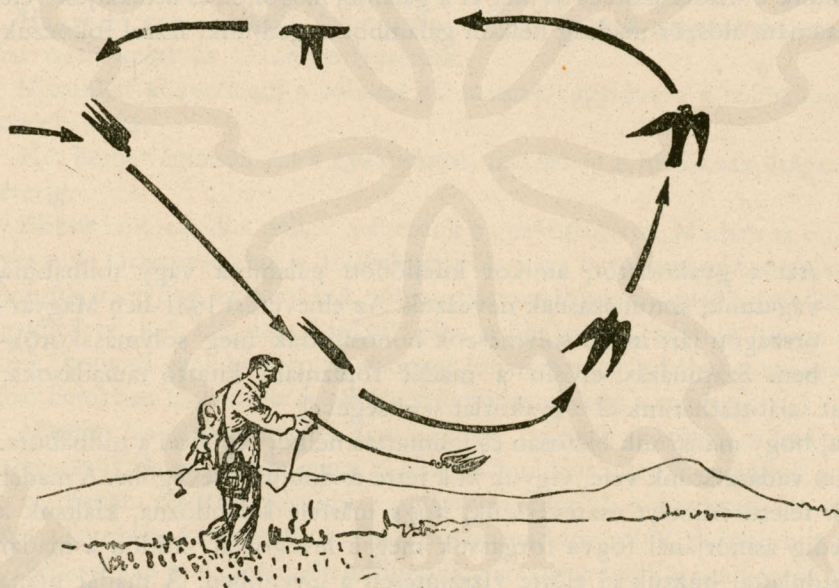
Azt a gyakorlatot, amikor kifejlődött galambra vagy tollbábura vágatunk, szatunázásnak nevezzük. Az elnevezést 1931-ben Magyarországon járt indiai solymászok honosították meg solymászkörökben. Szatunázás erősíti a madár röpzimait, kitartó támadásokat gyors és ügyes fordulatokat sajátíttathatunk el e gyakorlat segítségével.

A szatunázás egyik célja, hogy madarunk biztosan és fenntartás nélkül repüljön a tollbábura. Olyan napokon, amikor nem vadásztatunk vele, vigyünk ki a rétre és dobjuk a levegőbe. A madár szabályosan köröz a fejünk felett. Mihelyt észrevesszük, hogy másfelé kalandozna, kiáltsuk a hívóhangot, a tollbábút pedig zsinórjánál fogva forgassuk meg a levegőben. Midőn a madár rávág a bábura, ügyes mozdulattal húzzuk el előtte vízszintesen a levegőben. A madár utána iramlik, de mielőtt elfoghatná, lerántjuk a bábút. A sikertelen támadás után madarunk a magasba

húz, majd a csalogatót kutatva visszafordul. Ekkor újra forgassuk meg a tollbábút és földre dobva engedjük rávágni a madarat.

A következő napokon ugyanígy cselekszünk, csak hogy az első támadás után nem dobjuk a tollbábút rögtön a földre, hanem többször támadtatunk a sólyommal. Megtörténhet, ha nem vagyunk elég gyorsak, hogy a madár belerúg vagy belekapaszkodik a tollbábuba. Ekkor ne rántsuk el erőszakkal, hanem hagyjuk elkapni. Vigyázzunk, nehogy erőteljes forgatással és elrántással kárt tegyünk a madárban. Úgy kell forgatni és elrántani előle a tollbábút, hogy azt még ne érintse. Ha már megragadta a bábút, a zsinór végét akkor se engedjük ki kezünkéből, mert ezáltal kényszerítjük a sólymot arra, hogy zsákmányával a földre telepedjen. Ügyeljünk, hogy egy-egy sikertelen támadás a madár harci kedvét le ne lohassza. Ha a feldobott bábút nem tudta elkapni és továbbrepült, vegyük fel a tollbábút. Amikor felénk száll, újból dobjuk eléje a földre.

Madarunk támadókedvétől függően napról napra hosszabbíthatjuk a szatunázás idejét.

Kezdő madár csak egy irányból vág a tollbábura

Célszerűbb kimúlt galambbal vagy varjúval végezni a gyakorlatozat. Fokozza a sólyom harciasságát, ha a rávágásoknál bele-bele-rúghat a csalogatóba. A tollbábú esetében az ilyen belerúgások eléggé veszélyesek, mert beleakadhat a madár karma.

Némely sólyom éppen olyan kedvvel vág a tollbábura, mint a galambtetemre. Azonban van olyan is, amelyik hamarosan megunva a „játékot”, a földre vagy egy közeli

fára száll. Gézengúz nevű növendék-sólymom meglehetősen hosszú ideig követett szabadon, dicséretesen vágta a foglyokat, de ha szatunázásra kerül a sor, kétszeri rávágás után rögvest egy közeli fára telepedett.

Renz Waller, híres német solymásznak vadonfogott sólyma a gyakorlatozások alkalmával 95-ször vágott a tollbábura.

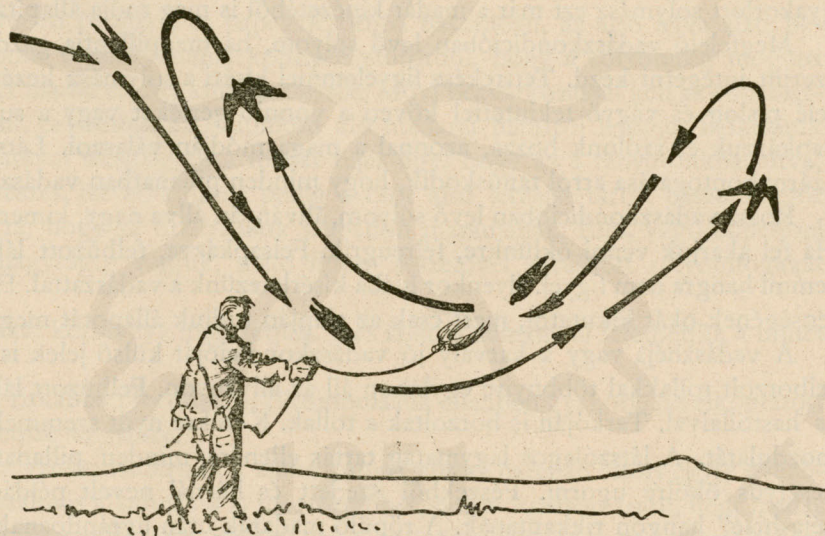
Lilla nevű vándorsólymom és Szultána, a gémező kerecsen hasonló eredményeket értek el. A gyakorlatozások eredménye a vadászatokon is megmutatkozott.

A solymász annál büszkébb madarára, minél többször vág eredménnyel a különböző cselekkel pörgetett tollbábura.

VADÁSZKONDÍCIÓ

„Jó vadászkonfidióban van a madaram, sikeres lesz a vadászat” — ki tudja hányszor hangzott el ez a mondat solymásztársaságban? Hányszor jellemezte ezekkel a szavakkal a solymász madarának vadász-készségét és testi állapotát.

Nézzük meg közelebbről, mit is értenek a solymászok vadászkonfidió alatt. Minden ismérvet felsorolva, valahogy így lehetne összefoglalni:

Kétoldali tornáztatás „kisportolt” sólymok szatunázása

Kitűnő vadászkondíciójú az a madár, amely a megfelelő kézentartástól, röpmunkától és nem utolsósorban a kellő táplálékadagolástól olyan testi formában van, amellyel könnyen-gyorsan éri utól és győzi le azt a vadat, amelyre tanították. Amennyiben a zsákmányolás nem sikerült, az első hívó szóra engedelmesen visszaszáll a solymász öklére vagy a tollbábura.

A kiéhezett vadászmadár legyengül, kedvetlenül mozog, a legelső alkalomkor fellelepszik egy fára, vagy leül a földre. Alacsony a vadászkondíciója, mondják a solymászok.

A kövér, túl magas kondícióban levő madár hasonlóképpen viselkedik, azzal a különbséggel, hogy a vad és a gazdája érdekli a legkevésbé. Unottan kering a levegőben és jó, ha nem vitorlázik el. Hiába szölongatjuk. Legfeljebb egyik fáról a másikra száll.

A vadászkondíció megállapítása a mellcsont érintésével történik. Az öklön ülő madarunkat jobb kezünk mutató- és középujjával gyengén a tollak alatt kitapintjuk, hogy mennyire áll ki mellcsontja az izmok közül. Ha élesen érződik, akkor a madár sovány, alacsony kondícióban van. Ha viszont a mellcsontot az izompárnák között alig tudjuk kitapintani, akkor madarunk magaskondíciójú, vagyis kövér. Külön e célra készített mérleg szolgál a testsúly megállapítására. Törzskartonokon tüntetik fel, hogy milyen testsúly mellett vadászik legjobban a madár, de gyakorlaton solymász ezt már a madár kinézetéből is meg tudja állapítani.

Megfelelő vadászkondícióban levő sólyom, ha megpillantja gazdáját, fejével sólyomszokás szerint integetni kezd. Tettrekész figyelemmel kíséri a solymász kezét, az oldalán lógó tarisznya felé pislog és vágyó tekintettel követi a vonuló gerléket vagy a suhanó galambokat. Ha fől-sapkázzuk és szólunk hozzá, azonnal a maga módján válaszol. Látszik, hogy csupa figyelem. Szárnybontogatása arról tanúskodik, hogy minden pillanatban vadászatra kész.

Rossz vadászkondícióban levő sólyom, állványán állva nagy, kimeresztett szemekkel néz ránk. Ha fel akarjuk venni öklünkre, félreugrik. Felsapkázza, felhúzott lábbal, egykedvűen üldögél, semmi hangra nem figyel. Ilyenkor hiába kísérletezünk a vadászattal. Első teendő a madár kedvetlenségének okát kikutatni, mert csak az alapján tudjuk állapotát megváltoztatni.

A vadászheja vagy a karvaly jó vadászkondícióját külső jelek is elárulják. A madár lágyan felborzolt tollakkal többnyire egy lábon áll az állványon. Felhúzott lábát teljesen betakarja mell- és hastollaival. Tarkóján is borzoltak a tollak. Kerekre nyílt szemmel figyel a solymász minden mozdulatát. A látszólagos lagymatag tartás ellenére minden pillanatban kész az eléje tartott kesztyűs ökölre ugorni. Fészekből szedett és háznál nevelt példányok többnyire éles „hié-heja-hiaé” hangon rikkantanak. A röpköző madarak után ugrándoznak és kormánytollaikat rázogatják, majd lábukat felhúzza, éles tekintettel figyelnek.

A héja és karvaly rossz hangulatát fejezik ki az alábbi jelenségek:

Állványán a madár lesímított tollakkal, két lábát szinte szétterpesztve, vízszintes helyzetben áll. Előrenyújtott fején a szemek kidüllednek. Közeledtünkre leugrik az állványról és cicergő, fityegő hangon tiltakozik.

MADÁRÁPOLÁS

Legtöbb háznál nevelt sólyom kelletlenül ropogtatja a csontokat. Hacsak teheti, színhúst eszik, a csontokat eldobálja. A városi madárszok sólymai legtöbbször csont nélküli húst fogyasztanak. Ennek egyik következménye a csőr túlnövekedése, mely a szabadon élő

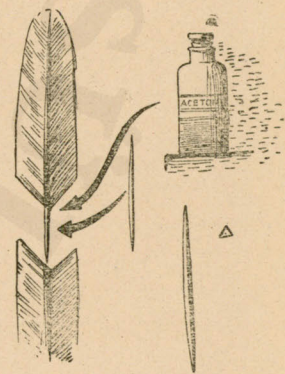
sólymoknál ismeretlen.

Fogságban levő madarak csőrének felső kávája általában az első vedlés után észrevehetően növekedni kezd. Túlnövi eredeti formáját és papagájszűrőhöz hasonlóan, az alsó káva alatt begömbül. Egy-egy erősebb csont ropogtatásánál könnyen előfordul, hogy a sólyomfog mögötti oldala megreped és kitörik. A madár emiatt kínlódva eszik. Művi beavatkozással kell az elformátlanodott csőrt helyreigazítani. Segédünk az öklünkön ülő madarat hátulról lefogja. Balkezünk gyöngéd, de biztos mozdulatával megfogjuk a madár fejét úgy, hogy az a tenyerünkbe jutva, mutatóujjunk a csőr felső részét, hüvelykujjunk pedig a csőr alsó kávját tartsa össze. A csőr összefogásánál ügyeljünk arra, hogy az orrnyílások szabadon maradjanak. Éles, vágó csipesszel a csőrvégeket természetes nagyságig vágjuk, majd finom reszelővel a túlnőtt sólyomfogakat is rendbehozzuk.

A művelet után madarunkat kézrevéve megetetjük. Ízes falatok zamatával feledtetjük a műtét kellemetlen emlékét.

A karmok túlnöveése már ritkábban fordul elő. Eltompulásuk ellenben gyakori. Az elkoptatott karmokat reszelővel élesíthetjük hegyesre.

Könnyen előfordul, hogy vadászmadarunk a zsákmánnyal vívott harcban eltöri egyik evező- vagy kormánytollát. Postai szállítás alkalmával is megtörténhet, hogy összetört tollú, ijedt madár kerül ki a ládából. Hibás tollú madár sem repülni, sem zsákmányolni nem tud megfelelően. Amennyiben a tollak felerészükig törtek, még segíthetünk a dolgon — tolltoldozással.

A tolltoldozás kellékei

Ehhez természetesen ugyanolyan evező- vagy kormánytollak szükségesek, mint amelyek megsérültek.

A toldozás technikája a következő: Segítőtársunk két kezével átfogva, ölébe veszi a madarat, majd a sérült tollú szárnyat szétnyitja. Törés felett a tollat éles késsel (legjobb a borotva) részsúton elvágjuk. Vigyázzunk, hogy be ne szakadjon. A póttollat hozzámérve, ugyanígy vágjuk el. A tollakat háromszögletűre köszörült toldozótűvel erősítjük egymáshoz. Az egymilliméteres acéldrót tű egyik végét bekenjük halenyvvel és betoljuk a pót-toll csévéjének közepéig. Ezután a másik végét ragasztózzuk. Vigyázva, hogy a két részsútrész jól illeszkedjék, gyöngéden besúrjuk a madár tollába. Ügyeljünk a toldozótűk megfelelő vastagságára. Ugyanis, ha a tollcsévéhez mérten túlvékony a tű, akkor nem tart, ha pedig túlvastag, akkor már az összeillesztésnél elrepesztí a cséve falát.

Vigyázzunk, hogy a betett tollak semmivel se legyenek hosszabbak vagy rövidebbek az eredetieknél. A toldozott tollú madár, ha ügyesen és szakszerűen csináltuk a műveletet, ugyanolyan jól fogja használni szárnyát vagy farkát, mint amikor valódi tollai voltak. Vándorsólyom tolltoldozásánál, szükség esetén, használhatunk kerecsentollakat is. Ilyenkor természetesen a madár röpte nem lesz kifogástalan.

Érdekes esetet említ könyvében az egyik közismert afrikautazó. Kabasólyomhoz hasonló madarat látott egyszer, amelynek feje, háta és hasa volt csak kabasólyom, a szárny és farktollai azonban vércsée. Különleges, eddig teljesen ismeretlen kereszteződésnek vélte a példányt. Csak amikor tüzetesebben érdeklődött a madár iránt, tudta meg, hogy a kis vadász vércsetollakkal kitoldozott kabasólyom.

A PEDZÉS ÉS AZ IDŐJÁRÁS

Solymásztapasztalat szerint sikeres pedzővadászatot csakis langyos, szélmentes időben űzhetünk. A héjával, karvallyal történő pedzetésnél valóban szükséges az enyhe, szélcsendes idő. A sólyom azonban szeles időben is oly mesterien kezeli keménytollú, keskeny-hegyes szárnyait, hogy a vadászat sikere nem lehet kétséges. A zsákmány szélirányban menekül. A sólyom sem rest. Üldözés iramát a szelek szárnyán még inkább fokozza. Elveszett az áldozat, mihelyt széllel

szemben kell repülnie. Tudnivaló ugyanis, hogy a préda zsákmányolásához a sólyomnak ellen-szélre van szüksége. Az eredményes vadászat feltétele, hogy a vadászmadár széllal szemben repüljön a zsákmány-szárnyassal együtt. Széllal egyenes irányban ritkán sikerül a zsákmányolás.

Szélő. Hajnali harmatot szárító, nyár-reggeli szélőben kedvvel követ bennünket a madár. Körözöstílusú pedzési mód legalkalmasabb időjárása ez. Huzamosabb ideig tartó körözés csendes időben fáradtságosabb madarunknak, mint amikor szélő segíti a repülésben. Ilyenkor kevesebb szárnycsapással képes az állandó magasságot tartani. Különösen fogoly és fácán pedzéseknél kedvez madarunknak a fújdogáló szélő.

Erős szél. Szélviharos időben tartózkodjunk madaraink röptetésétől. A vihar könnyen el-sodorja az állatot.

Dorina nevű tojó sólymomat téli egyhónapos pihenés után rendszeresen röptettem, hogy izmainak petyhüdttségét elvesztse. Szerencsére kedvező idő kísérte munkámat és Dorina rövidesen visszanyerte régi erejét. Egyik röptetésnél hirtelen szélvihar támadt. A szélroham elragadta a madarat. Már-már hiábavalónak véltem a tollbábu forgatását, a szélzúgással küzködő hívó-hangot, mikor is felfedeztem Dorinát. Alacsonyan, közel a föld színéhez, pattanásig feszülő izmokkal szárnyalt, majd kimerülten ereszkedett öklömre. Nem is maradt el a jutalomfalat.

Fészekből szedett, edzett madár, erős szélben is remekül repül. Hol suhanva sívít mellettünk, a szelek hátán, hol pedig sarlóformára görbített szárnyakkal tornássza vissza magát. Olykor kiterjesztett szárnyakkal megáll a levegőben, majd összekapva szárnyait, sodortatja magát a széllal. Az erős szél kimondott pedzésekre nem alkalmas, de röpgyakorlatok végzésére meg-felelő.

Eső. Esőben általában nem pedzünk. Magunk sem szívesen tapossuk a sarat, de madarunk is kedvét veszti, ha tollai csatakosává válnak. Ha mégis kivisszük, ne engedjük sokat repülni, mert az átázott tollú madár leül a földre, vagy a fák lombja alá húzódik. Ázott fején a sapkát sem tűri. Ha azonban csukott kocsin megyünk vadlúd vagy varjúvadászatra, ilyenkor is bő zsákmány-nyal térhetünk haza.

Hő. Téli röptetésnél két dologra kell figyelniünk: madarunk ismerje a fehér hótakarót, mi pedig biztosak legyünk afelől, hogyha felrepítjük madarunkat, nincs kilátás erős havazásra.

Különösen a fiatal madarakat ajánlatos a csillogó hóval megismertetni. Nem árt, ha az idősebb madarainkat is a kerti ülőkére kötjük már az első hóeséskor. A kihelyezést természetesen csak nappalra értem, ha nem zivataros az idő. Sólyomtuskóhoz pányvázott madarat a havas talajra tett tollbábun etetjük. Így megszokja a havat és nem fél tőle. Az első röpgyakorlat rövid legyen

A madár számára ugyanis szokatlan az alatta terülő fehérség és nem mer a tollbábura szállni. Sokszor még eleven galambra sem vág, hanem tétován tovaszáll. Örülhetünk, ha csak egy közeli fára, mert onnan ha kínlódva is, de lehívhatjuk.

Hideg. Zord hidegben ne röptessük madarunkat, mert könnyen átfázhat. Különösen akkor, ha temperált levegőjű kamrájában ült naphosszat. Általában minusz 6 fok alatt nem röptetünk. Minél soványabb a madár, annál könnyebben megfázik. Alacsony vadászkonfíciójú madár felszáll a legközelebbi alkalmatosságra és borzolt tollakkal, felhúzott lábbal didereg. Még az ínycsiklandozó húsfallat is közömbösen hagyja.

Meleg. Rekkenő hőségben a szabadon élő ragadozómadarak sem szívesen repülnek. Kivételt csak a költési és fiókanevelési időszak képez. Kánikulában árnyas fák lombjai közt, vagy szellős sziklacsúcsokon tanyáznak.

Nyári hőségben röptetett vadászmadár már az első kör után tátott csőrrel liheg. Örülhetünk, ha rászáll a tollbábura és nem röpül hűsölni a fára.

Előfordul az is, hogy szokatlan igyekezettel szárnyal és csak egy közeli tó vagy folyócska szélén ereszkedik le. Közeli fürdőhely lehet a kilométerekre levő állóvíz is a madár számára. Szerencsénk van, ha még megtaláljuk a tó partján pocskoló madarunkat. Épp ezért rekkenő melegben ne röptessünk. Hagyjuk madarunkat árnyékos kerti ülőkéjén pihenni és kedveskedjünk neki langymeleg fürdővízzel.

ELTÉVEDT VADÁSZMADARAK

Leggyakoribb oka az eltévedésnek, hogy zsákmányát üldöző madarunk mindent feledve, valahol a távolban vágja le áldozatát. Ha a zsákmány elejtése bozótos helyen vagy kukoricatáblában történik, hiába a lehangosabb csörgő, csak a legritkább esetben találjuk meg madarunkat. Zsákmányolás után a vadászmadár várja, hogy megjelenjünk a jutalomfalattal. Vár egy ideig, aztán hozzáfog a zsákmány elfogyasztásához. Míg mi tűvétezzük érte a környéket, addig a szökevény jóllakottan emészt valamelyik fa ágán. Másnap éhesen újból vadászni kezd és lassanként elvadul. Néhány nap múlva, ha meglátjuk zsinigre kötött galambbal, esetleg még lehívhatjuk. 10—12 nap múltával azonban már kevésbé.

Fogolycsapat után eresztve vesztette el egyízben fiatal hím sólymát egy osztrák vadász. Másnap nem tudott a területre menni, de harmadnap nekilátott a keresésnek. Vizslájával végigkutatta a lucernatáblákat, közben hangos szóval biztatta kutyáját, mint tette olyankor is, amikor sólymával vadászott. Egyszer csak halk csörgést hall és látja, amint a kis szökevény, mintha semmisem történt volna, feje fölött kereső körözésbe kezdett. A sólymász nem várta be, hogy vizslája újabb fogolycsapatot verjen fel, hanem tollbábút dobott és arra hívta le a sólymot.

Magam is jártam több ízben hasonlóképpen, csak hogy a vég nem volt mindig ilyen szerencsés kimenetelű. 1952-ben Gödöllőn történt. Sólymom előtt fogolycsapat kelt szárnyra. Lilla — így hívták a madarat — 30 m magasban körözött a fejem felett. Mihelyt észrevette a foglyokat, utánuk vetette magát és az akácok erdő mögött eltűnt a szemem elől. Olvadásos március eleje volt. Mire én nyakig sárosan túlértem az erdőn, ott már csak néhány fogolytoll tanúskodott a történetekről. Hiába kutattam naphosszat, Lillára többé nem akadtam.

Eltévedhetnek madaraink a hirtelen beálló időváltozásoktól is. Téli röptetés során gyakorta ereszkedik köd a terepre. Ha köröző madarunkat nem hívjuk időben öklünkre, elveszti tájékozódó képességét és eltűnik a ködben.

A fiatal madarak, amelyek még nem ismerik a záporozó zivatart és a sebes sodrú szelet, meglepetésükben ijedten hagyják magukat sodortatni a hirtelen viharral. Így sodorta a harmadik röptetésnél idegen tájak felé kedvenc sólymomat egy hirtelen támadt szélroham.

Februártól április elejéig tart a sólymok násza. A párosodási ösztön már számos vadászmadarat kényszerített a szabadba. Kara nevű tojósólymom előzőleg nyugtalan volt. Fejét forgatva topogott és cikk-kacikk hangokkal fogadott. Midőn a levegőbe lendítettem, a magasba csapott és lassú körözés után tovaszállt. Ki tudja, hová vezette évezredes vak ösztöne?...

Vándorsólymoknál az örökletes tulajdonságok elemibb erővel törnek föl, mint a többi vadászmadaraknál. Kerecseneknél ennek az ellenkezőjét tapasztaltam. Orkán nevű tojókerecsenem egy alkalommal eltévedt. Négy napig hiába kerestem a madarat. Az ötödik nap reggelén látom ám, hogy az elveszettnek vélt Orkán a madártelep egyik fájáról tekinget figyelmesen a sólyomkamra felé. Amikor kezemben húsfalattal feléje közeledtem, szinte hívás nélkül karomra repült. Teljesen ki volt éhezve.

Az eltévedés meglehetősen szomorú, de emellett rendkívül érdekes és tanulságos fejezete a sólymászkodásnak. Érdekes, mert rávilágít az ösztönélet bonyolult voltának egy-egy jellegzetes vonására, szomorú és tanulságos, mert szavak nélkül bizonyítva hívja fel a sólymász figyelmét az idomításnál és vadászatnál elkövetett hibákra.

VADÁSZMADARAK SZÁLLÍTÁSA

Őszintén bevallom, hogy ez a fejezet majdnem kimaradt a könyvből. Szükségtelennek tartottam a vadászmadarak szállításáról beszélni, azt hittem, az emberek tisztában vannak a madarak méreteivel és azzal, hogy a madár repülőtudománya szárny- és farktollak épsége nélkül nem sokat ér. De bizony tévedtem.

Minap zsákvászonnal bevarrt piaci kosarat kézbesített címemre a posta. „Tartalma: élő madár” olvastam a feliraton. Kíváncsi várakozás örömeivel vettem át a küldeményt, annál is inkább, mivel a vászon alól megrettent sólyom jellegzetes hangját hallottam. A hang sólyomé volt, de kibontva a kosarat, az összetördelt tollú madár inkább hasonlított tollsöprűhöz, mint az erdők mestervadászához.

Ekkor határoztam el a fejezet megírását.

Pelyhes sólyom- vagy héjafiókákat piaci kosárban is szállíthatunk, ha a kosár mérete megfelelő. Alját szénával béleljük, felső részét zsákvászonnal takarjuk le. Szállításnál ügyeljünk, hogy a fiókák ne nagyon rázódjanak. Nagyobb fiókákat, amelyek már jórészt kitollasodtak, megfelelő nagyságú, olyan méretű kosárban szállítunk, amelyben a madár szárnya és farka, középen állva, nem éri el a szállítóeszköz falát. A kosár felső részét ritkaszövésű zsákvászonnal varrjuk le.

A kerecsensólyom nagyságú madár legbiztosabb szállító eszköze a 70 × 70 cm széles, 50 cm magas, négyszögletes fonott kosár. Belső részét zsákvászonnal béleljük.

Az alkalmas szállítóeszköz tágas, zsákvászonnal bélelt, szellős, és sötét. Ez utóbbira azért van szükség, mert a madár sötétben, csendben, nyugodtan áll és nem töri magát össze. Számos állatot szállítottam ilyen kosarakban külföldre is, mind hibátlanul érkeztek meg. A madarat szállítás előtt jóllakatjuk. Jól táplált madár egy-két napos koplalást károsodás nélkül kibír. A kosarat „Vigyázz, élő madár” feliratokkal látjuk el. Ha több madarat szállítunk egyszerre, akkor egy rekeszbe csak egy madarat helyezünk, mert útközben összemarakodhatnak. Különösképpen vigyázzunk a héjakkal. Ezeket semmiesetre se zárjuk nemcsak sólymokkal, hanem még saját héjatestvéreikkel se össze, mert megölik egymást.

Legkevesebb károsodással jár a kesztyűs öklön történő szállítás. Két lelapkázott sólyom is megállhat öklünkön. Héját, amennyiben jól idomított, sapkátlanul is vihetjük hosszabb vasúti útra.

**AVADÁSZMADÁR
BETEGSÉGEI
ÉS AZOK GYÓGYÍTÁSA**

Vadon élő ragadozómadarak között ritkán lelünk beteg példányra. A természetes kiválasztás folytán a felnövekedett példányok élet-erősebbek, a betegségekkel szemben ellenállóbbak, mint a fogságban tartott testvéreik. A szabadon élő beteg madár rövidesen vagy

természetes úton elpusztul, vagy zsákmányává válik valamelyik ragadozónak.

Élősködők által okozott megbetegedések. Különösen a vándorsólymok és héják csőrüregében, torok, illetve nyelőcső nyálkahártyáiban, ezenkívül a bélcsatornában tanyázik a 2—3 cm hosszú, hajszálvékony *Capillaria dispar* nevű fonalféreg. A férgek szájnylásukon keresztül spriccelik ki magukból emésztő nedveiket a nyálkahártya szöveteire. A kilövellt anyag szövetszétmálást okoz. A befurakodott féreg körül a szétesett szövetek anyagából gomolyagok képződnek. Emiatt a madarak nem tudnak nyelni és éhenpusztulnak. Gyógyszerül a Bayer-féle Ascaridol és Nemurál gyártmányokat ajánlom.

Vándorsólymok légjárataiban, belfodraiban és a fodorhájban élősködik a *Serratospiculum tendo* nevű kötőszövet-parazita. A légjáratok és belfodrok kötőszövetein csomós daganatokat okoz, amelyek a légzést és emésztést nehezítik. A hasüregben is tartózkodik az élősködő, ezért gyógyszerrel nem kezelhető. Kórtünete a különleges hasi légzés. A madár ürülékében az élősködők petéi megtalálhatók. Valószínűleg a madár a légjáratokból felköhögve lenyelte azokat. A betegség kapcsán a madár lábain keletkező gömbölyded daganatok egyéb daganattól abban különböznek, hogy a bőr alatt ide-oda tolhatók. Tartalmát mikroszkóp alatt vizsgálva megtaláljuk a *Serratospiculum tendo* vérkeringés útján odakerült embrióit.

Ragályos betegségek. Diftéria. Egyike a legveszedelmesebb betegségeknek, amely legtöbb esetben elpusztítja a madarakat. Kezdetét sárgás bevonat jelzi a madár szájpadról, a torok- illetve csőrzug valamelyik oldalán. Kezdeti állapotban jódtinktúrás Chinosol-oldat ecsetelésével vagy Ultraseptil beadásával gyógyítható. Előrehaladott állapotban a nyelvnél, a nyelv alatti résznél, valamint a szájpadról a kötőszövetek elhálnak, szétesnek. Helyüket sajátos sajtszerű anyag tölti ki, mely egyre terjed és nemcsak az orrjáratokat, hanem a szemüreget is megtámadja. A madár egyre nehezebben lélegzik, nyelni sem tud, végül kínlódva elpusztul. Amikor már látjuk, hogy a madarunk menthetetlen, leghelyesebb kloroformmal vagy étterrel örökre elaltatni.

Fertőzött galamb- vagy csirkehústól kapják madaraink a diftériát. Ezért ajánlatos a táplálék-madarak szájuégét és torkát az etetés előtt alaposan megnézni. A legcsekélyebb gyanús jel figyelmen kívül hagyása a vadászmadár kimúlását vonhatja maga után. Egyébként se etessünk

olyan baromfit, amelynek levágásánál nem voltunk jelen. Nem lehetünk eléggé elővigyázatosak a diftériával szemben.

Baromfipestis. Szintén a fertőzött baromfi etetésétől kapják. A madár szomorkodva áll az állványán, azután egyik pillanatról a másikra kimúlik. A betegséget csak elővigyázatossággal lehet megelőzni.

Baromfi tbc. A kórokozó a máj kötőszövetét támadja meg. A tbc.-ben szenvedő madár mohó étvágygal eszik, de ahelyett, hogy hízna, állandóan fogy. Felboncolva, a hatalmasan felpuffadt májon kis fehéres-sárgás gümőket találunk.

Külső behatásoktól származó megbetegedések. Végtag mumifikálódás. Szerencsére igen ritkán fellépő betegség, mely a madár markának és ujjainak dagadásával kezdődik. A bőr vörösbor-színűvé válik. A vörös szín később zöldessárgára változik. Ekkor az ujjak és csüd felső pikkelyes bőrrésze felfeslik és elötűnnek a megfeketedett inak. A madár magatartásán nem veszünk észre különösebb változást. Változtatosan bő és jóminőségű táplálással leküzdhetjük a betegséget.

Gutaütés. Hosszú pihenés után hirtelen, erős munkába fogott madaraknál fordul elő. Gyakoribb a héjáknál, mint sőlymokról. A törpesőlyom is meglehetősen hajlamos az agyvérzésre.

Begy-gyulladás. Okozhatja a nem megfelelő táplálék, vagy az elégtelen köpetezés. Begy-gyulladás esetén a madár undorral fordul el a felkínált élelemtől. Begyéből bűzös folyadék szivárog és a köpettel emésztetlen húst is kiöklendez. Súlyosabb esetekben ürüléke véres. Gyógymódja a koplalás. Madarunkat köpetmentes, apróra vágott, nyers tojás sárgájába mártott friss galambmellel tápláljuk.

Szárnybénulás. Inkább a héjáknál fordul elő. Túlerőltetés következtében a madár szárnyizmai görcsös állapotba kerülnek. A bénulás szerencsésebb esetben 4—5 nap múlva — ha a madarat pihentetjük — elmúlik. Ismeretes azonban olyan eset is, amikor az izomgörcs hetekig eltartott. Gyógymódja a pihentetés és a változatos táplálék.

Talpkeményedés. Okozhatja az olyan állvány, amely nincsen ülőrészen bőrrrel, vagy parafával bevonva. Különösen vadonfogott madaraink kaphatják meg, amelyek számára szokatlan a hosszantartó álldogálás. Ha a dagadt talp már gennyes, leghelyesebb állatorvossal felvágatni és kitisztíttatni. A madarat vattával és mullpólyával becsavart állókára helyezzük. A seb környékét jóddal ecseteljük. A gyógyult állatot azonnal munkába állítjuk.

A SOLYMÁSZAT ÉS A LÓ

Sólymászatot elevenítő régi metszetek és festmények szembetűnő figurája a ló. Ábrázolása a korabeli képeken mindig hangsúlyozottabb, mint a vadászmadaré. A középkortól a múlt század végéig, amikor Európában lovon solymásztak, valóban a sólymot csak azért engedték a vadra, hogy legyen mi után lovagolniuk. A sólyom ugyanazt a célt szolgálta, mint a falkakopó, vagy az agár. A solymászok, akik a madarakat kezelték, túlnyomórészt gyalog vettek részt a vadászon. Legfeljebb a solymászok ispánja járt lovon. Idők múltával az európai solymászatban egyre jelentéktelenebbé vált a ló. Társadalmi és mezőgazdasági viszonyok változása következtében egyre kisebbedtek a vadászterületek. A század eleji európai solymász már gyalog vadászott, úgynevezett szabadon követő köröző stílusban.

Az afrikai beduin solymász azonban mindmáig nem vált meg lovától; az ázsiai népek fiai ugyancsak lóhátról solymásznak napjainkban is.

Hazai solymászok sem nélkülözhetik a lovat, hal- és rizsgazdálkodásnál bevezetett solymászatoknál. Amikor a gémekeket kihajtják a halastóból a legelők felé és a tágas síkság fölött megkezdődik az élet-halál harc, bizony jólábú lóra van szükségünk, hogy a száguldó sólymot utolérhessük.

Gémekek utáni sebes vágókra legalkalmasabb az arabs és lipicai félvér. Olyan ló idomítható pedző vadászatra, melyik nem túlságosan ideges. Lehetőleg magunk válasszuk ki a lovat a következő módon: A kiszemelt állathoz közeledve felemeljük kesztyűs öklünkön álló madarunkat. Ha látjuk, hogy a ló horkantva hátrafelé lépked, hagyjuk az állatot és másikat válasszunk. Ha a ló közeledtünkre nem hátrál, csupán tágult orrlyukai árulkodnak a szokatlan élmény okozta idegességről, menjünk közelebb hozzá és kesztyűs öklünket emeljük orrlyukai elé. A ló esetleges harapására azonban mindenképpen készüljünk föl. Úgy tartsuk madaras öklünket, hogy azt könnyen elránthassuk. Ha a kiszemelt állat nyugodtan tűri a madár közelségét, még egy próbát tehetünk. A madarat a ló szeme elé emeljük. Öklünket úgy fordítjuk, hogy madarunk szárnyával reppentsen. A madarat olyan távolságra tartsuk a ló szemétől, hogy szárnyaival belé ne üthessen, mert ezt még a legjámborabb ló sem veszi jónéven.

A solymászlónak szelídsége ellenére fürgének és gyorslábúnak kell lenni. A jól idomított állat szólításra indul, erélyesebb hangra azonnal vágta ugrik, zablahúzásra megáll és comb-szorítással is irányítható. Az ideális solymászló termete inkább alacsonyabb, mint magas.

Nem minden ló szoktatható könnyen a madarakhoz. Az alábbi történet azonban igazolja, hogy még a legvadabb lovat is be lehet törni a solymászathoz.

Egy ízben — nem volt más választásom — nyugtalan, ideges lovat kellett sólyomhoz szoktatnom. A madár és a ló első találkozása nem sok reménnyel kecsegtetett. Alighogy nyeregbe szálltam, a sólyom öklömről leugorva szárnyaival kétségbeesetten csapkodni kezdett. Lábai a csörgők észvesztően csengtek. A ló horkolt, hőkölt, olyannyira forgott, hogy egyszer csak a földön találtam magam. Szerencsére a sólyomnak semmi baja nem történt. Most mit csináljak?

Törtem a fejemet egész éjszaka. Hajnalban, amint kitekintettem az ablakon, látom, hogy az udvaron galambok szedegetnek. Az egyik pár beröpült az istállóablakon. Ekkor mentőötletem támadt. Lesz még a csupaideg paripából kezes solymászló... Befogattam két pár galambot. Lárukra hangos sólyomcsörgőt szereltem és a zárt istállóban szabadonbocsátottam a galambokat. A galambok etetésére szánt magot a ló fara mögé szórtam, az itatóedényt pedig szénarácsára szereltem. Lett is ebből olyan ribillió, mintha nem egy árva ló és négy szelíd galamb, hanem egy megvadult csorda lett volna az istállóba zárva. Az első nap még ennivalót sem tudtam az állat számára bevinni. Leendő solymászparipám rúgkapálózott, tajtékzó száját harapásra vicsorította, úgyhogy életveszélyes lett volna megközelíteni. Egy hét múlva megszeliült. Megszokta a körötte suhanó madárszárnyakat, nem okozott félelmet a csörgő csengő hangja, a nemrég még szokatlan benyomások megszokott érzetekké váltak. A nyolcadik napon, amikor egyik galamb a derekára repült, nem rúgott ki, hanem csak farkával legyintett, mint ha legyet hajtana. Ezután vittem be magasállványostól a sólymot az istállóba. Már nem okozott ideges rémületet a találkozás.

Azóta is mosolygok a bajsom alatt, ha vadászemlékeket idézve, valaki galambszelídségű, sólyomsebességű lovamat említi...

A KUTYA SZEREPE A SOLYMÁSZATBAN

A kutya szinte nélkülözhetetlen segítőtársa a vadásznak. Nemcsak a puskával történő vadászatnál, hanem az idomított ragadozómadarakkal való zsákmányoltatásnál is. A jó solymászkutya, amely már szárnyas vadásztársával összeszokott, szinte megfizethetetlen.

Sőt, vizsla vagy kajtászeb nélkül az apróvad pedzése el sem képzelhető.

A vadászkutyát fiatal, legfeljebb 6—7 hónapos korában szerezzük be. Amennyiben még nem

történt meg, első dolgunk legyen, hogy állatorvossal szopornyica-oltást adassunk a kutyának. (Felhívom a figyelmet azonban arra, hogy félévesnél fiatalabb kutyát nem szabad beoltatni, mert elpusztul.) A kiskutya az oltástól néhány napig betegeskedik, de rövidesen kiheveri.

A kutyát idejekorán meg kell ismertetni a vadászmadarakkal. Odavezetjük egy markos héja elé, amelyik nem fél a kutyától, és belemarkoltatunk a vadászmadárral a kutya fülébe vagy lelógó ajakába. Ha az első benyomás nem is lesz a legkellemesebb a kutyánk számára, ezzel a kellemetlen élménnyel mégis elérjük célunkat. Vadászkutyánk őrizzék meg attól, hogy nagyon közel menjen a madarakhoz.

A jól idomított solymászkutyának ismernie kell a pedzőmadarat és fordítva. A solymász-vizslának „dropp” vagy sípszóra, sőt kézjelre feküdnie kell. Ha magasba emeljük a kezünket, akkor le kell a kutyánknak hasalnia. „Ülj” szóra ül és „vissza” parancsra visszatér. A solymász-vizslának rövid távon kell keresnie. Ha nagyon előreszaladt és nem akarjuk visszahívni, mert amúgy is abban az irányban haladunk, akkor kézjellel, vagy szóval „fektetjük”, hogy idő előtt fel ne zavarja a vadat.

A solymász-vizslának a tárgyak felkutatását és elhozását is meg kell tanulnia, mert előfordulhat, hogy pedzés közben valamelyik felszerelési tárgyunkat elveszítjük.

Szigethy Kálmán barátom Ripp nevű kutyája az alábbi történet hőse.

Egy ízben Gödöllő környékén solymásztunk meglehetősen magas gazos területen. Midőn Kara nevű madaramat fel akartam sapkázni, sehol nem találtam fejfedőjét. Megnéztem a tarisznyámban, kiforgattam a zsebeimet, de csak nem került elő.

— Biztosan kirántottam, amikor a tollbábut elővettem a tarisznyából.

— Elveszett.

— De hol? — kértem Kálmán barátomtól. Erre odahívta Rippet és megszagoltatta vele a madár pórázát. „Keressed szépen Rippi.” A kutya szimatolva megindult a gazban. Táguló orrcimpákkal kereste a nyomot, majd mintegy 50 méter távolságról visszahozta a parányi sólyomsapkát.

Bakfis, Ripp lánya, szintén remek solymászkutya volt. Különösen Durák nevű héjával vadászott együtt előszeretettel üregi nyulakra a Gödöllő környéki erdőkben. Olykor szinte feleslegesnek éreztem magam, annyira összedolgoztak. Durák héját az erdőbe érve felengedtem az első fára és a kutyát előreküldtem. A héja fáról fára repülve követte a kutyát és amikor az felverte az üregi nyulat, a héja nyomban tarkón ragadta a tapsifülest.

Ripp és Bakfis magyar vizslák voltak.

Solymászkutyának hazai viszonylatban általában a magyar vizslák váltak be. A zsemlesárga

kutyák kitűnő szimattal rendelkeznek, szófogadók és könnyen idomíthatók. A nőtények egyetlen hibája, hogy meglehetősen fázékonyak.

A nyugodt vérmérsékletű angol szetterek és német vizslák szintén kitűnő solymászkutyák. De ha sűrűn gázos területen pedzünk, akkor vizsla helyett inkább spanieleket, vagy egyéb kajtászkutyát ajánlatos használni, mert a vizsla még akkor is állja a fogoly és fácán nyomát, amikor az már régen ellábalt. A spaniel ellenben felzavarja a vadat nyugtalan futkosásával.

UHU ÉS A VADÁSZ- MADARAK

Számos olyan solymászemlék ismeretes, ahol a vadászok madaraikkal az öklükön csoportosan vagy egyenként láthatók. Különösen a XVI. században készült képeken figyelhetünk meg a vadászmadarak között egy-egy testes fülesbaglyot, azaz uhut.

Vajon milyen állatot akart pedzeni a solymász ezzel az éjszakai ragadozóval? Talán nyulat holdvilágos éjjeleken? Amikor ez a badar gondolat jutott eszembe, még kezdő madarász voltam. Azóta már magam is alkalmaztam solymászkodásomban az uhut.

Uhut zsákmányállatok, főleg pedig varjak előcsalogatására használjuk. Ha vadászmadarunkkal több alkalommal és főleg eredményesen pedzettünk varjakat, akkor azok annyira megismerik a solymászt és madarát, hogy fél lőtávolságnyra sem várják be, hanem közeledtére fekete fellegként menekülnek. A fülesbagoly ellenben visszacsábítja őket.

Az uhu kezelését a bevetésnél a segédsolymász végzi. Lesgunyhót készítünk és ebben húzódunk meg, öklünkön a sólyommal. Előtte T alakú fára ültetjük az uhut és béklyóin levő pórázával az ülőkére erősítjük. A baglyot rövidesen észreveszi egy arra szálló varjú és mérges károgaással röpködi körül. Erre már sólymunkat sem hagyja nyugodni a harcikedv. De bármennyire is nyugtalankodik madarunk, ne engedjük az első varjú után, mert ennek lármájára rövidesen szaporodni kezd a varjúsereg. Vészes károgaással szárnyalnak az uhu körül. Hangjuk és számuk egyre nő. Amikor már vagy egy századnyi a feketén károgo sereg, hirtelen kilépünk a gunyhóból és levéve a sapkát a madár fejéről, közéjük dobjuk. Lesz is nagy riadalom erre a váratlan fordulatra. A fekete szárnyak felhőjébe, mint a villám vágódik a sólyom.

Legalkalmasabb a kavargó háborút lovon kísérni, mert legtöbb esetben csak kilométerek után ér véget a légi harc.

Varjúzó sólymot „bevetés” előtt a bagolyhoz kell szoktatnunk, nehogy a varjak után engedve, a számára is gyűlöletes bagolyra vágjon. Ezért az uhu otthoni állványa a sólymok között legyen. Természetesen vigyázzunk arra, hogy az uhu pórása el ne érjen a sólymokig, mert könnyen megölheti a sólymot.

A VADÁSZGÖRÉNY ÉS A SOLYMÁSZAT

A vadászgörényt üregi nyulak kiugratására használjuk. A héjának ismernie kell a görényeket, mert máskülönben azokat vágja, amikor az üregi nyúl kotorékából előbújnak. Összeszoktatás céljából a vadászgörényt, illetve annak ketrecét olyan helyre tesszük, ahol a héja naphosszat láthatja: Különösen ha éhes, bizony egész nap töri magát a vadászgörény után, de mivel nem tudja megfogni, megunja a hiábavaló ugrálást és többé rá sem néz.

Hogyan történik görénnyel az üregizés, amely nemcsak izgalmas vadászat, hanem hasznos ténykedés is, mivel gyérintjük ezt a kártékony nyulacskát.

Segédünk kiveszi vállán lógó görényes ládából az állatot és beereszti az üregi nyúl várának egyik bejáratán. Mi, héjával az öklünkön, lélegzetviasszafojtva várjuk a nyúl előugrását. Legtöbbször nem is várat sokáig magára. Amint a kis kurtafülű nyuszi kigurul a lyukból, héjánk béklyóit kirántja ujjaink közül és mint a fergeteg viharzik a cselezve futó üregi nyúl után. Lehetőségekben gazdag a pedzés akkor, ha domboldalban levő lyukon ugrik ki a nyúl. Ilyenkor héjánk és zsákmánya a lendülettől tovasodródva, hol toll- hol szörgomolyag módjára gurul a domb aljáig. Itt azután rendszerint a héja kerül fölül. Természetesen az is előfordulhat, hogy madarunk elengedi az üregi nyulat, ha valaminek nekiütdnek.

A vadászgörény, mihelyt kizavarta a nyúlvár valamennyi lakóját, előbújik. Nem így történik azonban akkor, ha vak, szopós nyúlfiókákat talál a lyukban. Ekkor legtöbbször nem bír ellenállni a rózsaszín pecsenyének és degeszre tömi magát. Jóllakva azután elnyúlik a puha fészekben. Várhatja a solymász és segédje akár másnapig. Amíg ki nem alussza a vacsora mámorát, nem jön elő.

Otthon a vadászgörényt rácsos, lazán bélelt ládában tartjuk. Sokat alszik. Nyers tojással, tejcszemlével, hetenként friss, lehetőleg veréb- vagy egérhússal tápláljuk.

**ZSÁKMÁNYÁLLATOK
ÉSTANMADARAK
ELHELYEZÉSE
ÉSTARTÁSA**

Azokat az állatokat, amelyekkel madarainkat etetjük, illetve amelyekkel pedző madarainkat bevadásszuk, zsákmányállatnak, illetve tanmadaraknak nevezzük. Ismerkedjünk meg ezekkel az állatokkal, elhelyezésükkel és tartásukkal.

Veréb: A rizsföldek védelmére idomított karvalyokat és vörösvércsákat etetjük verebekkel. Ezek zsákmányolására tanítjuk a ragadozókat, ha az irdatlan verébsereget akarjuk távoltartani a rizstelepektől.

Verebeket kiskorukban, amikor a tolluk éppen növekedni kezd, szedjük ki a fészkekből és nagyméretű kalitkában, úgynevezett röpkalitban neveljük. Etetésük két-három óránként hangyatojással, lisztkukaccal, lepkékkel, szöcskével, később összetört kendermaggal, hántolt rizzsel és napraforgómaggal történik. Ivóvíz állandóan legyen a kalitkában.

Télen csapókalitkával vagy léppel foghatunk verebeket.

Seregély: Fiatal és öreg korában egyaránt reszelt sárgarépához kevert száraz kenyérmorzzával, hangyatojással, vagy apróra vagdalt hússal tápláljuk. Meglehetősen nagyméretű röpkalitkába helyezzük őket, mert a kényelmes mozgásra szükségük van.

Galamb: Tartásáról úgy vélem, felesleges írnom, mert úgyis köztudomású.

Varjú: A fészkekből szedett fiatal vetési varjakat nagy körültekintéssel kell nevelnünk, mert igen kényesek az élelemre és a legkisebb ártalom esetén hamar elpusztulnak.

A fiatal varjak tápláléka reszelt sárgarépa, vagdalt máj, gyümölcs, hangyatojás és rovarok.

Később adhatunk főtt tengeridarát is, de a reszelt répáról, gyümölcstről és rovareléségről ne feledkezzünk meg.

Öregen befogott vetési varjak tápláléka már egyszerűbb. Hússal, főtt vagy nyers tengeridarával, szemes tengerivel, ocsúval táplálhatók.

Szürkevarjú jól eltartható akár fiatalon nevelve, akár idősebb korban fogva, nyers és főtt hússal.

Szarka, mátyásmadár tápláléka ugyanaz, mint a szürkevarjúé.

Fácán, fogoly: Fiatal fácán- és fogolycsibének hangyatojást, főtt, reszelt húst, rovarokat, főtt keménytojást, később kölest, búzaocsút és tengeridarát adhatunk. Rovar és zöld fű etetése ajánlatos.

Gém-félék (bakcsó, vörösgém, szürkegém): Kiskorukban fészkekből szedjük. Táplálékul főleg halakat adunk. Két dologra kell főleg figyelemmel lennünk. A bakcsóknak — amikor azok már felnöttek és együtt tartjuk a szürke- és vörösgémekkel — kisebb halakat adjunk, hogy azokat

gyorsan fel tudják kapkodni, mielőtt a szürkegémek elvennék tőlük. Ugyanakkor azonban a vörös- és szürkegémek részére nagyobb halakat is juttassunk, hogy azok inkább azt fogyasszák.

Ha úgynevezett szeméthallal etetjük a gázlomadarakat, akkor az állományban levő törpeharcsák melluszonyait és a hátuszonyán lévő hegyes tüskét éles csípőfogóval tőből el kell távolítani, mert a hegyes uszonyok átszúrhatják a gém nyakát. Joggal kérdezné olvasóim közül bárki, hogy a szabadban lévő gémeknek ugyan ki vágja le a törpeharcsák szúrós uszonyát? — Jogos a kérdés. Viszont ne feledjük el, hogy a szabadban élő gémek nem pusztítják a törpeharcsát.

Ha nem tudunk állandóan halat adni a gémeknek, akkor pótolhatjuk nyershússal, léppel, májjal és tüdővel. Ezek fogyasztásához már fiatal korban hozzá kell szoktatnunk madarainkat. Felváltva etetünk halat és nyershúst.

Hangsúlyozottan akarom felhívni a figyelmet arra, hogy a tanmadarakat tágas ketrecben vagy helyiségben kell tartanunk, hogy azok jól fejlődjenek és kedvükre röpködhessenek. Tiszta ivóvízről állandóan gondoskodjunk.

A kis helyiségben összezsúfolódott madarak előnytelenül fejlődnek, tollaikat összemocskolják és szárnyizmaik satnyák maradnak. A gyenge röptű állatokat nem tudjuk vadászmadaraink betanítására használni. Tanmadarainkat a pedzömadártól elkülönítve kell tartanunk, hogy azok ne láthassák egymást.

Fehérpatkányok és fehéregerek tágas, pléhvel bélelt ládában eredményesen szaporodnak. Táplálékuk szárazkenyér és szemestakarmány.

Az egereknek olykor egy-egy zsemlét is adhatunk. Víztől se feledkezzünk meg, mert különösen fialás idején, ha kevés a vizük, a lázas anyaállatok saját újszülött fiaikat is felfalják.

Házinyúl: Olyan tágas ketrecben tartsuk, aminek aljzata hátul rácsos lefolyóval ellátott, hogy ott az ürülék lefolyhasson. Táplálékul zöldet, répát, káposztát és abraktakarmányt, illetőleg zabot adjunk.

Nyulakat nemcsak etetésre, hanem üregi nyúlra bevadászandó héják, valamint mezei nyúlra idomítandó kerecsensólymok részére is nevelünk. Erre legalkalmasabb a vadasszörű magyar parlagi nyulat üregi nyúllal keresztezni.

Félvad állapotban is tarthatjuk nyulainkat istállókban, földes ólakban stb., amikor is azok ott a maguk által földbevált lyukakban tanyáznak, illetve szaporodnak. Ennek a tenyésztési módnak az előnye, hogy a nyulak állandóan vadak maradnak és kiengedve jól futnak az idomítandó vadászmadár előtt. Hátránya, hogy vadságuk miatt közeledtünkre a lyukakba menekülnek, így a megfogásuk, azaz a gyakorlatra való előkészítésük bizonyos nehézségekkel jár.

**VADÁSZMADARAK
A MEZŐGAZDASÁG
SZOLGÁLATÁBAN**

Gyümölcsösöket pusztító férgek ellen eredményes védekezés az énekes madarak telepítése. Etetők, odvak és fészkelőhelyek kihe-lyezésével szoktatjuk gyümölcsöseinkbe az ember ingyen munkásait, a hasznos madarakat. A fészekodvakban megtelepszenek a cinke-félék, a csuszka, a fakusz, a harkályok, és állandó féregirtásukkal felmérhetetlen hasznot hajtanak a gyümölcsösökben.

Az egyébként hasznos énekes madarak közül a seregély egész nyáron fáradhatatlanul irtja a rovarokat. Ősszel ellenben, eddig még ki nem derített ok miatt, áttér a gyümölcsfogyasztásra. Különösen az Észak-Európából vonuló seregélycsapatok károsak. Minőségi bort termő, késő ősziig tőkéjükön hagyott szőlőfürtöket dézsmálják. A seregélycsapatokat vadászfegyverrel ellátott csőszök ritkítják több-kevesebb eredménnyel.

Nem vált be a kereplőnek nevezett riasztóeszköz sem, mert a seregélyek igen könnyen ki- ismerik és megszokják. A szőlő egyik sarkából kereplőjével megriasztott seregélycsapat pár méterrel odább tovább folytatja kártevését.

Hiánytalanul bevált a vadászmadarakkal történő biológiai védekezés. Seregélynek, verébnek legnagyobb ellensége a karvaly. Szőlőérés idején idomított karvalyok alkalmazása többet ér, mintha minden szőlőtőkéhez egy-egy puskával vagy kereplővel ellátott csősz állítanánk. A soly- mász idomított karvalyát ellendíti ökléről még akkor is, ha nem lát seregélyt a közelben. A terület felett röptető madár messziről elriasztja a csemegézésre érkező seregélycsapatokat.

A fenti védekezési módot kísérletképpen az óhati Állami Gazdaság is bevezette a halakra és halivadékokra kártékony gémfélék ellen. A vadászmadarak jól beváltak, ezért 1954-ben a nagy- kunsági, bánhalmi, tiszasülyi és még számos állami gazdaságban is alkalmazták őket. Különösen eredményes ez a biológiai védekezési mód a rizsföldi haltenyésztést folytató gazdaságokban.

A rizsföldeken átlagban 20—40 cm magas a vízállás. Ilyen magasságú vízben a gém rögtön észreveszi a halat. Egy gém napi halfogyasztása átlagban 3/4 kg. Ha tekintetbe vesszük, hogy egy 3 dekányi halivadék az őszi lecsapolásig több, mint fél kilóra nő, akkor könnyen kiszámíthatjuk a kárt. Egyetlen állat egy idény alatt másfél mázsa halat is képes elpusztítani.

A gémfélék nemcsak létfenntartásukhoz szükséges halmennyiséget pusztítják, hanem jól- lakottan sem bírják megállni, hogy a közelükbe kerülő halakat csőrívágásaikkal meg ne sebezzenek. Ezzel kártételük méginkább fokozódik.

Elterjedt vélemény, hogy legjobb védekezés a gémek ellen a löfegyver használata. E sorok írójának más a véleménye. A puskás halór általában akkor lövi a gémet, amikor az a vízben áll.

Sörétes lövésével azonban a vízben levő halakat is megsebezheti. Ha távolról célozza meg a gémet, akkor az följegy ugyan a durranástól, de odábbrepülve újból leereszkedik és tovább pusztítja az állományt. A betanított sólyomtól nemcsak az üldözőbe vett gém menekül, hanem valamennyi társa igyekezik békésebb halászfőzetre szállni. A sólymokkal való védekezési mód azért is alkalmasabb, mert a természetvédelem alatt álló gémekeket nem minden esetben fogja meg, hanem csak messzire űzi.

A rizsvetések kártevője a seregestől szálló galamb és az érő kalászokat megszálló verébhad. Galambok ellen legjobban hím vándorsólymokkal és kerecsenekkel, verebek ellen pedig vércsékkel és karvalyokkal védekezhetünk.

Hogy mennyire távol tudja tartani a verebeket a ragadozómadarak pusztája látása is, azt a Szarvasi Állami Gazdaság rizskísérleti telepén történt eset mutatja. A vadászmadarak érkezése előtt százával zsibongott a verébhad a területen. Az idomított ragadozómadarak állandó röptetése azonban távoltartotta a verebeket a 72 holdas kísérleti teleptől. Érdekes volt megfigyelni, hogy míg a területet körülvevő tengeritáblákban és egyéb rizsföldeken csak úgy rezgett a verébhad, addig a kísérleti telepen elvétve akadt egy-egy betévedt látogató. Ez is, mihelyt megismerte a veszélyes zónát, sietve odébbállt.

Ősszel és télen a sertészizlaldáknál megjelenő varjúcseregek riasztására, valamint az őszi vetésekben garázdálkodó vadlúdcsapatok ellen alkalmazhatjuk eredményesen az idomított vándorsólymot, kerecsent és héját.

Vadászhistóriák

LILLA SÓLYOM VARJUT VÁG

Fehér karácsony ígérkezett. Vaskos pelyhekben hullott a hó és vastagon ülte meg a határt.

Ünnepek előtti hetekben meghívót kaptam egyik alföldi ismerősömtől kétnapos körvadászatra. Régen voltam az Alföldön. Vágytam a hóborította síkság kápráztató látványát. Becsomagoltam hát puskámat, összekészítettem vadászfelszerelésemet és meglepetésül *Lilla* vándorsólymomat is útrakészítettem. A puskás vadászatot soha nem kedveltem különösképpen. Úgy gondoltam, a körvadászat során lesz időm solymászatra is. Meg azután a vadásztársaságnak is be akartam mutatni madaram tudását, mert még sohasem láttak idomított sólymot munkában. Sok a varjú az Alföldön. Kitűnő vadászmező a varjúra idomított Lillának.

Az állomáson szánkó várt két tüzes szürkével és mi sebes iramban siklottunk a régenlátott tájakon. Alkonyodott, mire megérkeztünk. Madaramat megettettem s elhelyeztem a fészker már előre elkészített állványán. Ezekután köszöntöttem a társaságot.

Nagy volt a lelkesedés, amikor elárultam, hogy sólymot is hoztam magammal. Egyesek elcelődtek, tán nem tudok löni s azért hoztam a madarat. Amit elhibázok, majd megfogja a sólyom.

Így telt az est. Reggel korán ébresztő. A szánkókba fogott lovak türelmetlenül várták az indulást. Madaramat felsapkázva felültettem a kocs ülés háttámlájára s megindult a társaság. Aznap nem volt szerencsénk. Vad ugyan volt bőven, de dél felé olyan sűrű köd ereszkedett, hogy még a puskánk csövén sem láttunk végig. Bosszantott az is, hogy madaramat aznap röptetés nélkül kellett megettetnem, és hálólhelyére állítanom.

Másnap verőfényes, hideg reggelre ébredtünk. Talán életemben sem lőttem még rosszabbul. Hiába no, akkor már nem a puskán járt az eszem, hanem a varjakat figyelve azon töprengtem, miként fog Lilla velük megküzdeni.

Végre-valahára bezárult az utolsó kör is. Ebédután Lilla következett. Mivel a puskaropogástól a varjak elkóvályogtak, mi újra járműveinkre ültünk és elindultunk varjút keresni. Most, hogy a történetyövet és aggatékot, no meg a puskát félretéve, solymásztarisznyát akaszthattam vállamra, Lillával a karomon újra elememben éreztem magam. Vagy jó tíz perc szánkázás után kocsisunk hátraszólt:

— Amott szedeget egy banda varjú...

Lassan közeledtünk a feketéllő varjak felé. Útközben leszerszámoztam a madarat, s mikor a poráz és a forgókarika lekerült róla, megállást intettem. Leszálltam a szánkóról és óvatosan lépegettem az útszéli akácfákig. Egy-két varjú már gyanakodva pislogott felénk, de a legtöbb érdeklődését mindennél jobban lekötötte a szélsodorta hó alól kandikáló zsenge búzahajtás.

Kiléptem madarammal a vetésre és ebben a pillanatban már lent is volt fejéről a sapka. Lilla azonnal meglátta a varjakat és mint a puskából repített golyó, rúgta le magát öklömről. Neki a fekete madaraknak. Azoknak sem kellett több, nagy károgással levegőbe lendültek. A fekete sereg először szembefordult a sólyommal, de amikor látták, hogy nem gyáva fickó, mind magasabbra emelkedtek. Már csak akkorának látszott a hadakozó sereg, mint egy légyraj. Lilla mindenütt utánuk. Látszott, hogy följük akart kerekedni.

Egyszer csak kivált a tömegből egy varjú. Talán idei, fiatal, amelynek fogytán volt az ereje. Zúgó zuhanással vágódott az utat szegélyező fák ágai felé. Ösztöne diktálta, hogy a gallyak között nem tehet kárt benne a sólyom. Vadászmadaram pár másodperc múlva bukott utána. Az élethalálharcban szempillantásnyi idő is igen sokat számít. Bár a sólyom rohamosan gyűrte a távolságot, a varjú az utolsó pillanatban elérte az előttünk lévő fák egyikét. Hiába hessegették hangos kiáltozással vadásztársaim, nem volt hajlandó elhagyni a biztos menedéket.

Közben a levegőben levő varjak is lélegzethez jutottak. Tapasztalt, öreg varjú vált ki a csapatból, hogy mit sem tartva a póruljárt sólyomtól, elzavarja a közelből. Lilla felajzott harci kedvvel

ott körözött a fa felett. Mikor meglátta a merész varjút, kétszeres dühvel iramodott felé. Pillanat alatt fölékerekedett és zuhanva olyat rúgott belé, hogy a varjú kalimpálva esett a hóra. Azonban nem történt különösebb baja. Amikor Lilla ráereszkedett, szembefordult a sólyommal és éles, tátott csőrével támadott. Tépett tollak zápora mutatta, nem babra meg a játék. Kavargott a toll, porzott a hó. Olykor a két madarat meg sem lehetett különböztetni egymástól. A lihegő gomolyagból végülis Lilla formája bontakozott ki elsőnek. Mire odaértünk, már győztesként állt a varjútetemen. A vesztes varjú még holtában is szorongatta csőrével Lilla lábát.

Csak mikor a tanya előtt lekászolódtunk a kocsikról, jött meg a vadásztársaság szava. Dicsérek, kérdések, felkiáltások hangzavarában olvadt fel az átélt izgalom. Mindenki beszélt, csak az izgalmas légi harc hőse, Lilla ült felhúzott lábbal, csendben az állványán. Emésztette a jutalomfalatot.

KARA ÉS A GATYÁSÖLYV

Verőfényesen indult a márciusi reggel. Később azonban beborult és szemerkélő eső permetezte a szendergő fákat. Karával indultam a mezőre. Kutyámat előreengedve, bandukoltam a szántásokon. A madár fejéről levettem a sapkát és elengedtem. Alighogy felszállott, máris hangos perlekedésbe kezdett.

— Ugyan mire haragszik? — kérdeztem magamtól. Az eget fürkészve vagy 150 méter magasan vonuló gatyásölyvet fedeztem fel. Kara magosított, de az ölyv sem volt rest, ahogy észrevette a feléje közeledő sólymot, még magasabbra húzott. Már lehettek úgy 200 méter magasan. Kara ferde vágással rázuhant az ölyvre, de az kitért előle. Kara újból felülkerekedett és újból vág. Az ölyv ismét kitér. Kara azonban nem enged. Hej, ha most lovon lennék, utánuk vágatnék és még biztatnám is a sólymot! Az apostolok lovai azonban nem bírják a sebes szárnyak reptét. Meg aztán félttem is, hogy a szemerkélő permetben elveszítem a madarat. Kirántottam tarisznýamból a tollbábút s azt pörgetve hívtam vissza a madarat. A szürke messzeségben lévő pont hívásomra nagyobbodni kezdett s ahogy úszott felém a levegőben, lassan alakot öltött. Kabasólyomnak hinném, ha nem tudnám, hogy néhány perccel előbb még a kezemen ült, és ha igaz, rövidesen újból az öklömre száll. A tollbábút ismét meglengetem. A madár összekapott szárnyakkal zuhanni

kezdet, majd hirtelen széttárva kormánytollait és szárnyait, fékezett. Rövid vitorlázás után újból zuhant néhány métert, majd ismét mozdulatlan szárnyakkal úszott. Nagy lendülettel feldobtam a tollbábút, mikor már vagy 20 méterre volt felettem. Biztos fogással markolta meg zsákmányát a sólyom és leereszkedett a mezőre. A vadászat eredménytelen volt. A szép támadás azonban felér akár három fácán zsákmányolásával. Legalábbis a számomra.

MARKOS TÖRTÉNETE

Augusztus vége. Rekkenő hőségtől vibrál a határ. Alig félórája tikkadt fáradtsággal tértem haza. A behajtott zsalugáterek mögött azonban megbékéltem a nyárral. Elsötétített hűvös szobában pipa-füstöt fújva, félálomban hallgattam a hálóba szorult légy zizegő zaját. Aztán ez is elhallgatott. Ájult csend mindenütt. Ilyenkor nincs perce az órának, nincs lába az időnek, mintha megállt volna minden.

A csengő követelődző hangja riasztott fel szendergésemből.

Ki lehet?

Gyöngyöző homlokú postás áll az ajtó előtt, kezében kosár.

— Élő madár, tessék átvenni.

Kíváncsi várakozás izgalmaival vittem szobámba a küldeményt. Mit rejthet vajon, vándorsólymot, hēját, kerecsent?

Legerősebb solymászkesztyűmet húztam fel és szóltam a feleségemnek. Nekilátunk a kosár tetejét beborító zsák fejtéséhez. Amint akkora darabot felfejtettünk, amiről gondoltam, hogy a madár kifér, benyúltam a kosárba. Ebben a pillanatban két ütés érte az öklömet. Majd meg olyan szorítás, hogy kesztyű legyen, amelyik kiállja anélkül, hogy keresztül ne lyukadjon.

Ujjaimat addig mozgattam a kosárban, míg markomba nem került a madár mindkét lába. Így aztán keresztülemeltem a nyíláson, kesztyűtlen kezemmel szárnyait a madár testéhez szorítva. Öreg kendermágos tollruhában lévő tojóhéja volt. Méghozzá a javából!

Nem sokáig nézegetett merész tekintetével, mert feleségem, mihelyt a madár kikerült a kosárból, ráborított egy puha vászonkendőre. Becsavartam a madarat, nehogy verdeshessen. Ölembé véve, hátára fektettem, úgyhogy lábai a vászonkendőből kiállottak. Feleségem, asszonyosan ügyes

mozdulattal puha, zsíros borjúbőrökből készült lábszíjat erősít a madár csüdjére. Idekötí a csörgőket is, majd a béklyók végére forgókarikát és pórázt szerel.

A felbéklyózott madárról leveszi a kendőt, én pedig kesztyűs kezemmel fogva a béklyókat, felemelem a madarat. Felállok. A héja erejét feszítve menekülne. A béklyók azonban erősek. A helyzete kétségbeejtő. A madár fejével lefelé csapkod szárnyaival, mintha csak azon fáradozna, hogy kitépje többől saját lábait.

Amikor a szokatlan helyzettől elernyedve lógva marad, feleségem ismét az öklömre ülteti. Mihelyt elengedte, újból leugrott és kezdődik a vitustánc előlről.

A hiábavaló küzdelemtől annyira elfáradt a madár, hogy tátott csőrrel, zihálva lihegett. Ekkor feleségem újra visszahelyezte az öklömre. A fáradságtól és a félelemtől úgy ülte meg a kezemet, mint a baromfi az ülőrudat. Hasán, illetve a mellén kutyorgott. Így maradt pár másodpercig, míg mi lélegzetünket is visszatartva csendesen álltunk. Mihelyt valamelyikünk megmozdult, madarunk azonnal menekülve leugrott. De most már nem maradt lógva. Néhány szárnycsapás után visszakapaszkodott öklömre, és kidülledt szemmel, lihegve bámult. Megindultam a madárral a világos veranda felé. Mondanom sem kell, hogy az előbbi jelenetek ismétlődtek újból. Mihelyt egyet léptem, a madár leugrott és vergődni kezdett. Aznap nem is próbáltam ennivalóval megkínálni, mert tudtam, hogy nem fogadna el semmit.

Egész délután dajkáltam. Szobából a verandára és onnan vissza járkáltam vele. Vadsága alábbhagyott. Már nem nézett olyan kifejezéstelen, merev tekintettel és a hozzánk közeledő kutyát bizony nagyon is ellenségesen figyelte. Simogatni próbáltam a mellét, de biz nem sikerült. Aznap délután a madár dajkálásával foglalkoztam. Vacsora idejére a madarat magasállványra tettem.

Estebéd alatt a madárról beszélgettünk. Emlegettük termetes növényét, széles vállait, melyek alig fértek ki az utazókosarát borító vászon nyílásán. Öklömet tapogatva emlékeztem markos szorításáról.

Ekkor neveztük el Markosnak.

Vacsora után Markost ismét öklömre véve sétára vittem. Eleinte sokat ugrált, de később már nyugodtan öklömön maradt. Éjjelre újból az elsötétített kamrába került. Jómagam is nyugovóra tértem.

Mielőtt a feledtető álom szétfoszlatta volna a játékos képzelet szertetérő gondolatait, számtalan vadászkalandot éltem át Markossal, a legbátrabb vadászshéjával. Odakünn tücskök ciripeltek és cirpelő danájukra ébredtem hajnalban is. Ki tudná megmondani, hogy hol végződött a valóság és hol kezdődött az álom?

Első utam a madárhoz vezetett. Amint a zsalu nyílásán világosság szűrődött a kamrába, a madár összerezett. Menekülne amikor rámpillant, de a póráz nem engedi. Szárnyait testéhez fogva teszem vissza az állványra. Amikor megnyugodott, benyúlok az oldalamon függő solymásztársolyba és frissen vágott galamb kissé megkopasztott részét veszem elő.

Mozdulatomra madaram megintcsak leficánkol, de most már magától kapaszkodik vissza a rúdra. A húst lassan közelítem a madár felé. Vagy 50 cm-re a madártól, kissé megmozgatom a hüvelyk- és mutatóujjam között, közben csipogó hangot hallatok és nevén szólítom. A madár merevsége alábbhagy. Rátekint a húsrá, csőre megmozdul, mintha ízlelné valamit.

Jó jel. A nyálmirigyek működni kezdenek, tehát a madár kívánja a falatot. Most ismét közelebb viszem kesztyűs kezemmel a húst, egészen a madár elé. Markos bűvölten nézi húsos öklömet, majd elszánt mozdulattal egyik markával rááll a húsrá. Mohón kezdi tépni a falatot. Két-három falás után azonban megint bizalmatlanul tekint rám. Mozdulatlanul állva, nevén szólongatom, beszélek hozzá. A madár belemelegszik a begyelésbe. Most már mindkét lábával rááll a húsrá.

Ekkor eloldom állványáról és két lépést teszek vele. Ha látom, hogy nyugtalan, megállok. Nem lakatom teljesen jól. Lakmározás után csak félig telt meg a begye. Amennyire időm engedi, hordozom még az öklömön. Utána visszaviszem kamrájába és állványára kötöm. Teljesen le-sötétítem a szobát, hogy távollétem alatt ne ugráljon és ne törje össze magát. Délután ismét az öklömre veszem és dajkálom estig. Forgalmas utcákon járkálok vele. Zörgő szekerek mellett viszem, puffogó traktorok között hordom. A természet nyugalmas csendje helyett most ismerkedik Markos az emberi kultúra zajos világával.

Madaranként változhat az idomítás ideje, de módszerében az eddig és ezután ismertetettel azonos.

A következő nap reggelén folytatódik a tanítás. Markos a feléje nyújtott húst egyből szemrekapja, majd rááll és falatozni kezd. Ekkor pórázát eloldva két-három falat után visszaültem az állványára. Ez akkor történik, amikor a madár nagyobb falat hús lenyelésével bajlódik. A kesztyűmön álló madár sarkait hozzáértettem az állványhoz, mire az állat önkénytelenül hátra lép az állványra. Ekkor újból kesztyűs kezembe fogom a húsdarabot és csalogatom „halló Markos” szólongatással. Ha ráugrik az öklömre, rövid falatozás után ismét visszateszem az állványra. A következő hívás előtt már messzebbre lépek és úgy tartom a húst a madár elé. Ha az első hívás után rároppen az öklömre, és azonnal falatozni kezd, akkor újból visszatéve az állványra, még messzebről hívom. A póráz természetesen egész idő alatt a másik kezemben tartom.

A napi hívogató gyakorlatok — solymász nyelven „kézrehívások” — addig, illetve annyira tartanak, ameddig a madár szívesen kézreröppen. Gyakorlatok végén a madár kézen marad. A következő napokon már az udvaron, kertben, majd a mezőn végzem ugyanezeket a gyakorlatokat. A madár hordozása ekkor sem hanyagolható el. Minél többet hordozzuk a madarat, annál inkább válik belőle régi solymászmondás szerint „kezes jószág”. Később a pórázsíjat erős zsineggel cserélem fel és a madarat mind messzebből, pad támlájáról, kerítésről, alacsony, de nem ágas-bogas fácska vízszintes ágáról hívogatom. Vigyázni kell, hogy a zsineg, miközben madarunk felénk röpködik, valahová bele ne akadjon.

Amikor a második vagy a harmadik hét végén azt tapasztalom, hogy a madár az első hívó szóra öklömre röppen és nem akar megszökni, akkor alapos bevetés után egy napig nem kap enni. Másnap szabadon, zsineg nélkül hívom. Ha ezt a gyakorlatot is kifogástalanul végzi, kezdődik a bevadászás.

Zsákmányállatra egyetlen karlendítéssel dobom a madarat. Markos kezdettől fogva remekül vágta mind a felröppenő szárnyast, mind a felugró szőrmés vadat. A levágott zsákmányt törőmmel leszúrtam és engedtem Markost kedvére lakmározni a zsákmányból. Az idomítás voltaképpen ezzel be is fejeződött.

Az őszi napok déli verőfényén mosdótálban lubickoló, mindenkire kedves Markosról ki gondolta volna, hogy nem is olyan régen még rémülten menekült az emberek közeléből.

SZIKRA KARVALY SZERENCSEJE

Egyik budapesti preparátor-műhelyben akadtam rá. Érdeklődésemre elmondották, hogy valahol a város peremén csukott üveglapon át rontott a szobába. Téli éhségében a kalitkában levő kanárra vetemedett. Csörrent az üveg és az „elszánt” karvaly ájultan zuhant a padlóra. A házigazdának annyira megtetszett a „rabló”, hogy elhatározta: kitömeti. Így került a „siralomházba”. Mentem felajánlottam érte otthoni kitömött példányomat. Rövid tanakodás után létrejött az alku.

Beköszöntött a nyár, mikorra Szikrát, a tüzes tekintetű tojókarvalyt öklömre szoktattam. Bevadászához rozsdavörös mustrázatú, aprótermetű galambot dobattam az avas nádkúp mögül. Szárnyait lekerekítettem olyan alakúvá, mint a fűré. Szikra rá sem hederített.

„Hátha nem fogott még fürjet” gondoltam magamban, verebet hozattam. Ezt már madzagra kötöttem, nehogy a szabadon engedett Szikra felkapja és tovább álljon. Kár volt a fáradsáért, mert Szikra nem vágott a verébre.

Próbálhattam ezután bármit, Szikrát a kesztyűn levő húson kívül az égvilágon semmi sem érdekelte.

A fegyelmi gyakorlatokat remekül végezte. A jegenye legcsúcsáról is úgy bukott kinyújtott kezemre, mint a leejtett kődarab. Ha segítőtársam messze vitte tőlem, az első „halló Szikra” kurjantásra mint a kilőtt nyíl, viharzott hozzám. De madarat fogni, arról tudni sem akart.

Érdekes tapasztalat volt, hogy az a madár, amelyik éves koráig szabadon vadászott, most nem érdeklődik semmiféle eleven állat iránt. Először arra gondoltam, hogy a szerencsétlen vadászat alkalmával szerzett ütés sértette meg az agykérget. Ezt a teljes kikapcsolódást azonban már többször tapasztaltam vadonfogott, kézreszállásra túl soká tanított héjáknál és sólymoknál is. A tollbábun és hússal spékelt kesztyűn kívül ezek a madarak másról nem akartak hallani. Viszont ennek az ellenkezője is ismeretes. Hacsak vadászunk a madárral, akkor az kézreszállni, visszajönni csupán eleven galambra hajlandó. Végülis meguntam a hiábavaló próbálkozást, és módszert változtattam. A karvalyt leölt galambra helyeztem. Így már hajlandó volt belőle fogyasztani. Másnap a levegőbe hajítottam a levágott galambot, de Szikra csak akkor repült rá, amikor az már a földre esett. Napok múlva végre a levegőben is elkapta az általam leölt zsákmányt.

A türelmes tanítás tíz nap múlva meghozta gyümölcsét. Szikra karvaly lesodorta a levegőből az első fürjszínű galambot.

Elérkezett a komoly vadászat ideje. Napfölkelte előtt indultunk a mezőre. Lajos bácsi, a vén madarász — aki arról volt híres, hogy magakészített csalsípjaival mindenféle madarat magához tudott csalogatni — Szikra karvaly meg én.

Elhelyezkedtünk az árok partján. Harmat csillan a fűszálakon. A zsendülő búzatáblák fölött pacsirták próbálgatták reggeli éneküket. Fogoly-kakas hívta cserregve párját a dúsán zöld lucerna-táblában. A felelet sem késett soká. Felhangzott a búzatábla túlsó széléről. Mindketten arra figyeltünk. Csak Szikra tekingetett céltalanul a határba. Hamiskásan villant felém madarász barátom tekintete, amikor előszedte pulykacsont fürjhívóját és pár másodperc múlva megszólalt ujjai között a fürjtyúkocska früfrü-früfrü-früfrü megtévesztésig élethű hangja. Három irányból is kapunk választ. Ahogy az öklömön álló vadászmadaramra figyeltem, hangosabbat dobbant a szívem. Szikra jellegzetes „héjás” tekintettel, fejét fürkészően mozgatva figyel a hátunk mögé. A sípból egyre hangzik a szerelmes fürjkakasok kedves dallama.

Egyszersak Szikra kiragadta ujjaim közül vékony lábszíjait és mint a vihar száguldott az üdezőld lucernásba.

Menten felugrok, de már csak annyit látok, hogy Szikra a zsákmányolt fűrrel a hajnali szellőtől hullámozó lucernába tűnik. Mire odafutottunk, a zsákmány már nem élt.

A hajnali pára utolsó foszlányait emelte magához a kéken csillogó felhőtlen ég. A napsugarak is azt bizonygatták, nincs messze a nyár.

SZIRTISAS MINT VADÁSZMADÁR

A szirtisas évszázadok óta vadásztársa az ázsiai vadásznépeknek. Kirgiziában, Kazahsztánban hagyományos vele a vadászat. Különösen a Tyany-Sany hegyvidék nyugati oldalán elterülő dombokon, sztyeppéken és Alma-Ata környékén vadásznak ma is előszeretettel

szirtisasokkal.

A sasokat kiskorukban szedik sziklafészkeikből, esetleg az őszi, illetőleg a tavaszi vonulások alkalmával, kifejlődött korukban fogják. Idomításuk héják módjára történik. A szirtisas úgy vadászik, mint a héja, tehát ökölről száll a megpillantott vadra. Vadászkonfícióját meglehetősen nehéz eltalálni, mivel az éhezést könnyen bírja. Ha egyszer igazán jóllakott, napokig nem néz ennivaló után. Kirgiziában lóhátról vadásznak szirtisassal rókára, farkasra és különböző antilop-félékre. Kirgiz lovasvadászok, a dzsigitek támfával támasztják fel azt a karjukat, amelyen a sas áll. Lapp solymászok rénszarvason lovagolva T alakú fán viszik madaraikat. Az ottani vadásznépek szerint egy betanított szirtisas többet ér, mint egy felnyergelt vadászló. Két leghíresebb sas-solymász, az érdemrenddel kitüntetett Szmil Dzsemperjev és Csirikpajev, a téli évadban 32 rókát és 18 farkast fogatott szirtisásával.

Magyarországon Lelovich Györgynek és e sorok írójának volt először idomított szirtisasa.

Máramarosi havasokból érkezett Basa 1940-ben. Hím szirtisas volt. Főleg mezei nyulak pedzésére idomították, de elkapta a fácánt, a kóbor kutyát és elvadult macskákat is. 1947-es zsákmánylistáján 88 mezei nyúl szerepelt.

Különösen a madár „sasszeme” volt bámulatraméltó. Egy ízben aratás táján elindultunk, hogy megröppentsük Basát. A tarlóra érve észrevettük, hogy a madár éles tekintettel figyel valamit.

Mi is abba az irányba kémleltünk, amerre Basa nézett, de sem szabadszemmel, sem távcsővel nem láttunk semmit. Basa szétterjesztett szárnyakkal jelezte, hogy röpködni készül. Gazdája erre ellendítette karjáról a madarat. Basa ellendült és vagy 300 méterre tőlünk, összekapott szárnyakkal bevágott a tarló közé. Látszólag nem fogott semmit. Nagy volt a csalódásunk azonban, amikor odaérve felfedeztük, hogy pislaszemű vakondot tart a markában. Hogy hogyan vette észre oly nagy távolságról ezt a meglehetősen parányi állatot, az szinte megfoghatatlan.

Basa a háborúban géppisztolyból mellővést kapott, de erős szervezete kiheverte a sérülést. 1952-ben pusztult el. Kitömött bőrét az Országos Természettudományi Múzeum állattára őrzi.

Bátor, a szirtisas tojó, fürgeségben és rámenőségben messze maradt Basa mögött.

Jónéhány nyulat és kóbor kutyát pedzett, ennek ellenére mégis a kóbor macskák specialistája volt. Olyan erő lakozott izmaiban, hogy a macskát félmarkával agyonszorította.

Bátor vadászügyességéről, úgy vélem, nem kell írnom. Írott szónál ékebben tanúskodnak róla a mindnyájunk által látott *Gyöngyvirágtól lombhullásig* c. film nagyszerű jelenetei.

SZULTÁNA ÉS A GÉMEK

Hűvös áprilisi szelek borzolták a zsendülő fűvet, amikor Szultánát a szentendrei HÉV megállójánál átvettem volt gazdájától, Szekeres Jánostól. János barátom pedagógus, méghezvált testnevelési tanár.

Ha ehhez még elmondom, hogy szenvedélyes solymász, rajong a vadászmadarakért, akkor senki sem csodálkozhat, hogy tőle csak olyan madarat kaphattam, mint amilyen kisportolt kerecsen, Szultána volt. Röpkövése acélos. Olyan kitartó ügyességgel tornászott a pörgő-forgó tollbábura, hogy bizony minden ügyességemet össze kellett szednem, hogy elhúzzam előle.

Szultánát a Nagykunsági Állami Gazdaság részére szereztem, ahol a halivadékokat kellett a gémeiktől megvédeni. A madarat gazdája mezei nyulakra tanította. Első teendő volt tehát Szultánát a nyúlfogásról leszoktatni és gémpedzésre átállítani. A madár remekül mozgott a levegőben, de bizony hiába érkeztek meg tavasszal a nászruhás gémek, Szultána, enyhén szólva, rájuk sem hederített.

Gondomat csak öregbítette, hogy legalább féltucat gémet kellett kerítenem a bevadászáshoz. Törtem is eleget miatta a fejemet. Leveleztem ezzel, leveleztem azzal, írtam ide, kértem onnan, de mindenünnen nemleges választ kaptam. A gémeek fészkelése még messze volt, így fiatal géme-
ket sem tudtam szerezni.

Mentőötletem támadt. Háttha az Állatkerttől sikerül néhány példányt kapnom! A néhány példányból csupán egyetlen szürkegém lett, de annak is nagyon örültem.

Közben Szultánát nap mint nap röptettem, gémtollakkal díszített bábura vagy kitömött gé mre. Nem ment egykönnyen a tanítás, mert Szultánának a hosszúnyakú, lengőszárnyú tollbábu idegen és ismeretlen volt. Mikor már biztosan markolta a levegőben a kitömött gémet, megérkezett az Állatkert küldeménye is.

Szultána ezen a napon áztatott húst, „csakut” kapott. Másnap kivittük a legelő közepére a gémet, hátára húst kötöttünk és leállítottuk a földre. Pár méterre távoztam a tanmadártól és levettem sólymom fejről a sapkát. Szultána szemrekapta a gémet, pontosabban a gép hátán lévő húst és rá akart ereszkedni, mint ahogy a tollbábura szokott. Amint a gép a feléje repülő sólymot meglátta, rusnya hangján egyet gágintva, akkorát vágott a gyanútlanul odaszálló sólyomra, hogy az ijedtében felkanyarodott a levegőbe.

Mindez néhány másodperc alatt játszódott le. Azonban elég volt ahhoz, hogy a váratlan meglepetéstől megrettent Szultánát órákhosszat kereshessük.

A következő nap tudni sem akart a gémről. Egy napi koplalás után újabb próba következett. Elővigyázatosság kedvéért a gép csőre végét leukoplaszttal csavartam be és zsineggel földbevert karóhoz erősítettem. Szultánát röpszinórra fűztem, hogy ha ijedtében messze szállna, hát ne tudjon tovább repülni, mint ameddig a derekamra kötött zsinór engedi. Nem volt hiábavaló az elővigyázatosság. Épp csak megérintette markaival a gép hátára kötött húst, mikor a gép olyan lármát csapott, hogy madaram még most is röpülne, ha a zsineg kényszerleszállásra nem kényszeríti.

Másnap a gép hánykolódásának és kiáltozásának ellenére, Szultána leette hátáról a galambhúst. Mondanom sem kell, hogy mennyire örültem már ennek az eredménynek is. Örömöm még korai volt, mert ahogy Szultána tanult, úgy idomult a gép is. Midőn meglátta Szultánát, kényelmesen lefeküdt és nyugodtan hagyta, hogy leegye hátáról a lószívet. Egy-két pihetoll kihullásán kívül a gé mnek nem történt semmi baja. Kezdtém türelmemet elveszíteni. Hová lett a kisportolt, harcias Szultána?!

Holnap nem kötjük le a gép csőrét a földhöz — határoztam el magamban — hadd üsse agyon

ezt a nyomorult madarat. Az indulat szülte gondolatot tett követte. Szultánát ugyan nem ütötte agyon a gém, mert egyik lábával lefogta a csőrét, ellenben amikor a madarat a gémről felvettem és felszabadult a csőre, homlokomra két olyan ütést mért, hogyha milliméterrel odább talál, ma már félszemmel írnám e sorokat.

Hát ez sehogy sincsen jól, gondoltam. A gém hátára nem lehet kötni a húst, mert vagy a sólyom, vagy az én szemem fizet rá a végén. Ellenben miért ne lehetne a csőrére ragtapaszolni?

Ötletem bevált. A sétáló gé mre Szultána már 200 méterről is ráment és mivel a gém nem nyújtotta oda Szultánának a hússal spékelt csőrét, bizony meg kellett érte harcolni, amíg megszerezte a táplálékát. Bizony sokszor koppant a „húsos végű” csőr Szultána koponyáján. Madaramat ekkor már nemhogy elijesztette volna a gém harcias viselkedése, hanem a szó legszorosabb értelmében dührohamot kapva, újból felröppent a levegőbe, majd rövid kanyarodó után visszatérve, már a levegőben kapta el a gém csőrét.

Eljött az ideje, hogy a gémet a vízbe beállítsam. Hadd szokja a sólyom a vizet is, hiszen a rizsföldi haltenyészetek szenvedélyes halászhajóik általában a vízben ácsorognak. Szultána, mihelyt sapkáját levettem, rögtön vágta a vízben sétáló gémet. Ekkor történt a váratlan fordulat. Szultána a támadás lendületétől gé mestől belepottyant a vízbe. Bizony nem volt lelkesítő látvány, amint a büszke sólyom csuromvizesen evickélt a part felé. Hetek kellettek, amíg a kellemetlen élményt törölni tudtam emlékezetéből. Ez idő alatt lóra szoktattam, majd ismét rátértem a gémpedzés tanítására. Ment is a maga módján. Eredménytelen napokat izgalmas délelőttök tarkították. Előfordult, hogy a gém csőrére rosszul kötött hús a birkózás hevében leszakadt. Hiába lengettem a tollbábut, a sólyom mindent feledve, vitte a húst. Mire utolérhették volna, már bekebelezte a húst és az étel ízétől felgerjedve újból visszazállt a gé mhez. Hiába lengettünk tekintélyes húsdarabokat. Szultána a gém csőrén kereste a falatot. Lélekszakadva rohantam vissza az egymásra rontó madarakhoz. Ha nem érkezek oda időben, Szultána minden bizonnyal megszerezte volna a kíváncsi falatokat, én pedig örökre elvesztettem volna a megpróbáltatásokat ép bőrrel átveszelt gémet. Végre eljött az ideje a komoly vadászatnak.

Dúsan nőtt nádas szegélyezte a halastavat. Ott halászgattak árgus szemekkel a gémek. Szultánát a felrebbentett madarakra engedtem. Hosszan nyújtott nyakkal igyekeztek odábbszállni a vörösgémek. Szultána egy ideig üldözte őket, majd visszazállt az öklömre.

Hiába, mégiscsak van valami különbség a földön sétáló és a repülő gém között! A legjobbkor érkezett Lelovich solymásztársam értesítése. Kitűnően repülő gémet ajánlott, mert tudta, hogy miben fáradozom.

A felajánlott vörösgém azonban sehogy sem akart a csőrére kötött hússal röpdülni. Kezdődtek a nehézségek előlről. A gémet először hozzá kellett szoktatnom a szokatlan felszereléshez. 5 nap múlva már annyira tűrte a csőrére kötött húst, hogy megpróbált röpdülni. Csak a lábára erősített zsinag miatt nem tudott kerekre oldani. Másnap segédmadarászom kivitte a gémet a rizstelep szélére, én meg a Szultánával felállottam körülbelül 15 méterre tőlük! A gát mögül adott jelre segítőtársam feldobta a levegőbe a gémet. Már lendületesen szárnyalt a madár, amikor Szultánát a gém után lendítettem. A vadászmadár szemrekapta a gémet, utána iramodott, majd kétszer rávágva megragadta a csőrén lévő húst és lerántotta magával a földre. A rizsgátszéli vízbe zuhantak. Szultána most már nem félt a víztől. Mire begázoltam érte, már megölte áldozatát. Bántott a dolog, mert szerettem volna gyakorlatoztatni rajta, és utána a vörösgémet is „nyugdíjba” küldeni. A szürkegém sorsában osztozhatott volna, amely az állatkerti hatalmas röpdében nyugodtan fogyasztgatja már napi haladagját.

A vörösgém sorsa azonban megpecsételődött. Így nem volt mit tennem, hagytam, hadd lakmározzon belőle kedvére a sólyom. Evett is annyit, amennyi csak begyébe fért.

Másnap rekkenő hőséggel terpeszkedett körénk a nyár. Vadászmadarainkat fürdettük nap-hosszat az árnyékban. Később enyhült a hőség. A békák telitorokkal vartyogták az alkonyba hajló délután dicséretét, amikor útrakeltünk Szultánával a rizstelepek felé. A magasban bakcsók húztak kvakkogva a Berettyó parti füzesek felé. Sorjában lépdeltünk a gáton. Elöl vittem Szultánát, utánam Sanyi segédem baktatott, maga után vonszolva Fickót, az álomszuszék kölyök-vizslamat. Szultána lesapkázva, nyugodtan állott öklömön.

Távolban a csonka füzek mellett furcsa karók meredtek a rizsgáton. Ugyan mikor verték a gát tetejébe? Amint ezen tűnődtem, a legnagyobb csodálkozásomra az egyik „karónak” vélt jószág széttárta szárnyait és a levegőbe lendült. A másik utána.

A távolság miatt nézhettem az álló gémeket karónak. Kényelmesen, szárnyalással távolodtak tőlünk a madarak. Egyszer csak valamitől úgylátszik megijedhettek, mert irányt változtatva, felénk közeledtek.

Tempós szárnyalással húztak a gátmögötti rizstábla felé. Dúsan növekedtek már abban a halivadékok. Úgylátszott a gémek belőlük akartak lakmározni.

Nyújtott nyakkal, mozdulatlan szárnyakkal ereszkedtek a vízre. Szívem a torkomban dobogott, mint mikor diákkoromban vizsgáznom kellett. A magasban gémek vonultak rekedt „kvakk” „kvakk” kiáltással szolongatva egymást. A vízben állók is válaszoltak a hangra. Erre már Szultána is felfigyelt. Sapkás fejét a gémhang irányába fordította. Kiléptem a gát mögül. A gémek,

amint megpillantottak, serény szárnyalással a magasba igyekeztek. De már lekerült Szultána fejéről a sapka és mint a kilőtt nyíl suhant a nyújtott nyakú, rekedten gágogó gémekek után.

Az élet-halál harc egyre magasabban zajlott. Még nem lehet tudni, vajon melyiket választja. Midőn az egyik közelébe ér, a gém nagyot ürit, majd tátott csőréből vagy félkilónyi halivadékot öklendez ki. A másik is követi példáját. Rémséges rikácsolásuk mind magasabbról hangzik. Mozdulatlanul figyeljük a küzdelmet. Szultána már-már megragadta az egyik gém szárnyát, midőn az merész csőrvágással a vadászmadár felé dőf. Szultána meginog a levegőben és otthagyja a gémét. Magasít, majd mozdulatlan szárnyú vitorlázásba kezd.

Tán csak nem riasztotta el a merész szúrás? Szultána ferdén húz, most a gém feje mellett. Másodpercek alatt játszódik le a tragédia.

Szultána megragadva a gém fejét, lerántotta a magasból. Forog, pereg a tollgomolyag és egyenesen a lábunk előtti vízbe csobban. A freccsenő víz utolsó cseppjei, izgalomtól felhevült arcomba csapódtak, ahogy a madarakat rögvessé kiemeltem a vízből. A zsákmány gém nyakán fogyasztotta Szultána megérdemelt jutalomfalatját. A holtra vált gém megadással tűrte, pedig sértetlenül került fogságba.

Köröttünk a zizegő nádas ezernyi zaját tompította az est. Hazafelé tartottunk. Ahogy poroszkáló lovaink patkója szikrát csiholt a köveken, úgy ragyogtak föl sorjában a nyáresti csillagok...

A MAGYAR SOLYMÁSZAT TÖRTÉNETÉNEK LEGFONTOSABB KÜTFŐI

1886. *Hicfelt Eberhardus*: Meister Aucupatorium Herodiorum. Herausgegeben von E. R. v. Dombrowski, Wien, 1886.
1896. *Nagy Géza*: Bevezetés a vadászat történetéhez. Budapest, 1896.
1896. *Radvánszky Jenő*: Magyar családélet és háztartás a XVI—XVII. században. Budapest, 1896.
1900. *Ballagi Aladár*: Sólyomvadászat. Pallas Lexikon, 18. köt. II. pótkötet, Budapest, 1900. p. 577—581.
1902. *Ródiczky Jenő*: A hazai vadászat múltjából és jelenéből. Budapest, 1902.
1914. *Takács Sándor*: A magyar solymászat. Budapesti Szemle, 1914.
1917. *Takács Sándor*: Rajzok a török világból. Budapest, 1917.
1923. *Kolozsváry Bálint*: Vadászati jog. Budapest, 1923.
1926. *Balkay Kálmán*: A magyar solymászat története. Nimród-Vadászujság, 1926.
1927. *Siklóssy László*: A magyar sport ezer éve. Budapest, 1927.
1933. *Dr. Hankó Béla*: Az Alföld ősi állatvilága. Budapest, 1933.
1938. *Vönöczky-Schenk Jakab*: Magyar solymászmadarnevek. I. rész. Aquila, 1935—38.
1939. *Siklóssy László*: Solymászás. Pesti Hírlap Képes Vasárnap, 1939. aug. 6. sz.
1942. *Vönöczky-Schenk Jakab*: Magyar Solymászmadarnevek. II. rész. Aquila, 1939—42.
1943. *Dr. Biás*: Erdély solymászata. Erdély, 1943. évf.

* * *

Hazai tankönyvekben és természetrajzi munkákban találhatók még rövidebb-hosszabb ismertetések a solymászatról. Ezek közül a legfontosabbak:

1799. *Mitterpacher, A.*: Compendium historiae naturalis. Buda. Leírja az idomítást, említi, hogy a legjobb sólymok az izlandiak, de nem megvetendők a magyarországiak sem.
1803. *Szentgyörgyi József*: A legnevezetesebb dolgok esmérteci. Rövid ismertetése az idomításnak, magyar vonatkozás nélkül.
1829. *Pák Dienes*: Vadásztudomány. II. p. 111—113. Ugyancsak rövid, de az eddigieknél mégis részletesebb ismertetés, föl-fölszillanó, de nem konkrét magyar vonatkozásokkal.

Petőnyi János Salamon 1848. július 3-án tartott székfoglaló értekezése a Magyar Tudományos Akadémián. A vadászsólyom történetét ismertette (Toldy, F., Új Magyar Múzeum, 1855. II. p. 466). Egyetlen adat sem maradt ránk az értekezés tartalmáról. Még találgatásokba sem bocsátkozhatunk arról, hogy vajon milyen kérdésekkel foglalkozott.

SOLYMÁSZATBAN HASZNÁLATOS SZAKKIFEJEZÉSEK ÉS MAGYARÁZATUK

Szakkifejezés

Alacsonyröptű v. prücskésző pedzés

Agról szedett

Almadár v. tollbábu

Befedni v. felsapkázni

Béklyó

Begyel

Beállítani

Beköszörögni

Beetetni

Borzalkodik

Bőrujj

Beejti magát

Csaku

Csalétkes sólyom

Csalfalat

Csalsalamb

Dugócsőrű

Duplavágás

Felöltöztetni

Forgókarika

Feletetni

Felgallyazott a madár

Felsapkázni

Fiataltollú madár

Fészekből szedett

Fröccsent

Magyarázat

Héjával nyúlra, fácánra vadászni.

Repülni még nem tudó, de már a fészekből ágra kiülő madárfióka.

Négy madárszárny patkóalakú kitömött bőrpárnára varrva.

Bőrsüveget húzni a vadászmadár fejére.

Lábszj.

Eszik a madár.

Valamilyen vadra tanítani a madarat.

Kissé elvadult vadászmadarat befogni olymódon, hogy hosszú zsinegre kötött zsákmányállatot engedünk a madárnak, az állat megfogja a prédát és lakmározni kezd. Ekkor a zsineg végét fogva körbejárjuk a madarat. A zsinór közben rátekeredik a madár lábára. Ha már úgy véljük, hogy elégszer hurkolta körül a szökevény lábát, akkor meghúzzuk a zsinórt és kezünkben állandóan csökkentve a zsinór hosszát, gyorsan megközelítve megfogjuk a madarat.

Jóllakatni a vadászmadarat.

Tollait rázogatja a vadászmadár.

A sólyom ujjaira húzott bőrdarab.

A vad vagy zsákmányával a vadászmadár a sűrűbe veti magát.

Vizezett vagdalt hús.

Olyan sólyom, amely csak tollbábura jön vissza.

Kézrehíváskor kapja a madár.

A vadászmadár visszahívásakor zsinegre kötött galamb.

Az a varjú, vagy gém, amelynek csőrére parafadugót húzunk, hogy idomítás közben a vadászmadarat még ne sérthesse.

A vadászmadár egyszerre két zsákmányt ejt.

Felszerszámozni a madarat.

A béklyót és a pórázt összekötő két egymásmellett levő láncszem, mely közös tengely körül forog, hogy a béklyó össze ne csavarodjon.

A fogott zsákmányt megetetni a madárral.

Felszállt valahová.

A sólyom fejére bőrsüveget húzni.

Egy évnél fiatalabb, még nem vedlett vágómadár.

Repülni még nem tudó, helytollas fióka.

Ürit a madár.

Gémgallér

Kézreugratni

Köpet

Kéklábú sólyom

Kikezde

Kukra veszi

Kézből nevelt

Kápa

Karmadár

Karmantyú

Kézes sólyom

Kéziszony

Kiköcsény madár

Kitoldozni

Könnyű sólyom

Kormánytollak

Kihalálozni

Kering

Köröző stílus

Lesapkázni

Lehegyeli

Levert zsákmány

Levetköztetni

Marok

Mészelés

Madarász kutya

Melleszt

Nebéz sólyom

Nyűgbe vetni

Olajozza tollait

Öregtollú

Gémtanmadár nyakára húzott bőrdarab, hogy tanítás alatt a sólyom meg ne ölhesse.

A vadászmadarat ülőkéjéről közvetlen közletről kézre hívni.

Az emészthetetlen anyagok kiöklendezése hosszúkás gomolyag alakjában.

Fiatall kerecsensólyom.

A madár az elejtett zsákmányból falatozik.

A solymász tollbábura hívja madarát.

Pelyhes korától felnevelt fióka.

Sólyomsapka régiesen.

Karon sokat hordozott madár.

Solymászesztyű.

Tollbábu nélkül kézreszálló sólyom.

A madár fél kézre szállni.

A kerecsen elnevezése a XVI. században.

A madár eltört tollait idegen tollakkal pótolni.

Karcsú testalkatú, magasan repülő sólyom.

Farktollak.

A még életben levő elfogott vadat leszúrni.

Ha rossz vadászkonfíciójú madár szárnycsapás nélkül köröz.

Egyik módja a magasröptű pedzésnek.

A vadászmadár fejéről levenni a sapkát.

A szűk szállító lábában a vadászmadár letöredezi a szárny és farktollait.

Többszöri vágás után nem a levegőben, hanem a földön zsákmányolt állat.

Röptetés előtt a solymász leveszi madaráról a porázt és a forgó karikát.

A vadászmadár lábfeje ujjakkal.

A madarak mézszerű váladékürítése.

Pedzőmadarakhoz idomított vadászkutya.

A vadászmadár zsákmányát kopasztja.

Nagyfejű, zömök madár, amely magasröptűlésekre nem alkalmas.

Felszerszámolni a vadászmadarat.

A fartőnél levő zsírmirigyeiből csőrével kinyomkodott zsírral keni magát a vadászmadár.

Egy évnél idősebb, már kivedlett madár.

Ragadós madár
 Röpszinór
 Rövid póráz
 Rögzítő
 Póráz
 Pedzeni
 Prédál
 Sapka
 Sapkaszony
 Sólomtusó
 Sólomfog
 Sólomáskurjantás
 Sólomtargonca
 Sólomzacskó
 Sprekli
 Sprinc
 Süllyed
 Sötétkamra
 Szemrevette, szemrekapta
 Toldozóú
 Tollbábu
 Társas sólyom
 Udvartolni
 Utazórepülés
 Utánarepít, utánadob
 Újravág
 Vadonfogott
 Vágni

Az olyan vadászmadár, amely a vad láttára sem hagyja el a solymászt.
 Zsineg, amire a tanuló sólymot, vagy csalgalambot kötjük.
 A béklyó és a póráz közé iktatott szíj magasállványrakótkor.
 A vadászhéja a menekülő vadat utolérve lefogja.
 Egyik végén csomóval ellátott szíj a vadászmadarak kipányvázásához.
 Vágómadarakkal vadászni.
 A vágómadár zsákmányt ejt.
 A sólyom szemeit elfedő bőrsüveg.
 A vadászmadár félelme a felsapkázástól.
 Alacsony ülőke sólymok részére.
 A sólyom felső csőrkávján levő fűrészszérű kimetszés.
 Jellegzetes visszahívó hang.
 Több sólyom egyidejű szállítására készült alkalmatosság.
 Vászomból készült zsák, melybe a vadonfogott sólymot tesszük, hogy
 össze ne törje magát.
 Íjszerűen meggörbített, mindkét végével a földbeásott fa, amelyre
 a vadászhéjakat kötjük.
 Hímkarvaly középkori és a nyugati államokban napjainkban is
 használatos elnevezése.
 A sólyom magasból lejjebb ereszkedik.
 Ahová a vadonfogott madarat állványával együtt helyezzük, hogy
 nyugodtan üljön.
 A vadászmadár észrevette zsákmányát.
 Mindkét végén hegyes, háromélű szűcstű, a madarak törött tollának
 toldozására.
 Álmadár.
 Gémre vagy egyéb nagyobb vadra tanított két sólyom.
 A madarat magas fáról kézreccsalni.
 Vonuló madár röpte.
 Vad után hajítja a madarat.
 A vadászmadár megismétli támadását.
 Kifejlett korában befogott vágómadár.
 A vadászmadár megfogja, elkapja zsákmányát.

TARTALOM

A solymászat történetéből	7	Szatunázás	63
I. Vadmadarak		Vadászkondíció	65
Vándorsólyom	15	Madárápolás	67
Tundra-vándorsólyom	23	A pedzés és az időjárás	68
Kerecsensólyom	26	Eltévedt vadászmadarak	70
Észak legnagyobb sólyma	28	Vadászmadarak szállítása	72
Kabasólyom	30	A vadászmadár betegségei és azok gyógyítása	73
Kissólyom	31	A solymászat és a ló	75
Héja	32	A kutya szerepe a solymászatban	76
Karvaly	35	Uhu és a vadászmadarak	78
Sasok	36	A vadászgörény és a solymászat	79
II. Amit a vadászmadról tudnunk kell		Zsákmányállatok és tanmadarak elhelyezése és tartása	80
Emésztés	40	Vadászmadarak a mezőgazdaság szolgálatában	82
Vedlés	42	III. Vadászhistóriák	
Vadmadarak beszerzése	43	Lilla sólyom varjút vág	84
A fiókanevelésről	46	Kara és a gatyásólyv	86
Solymász és madara	50	Markos története	87
Hogyan és milyen vadat fogathatunk vadászmadarainkkal?	52	Szikra karvaly szerencséje	90
Vadászat héjával és karvallyal	54	Szirtisas mint vadászmadár	92
Vadász- és vadászmadár felszerelés	55	Szultána és a gémekek	93
Vadröptetés	59	A magyar solymászat történetének legfontosabb kútfői	99
A sapkázás művészete	61	Solymászatban használatos szakkifejezések és magyarázatuk	100
Tollbábura való röptetés és magasanköröző pedzés betanítása	62		

FORGÓJÁNÁL FOGVA
A MADÁR FEJE ELÉ
LASSAN FELVISSZÜK
AZ ELŐZŐLEG
FELNYITOTT SAPKÁT

A SAPKÁT A MADÁR
„ARCÁ”-HOZ EMEL-
JÜK

N A FEJÉRE

HAJNALI SZÜRKÜLETBEN
INDUL A SOLYMÁSZ

AZ ELSŐ ZSÁKMÁNY

SORSDÖNTŐ PILLANAT

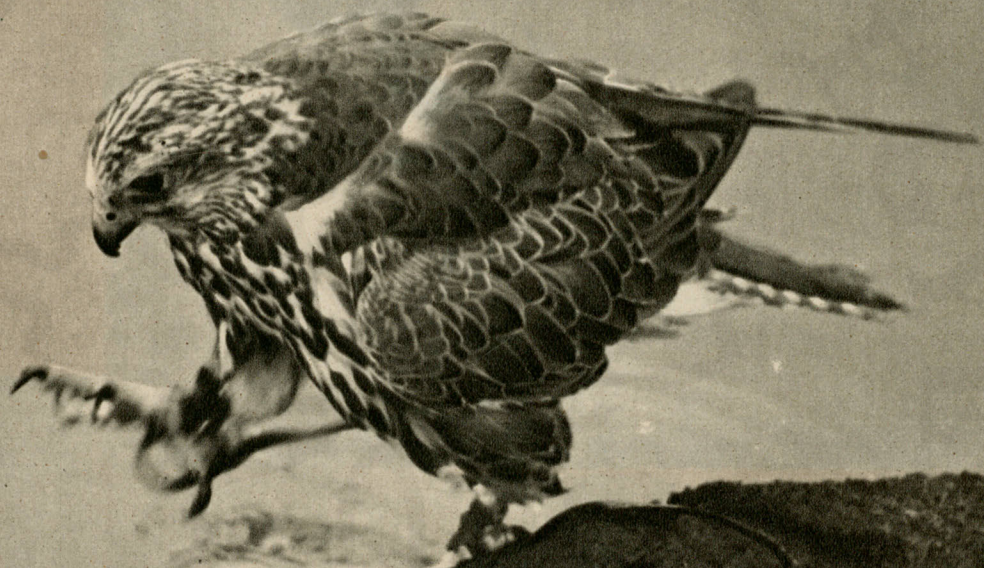
SZULTÁNA
ÉS A ZSÁKMÁNY

A MIT SEM SEJTŐ
SZÜRKEGÉM

EGY LENDÍTÉS,
ÉS SZULTÁNA MÁRIS
SZÁRNYAL

SIKERES VADÁSZAT UTÁN

JÓL ESIK A LUBICKOLÁS

SEGÉDMADARÁSZOM
A VEREBEK RÉMÉVEL,
A KIS VÖRÖSVÉRCSÉVEL

SZIKRA KARVALY

TUNDRAI
VÁNDORSÓLYOM

DURÁK HÉJA
PORTRÉJA

KÉZRESZÁLLOTT KERECSEN

RÉTISAS

A SZATUNÁRA
ERESZKEDŐ
VÁNDORSÓLYOM

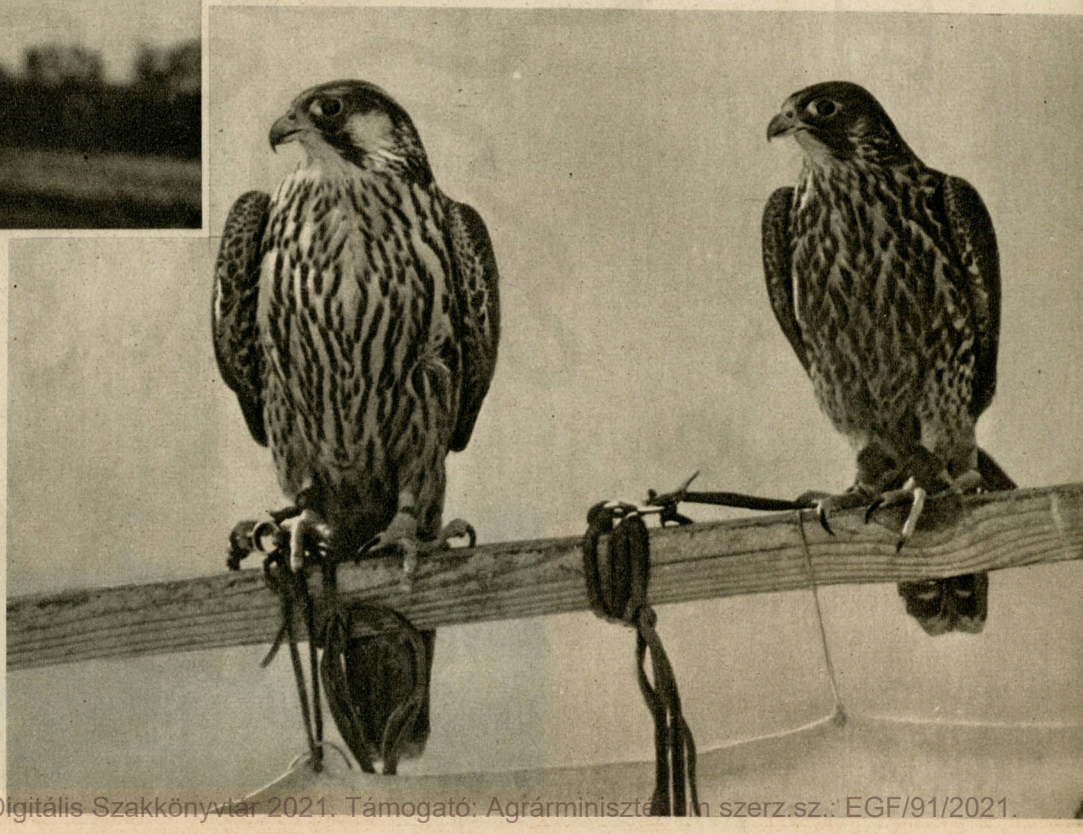
KÉZTARTÁS
A VADÁSZMADÁR
VISSZAHÍVÁSAKOR

FELSAPKÁZOTT KERECSENSÓLYOM

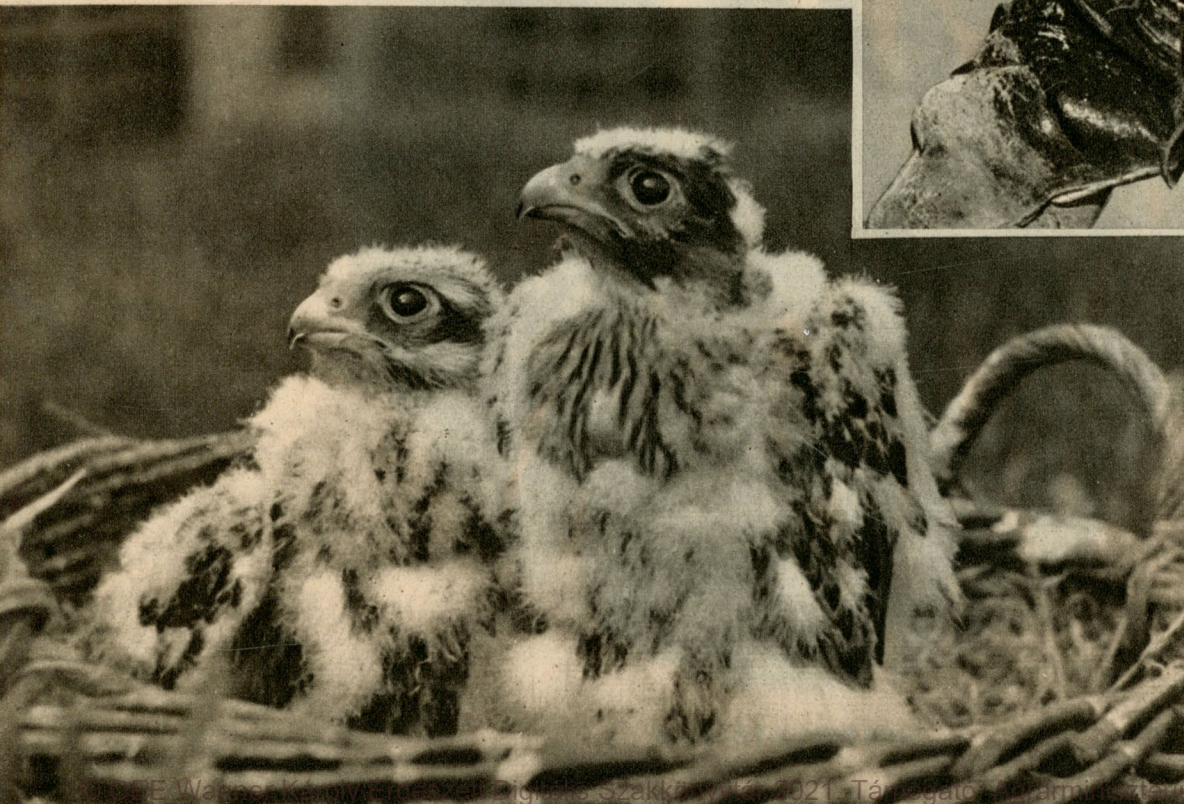

FIATALTOLLÚ
TUNDRA-
VÁNDORSÓLYOM
ÉS ROKONA,
A BÜKKI
PEREGRINUS

KARA VÁNDORSÓLYOM
ÖREGKORI TOLLRUHÁBAN

KERECSEN- ÉS VÁNDORSÓLYOM FIÓKÁK

KERECSENSÓLYOM

30-Ft

Ára: 30,— Ft